

HUMANITIES CONNECTED

Wie is de echte Nederlander?
DE KRACHT VAN *COVERT* VERTALEN

Welkom in Stormfrontia
"NATIONALE" IDENTITEIT IN EEN ONLINE COMMUNITY

Ooit gehoord van Merah Putih?
WAAROM IS DEZE FILM NIET BEKEND IN NEDERLAND?

De maakbare stad
COLLECTIEVE IDENTITEIT VOOR DUMMIES

Universiteit Utrecht
FACULTEIT GEESTESWETENSCHAPPEN

DOOR STUDENTEN VAN HET
Humanities College

4. De gemaskerde Nederlander

Jos Grootjans

7. RE: Multiculturaliteit, droom of realiteit?

Nadine Arendsen en Carolien Jonker

13. Tolerantie in de Republiek

Susanna de Vries

20. Ooit gehoord van Merah Putih?

Sigrid van der Mersch

25. Welkom in Stormfrontia

Claire van der Meer

33. Erasmus-studenten en de zoektocht naar Europa's identiteit

Eva Huson

39. Identificatie en solidariteit in Nederland

Thijs de Beus

44. Fotoreportage: Denkend aan Holland

Floor Zweerink

55. Mijn identiteit in Amerika

Thomas van de Ven

63. Cultureel erfgoed en de Nederlandse identiteit

Anne de Brouwer

67. Het Rembrandthuis: een beleving

Susanne Lek

69. De nationale canon

Marij de Wit

72. De oude uitstraling van het nieuwe Rijksmuseum

Janine Kraaijeveld

74. De maakbare stad: collectieve identiteit voor dummies

Martin Harthoorn

EN VERDER

Redactioneel - 3 | Van Mies Bouwman tot X-Factor - 18 | Poëzie: De zondvloed - 24 | Nationale identiteit vs. nationaal imago - 30 | Wie is de echte Nederlander? - 38 | Water als bindmiddel voor de Nederlandse samenleving - 52 | Poëzie: Aan de lijn - 54 | Vertegenwoordiger in houten benen en klompen - 59 | Hollandse nasi voor de toekomst - 61 | Bronverantwoording - 78 | Colofon - 79

Redactioneel

Beste lezer,

Ons aller kroonprinses Maxima wist niet wat haar overkwam nadat ze tijdens een toespraak vertelde dat ze geen Nederlandse identiteit had kunnen vinden in de zeven jaar die ze in Nederland verbleef. 'De Nederlander' bestond niet, want er waren zoveel verschillende culturen en gemeenschappen in Nederland dat er geen authentieke en unieke kenmerken meer waren voor de mensen die binnen de Nederlandse landsgrenzen woonden.¹ De kroonprinses kreeg naar aanleiding van deze uitspraak behoorlijk wat kritiek over zich heen. Want hoe kon ze nou zoiets zeggen? Er zijn toch wel typisch Nederlandse kenmerken of oer-Hollandse gebruiken? Geert Wilders noemde de uitspraak van Maxima 'goedbedoelde politiek correcte prietpraat', maar tegelijkertijd waren er ook veel Nederlanders die zich herkenden in Maxima's uitspraak.² Voelen Nederlanders zich wel met elkaar verwanten verbonden, of bestaat er geen gemene deler op basis waarvan gesproken kan worden over een collectieve identiteit? De discussie over een al dan niet bestaande nationale identiteit is niet meer uit het publieke debat weg te denken. De centrale kwestie is de vraag of identiteit geconstrueerd wordt, of dat het een natuurlijk gegeven is. Het geesteswetenschappelijke hart van deze redactie begint dan wat sneller te kloppen, want met liefde houden we ons bezig met een onderwerp als dit. Met trots presenteren wij dan ook *Humanities Connected*, het tijdschrift van de eerste lichting Humanities Collegestudenten van de

Volgens prinses Máxima bestaat de Nederlandse identiteit niet.

Universiteit Utrecht. Het Humanities College is het honours programma van de faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht. Een twintigtal studenten komt daarin gedurende twee jaar regelmatig bij elkaar om vanuit verschillende invalshoeken geesteswetenschappelijke thema's te behandelen. De titel van dit tijdschrift speelt hierop in: *Humanities Connected* veronderstelt dat de verschillende departementen van de faculteit geesteswetenschappen met elkaar verbonden zijn in het Humanities College. Daarnaast stelt de titel een andere verbinding centraal, namelijk de connectie tussen de geesteswetenschappen en de maatschappij (of juist de zoektocht naar deze connectie). De artikelen uit dit tijdschrift proberen steeds weer terug te koppelen naar de maatschappij in al haar facetten. In dit tijdschrift, waarvan de redactie bestaat uit vier Humanities College-studenten, heeft iedere student van het Humanities College de gelegenheid gekregen een artikel, column of betoog te schrijven. We hebben ons licht laten schijnen op het debat over nationale identiteit, elk vanuit onze eigen discipline, en vragen ons af welke rol de Geesteswetenschappen hierin spelen. Dit levert een keur aan artikelen, interviews en columns op waarmee we de breedte en de diepte van het onderwerp hebben opgezocht. Zo heeft Claire van der Meer bijvoorbeeld geschreven over de vervaging van de grenzen als het gaat om nationale identiteit bij online gemeenschappen en gaat Eva Huson op zoek naar een Europese identiteit bij Erasmusstudenten. Marij de Wit vraagt zich af op welke manier een canon van de geschiedenis kan bijdragen aan een nationale identiteit, en ook in het interview van Anne de Brouwer met Hendrik Henrichs gaat het over de rol van cultureel erfgoed en de verbinding met Nederland. Als u zelf actief aan de slag wilt met de constructie van een collectieve identiteit, is de cursus Stadsidentiteit voor dummies van Martin Harthoorn wellicht een goede leestip. Maar lees u vooral ook alle anderen artikelen en columns die dit tijdschrift rijk is! Wie weet krijgt u dan een hele nieuwe kijk op het debat over nationale identiteit en kunt u zich door de geesteswetenschappen laten verrijken.

Wij wensen u veel leesplezier!

Anne de Brouwer
Nathanje Dijkstra
Jos Grootjans
Maaike Wolfs

N.B. De bronverantwoording voor alle artikelen is te vinden op de voorlaatste pagina van *Humanities Connected*.

De gemaskerde Nederlander

door JOS GROOTJANS

“Denkend aan Holland zie ik brede rivieren traag door oneindig laagland gaan,” schrijft Hendrik Marsman in zijn beroemde gedicht *Herinnering aan Holland*. In dit gedicht omschrijft hij hoe Nederland eruit ziet: veel water, weinig heuvels; veel mist en grijsinten, hier en daar een boerderij. Is dit typisch Nederlands? Laagland, brede rivieren, boerderijen? Wanneer je in het zuiden van het land rondloopt, is er weinig laagland te bezichtigen. Veel boerderijen zullen je pad kruisen, maar is dit in

een ander land niet het geval? Naast het karakteristieke landschap heeft Nederland tal van ‘typische’ producten. Echter, wie bepaalt dat klompen, kaas en wiet de toeristenattracties zijn? Natuurlijk, er zijn veel mensen gebaat bij deze stereotypering. Toeristen zijn gek op souvenirs en de politiek pronkt met een open en tolerante houding. Blijkbaar schuilt hierachter de gedachte dat een klein land groot moet zijn in zijn daden: ‘wij’ trotseren het water, ‘wij’ zijn internationaal vooruitstrevend, ‘wij’ zijn welvarend. Maar

kun je wel van zo’n gemene deler spreken, wanneer de verschillen op regionaal gebied uiteen lopen? In dit artikel wordt ingegaan op het regionale karakter van een nationale identiteit. Allereerst wordt aandacht geschonken aan de manier waarop een provincie zich onderscheidt van de rest van het land. Daarna wordt gekeken naar de manier waarop inwoners van een provincie omgaan met het idee van een ‘nationale identiteit’, ondanks de regionale verschillen.

Noord vs. Zuid

Eens per jaar scheidt het zuiden van Nederland zich voor een paar dagen af van het noorden. Tijdens carnaval staat het zuiden op z'n kop, terwijl het leven boven de rivieren doorgaat alsof er niets aan de hand is. In dit voorbeeld beschouw ik mijzelf, een rasechte Limburger, als *case study*. Ik studeer in Utrecht, maar ben geboren en getogen in het Limburgse dorpje Susteren. Zodra het carnaval is, weet ik niet hoe snel ik naar het thuisfront terug moet keren. Medestudenten die niet uit Limburg of Brabant komen, doen soms mee. Ze blijven echter met een schuin oog naar ons kijken wanneer we als olifant, frietzak of banaan de straten onveilig maken. Carnaval wordt gezien als idioterie en als een slap excuus om een aantal dagen door te feesten. In essentie is dit natuurlijk waar, maar er komt meer bij kijken. Carnaval zit zo diep geworteld in de Limburgse (en Brabantse) cultuur, dat het een gemeenschapsgevoel teweegbrengt waar een Amsterdammer of een Utrechter slechts van kan dromen. Althans, zo denk ik er als carnavalvierder over.

Carnaval is niet het enige waarin de zuidelijke provincies zich van het noorden onderscheiden. Noorderlingen willen zich er nog wel eens over verbazen dat men in Limburg een compleet andere taal spreekt (in Brabant is dit ook het geval, maar het Brabants dialect vertoont meer overeenkomsten met het ABN dan het Limburgse dialect). In de afgelopen jaren dat ik in Utrecht studeer, heb ik meermaals medestudenten verbaasd met het feit dat het

Limburgs niet slechts Nederlands met een vreemd accent is. Het is een taal *an sich*, net als het Fries een andere taal is.

Dit zijn slechts twee voorbeelden waarin Limburg en Brabant zich als provincies onderscheiden van de rest van Nederland. Dan heb ik het Limburgse landschap nog niet eens besproken. Dit verschilt duidelijk van het landschap dat Marsman omschrijft: er is weinig laagland, het is juist heuvelachtig. Nergens in Limburg vind je de karakteristieke polders en molens

**Carnaval wordt gezien
als idioterie en als
een slap excuus om
een aantal dagen
door te feesten.
In essentie is dit
natuurlijk waar, maar
er komt meer bij
kijken**

die je elders in Nederland wel terug zult vinden. Bovendien word je in Limburg (figuurlijk) doodgegooid met vlaaien en andere streekgerechten; de provincie staat niet voor niets bekend om zijn Bourgondische karakter (in tegenstelling tot de rest van Nederland). Het Bourgondische leefklimaat van Limburg is in tegenspraak met de zuinige, sobere levensstijl die wordt geassocieerd met het traditionele oer-Hollandse gezin uit het Noorden.

Dit roept de vraag op of een Zuiderling wel enige verwantschap kan voelen met de rest van Nederland en zich kan

identificeren met zoiets als een 'nationale identiteit'.

Dit geldt natuurlijk ook voor inwoners van andere provincies die zich op enige manier afscheiden van zogenaamde 'typisch Nederlandse' gebruiken, zoals Friesland – 'Oant moarn!' is ook niet bepaald ABN. Het lijkt alsof één nationale identiteit geen hout snijdt wanneer je deze regionale identiteiten bekijkt. Per provincie – of sterker nog: per regio – verschilt het gemeenschapsgevoel en wordt er gecommuniceerd via andere (talige) middelen en symbolen.

Individuele nationale identiteit

Het lijkt dus of een nationale identiteit geen kern van waarheid bezit. Daarvoor zijn de regionale verschillen binnen een natie immers te groot. Toch kan hier een kanttekening bij worden geplaatst. Hiervoor gebruik ik mezelf weer graag als *case study*. Carnaval is schitterend en gedurende die tijd van het jaar voel ik mij meer Limburger dan Nederlander. Echter, wanneer de gebeurtenissen het regionale karakter overstijgen, vervaagt dit gevoel. Ook ik ben vervuld van trots als het Oranjeteam in de finale van het WK Voetbal mag staan – ook al eindigt dit in een nederlaag. Ook ik zal op vakantie sneller een praatje maken met Nederlanders dan met andere toeristen. Tijdens de geschiedenisles ben ook ik voornamelijk geïnteresseerd in de rol van Nederland en wat 'wij' hebben gedaan in het verleden. Met andere woorden: in vergelijking met andere landen en nationale identiteiten voel ik mij toch echt een 'Nederlander', ondanks alle verschillen.

Toch zal de Nederlandse identiteit voor mij iets anders betekenen dan voor iemand uit Noord-Holland of Zeeland, omdat ik opgegroeid ben in een andere culturele en regionale context. Een Zeeuw zal zich waarschijnlijk meer aangesproken voelen door de 'eeuwige strijd met het water' die Nederland voert. Als Limburger maak ik me daar niet zo druk om: doordat dit deel van het land hoger gelegen is dan de rest, blijf ik droog tijdens een watersnoodramp. Het idee dat de nationale identiteit niet voor iedereen hetzelfde betekent, lijkt logisch. Het is echter een waardevolle toevoeging bij dit begrip. De 'nationale identiteit' van een land wordt mijns inziens door iedere individu anders waargenomen en ingevuld, vanuit zijn of haar eigen achtergrond. Het is geen vast gegeven dat zonder uitzondering op iedere inwoner van het land van toepassing is. Daarom opper ik de term 'individuele nationale identiteit' om dit construct te benoemen.

**Het lijkt dus of een
nationale identiteit
geen kern van
waarheid bezit**

Conclusie

'Nationale identiteit' is in mijn ogen een vaag, altijd veranderend en bovenal individueel begrip – hoe paradoxaal de term 'individuele nationale identiteit' ook klinkt. Hoewel er een algemeen beeld bestaat van een land, vult iedere inwoner dit

beeld voor zichzelf concreter in. De regionale cultuur waarin een persoon zich bevindt, speelt hierbij ook een rol. Iedere regio of provincie gebruikt andere talige en symbolische middelen om de nationale identiteit in te vullen.

Carnaval, het Limburgs dialect, vlaai en Brand bier: het zijn allemaal op en top Limburgse producten en gewoonten. Daar kan ik als Limburger niet om heen en daar ben ik ook trots op. Toch zal ook mijn hartje sneller slaan wanneer Nederland op

internationaal gebied uitblinkt in het één of ander – op welk gebied dan ook. Achter het carnavaleske clownsmasker schuilt gewoon een kaasetende, Oranjeliefhebbende Nederlander.

Jos Grootjans studeert Theater-, Film- en Televisiewetenschap aan de Universiteit van Utrecht. Naast film en televisie richt hij zich op het management en beleid van de kunsten met de minor Kunstbeleid en -Management.

Verkleed als druif tijdens carnaval. (Bron: Flickr)

RE: Multiculturaliteit: droom of realiteit?

MAILCONVERSATIE TUSSEN CAROLIEN JONKER EN NADINE ARENDSSEN

Carolien Jonker is vierdejaars studente Taal- en Cultuurstudies en Wijsbegeerte. Momenteel studeert ze een half jaar in Guadalajara, Mexico. Voor het Humanities College liep ze stage bij de stichting Vrede van Utrecht.

Nadine Arendsen studeert Theater-, Film- en Televisiewetenschappen en volgt de minor Kunstbeleid en Management. In het kader van het Humanities College loopt ze momenteel stage als dramaturg bij Stut Wijktheater in Utrecht.

Hoi Nadine,

Hoe is met je? Met mij goed. Ik zit nu sinds een maand in Guadalajara, Mexico, want ik ga hier een half jaar studeren. Het is hier fantastisch! Heerlijk weer, fantastische omgeving en een totaal andere cultuur. Het valt me op dat mensen hier totaal anders denken over bepaalde onderwerpen. Zo is de cultuur hier veel masculiner dan in Nederland. De rolverdeling is nog veel traditioneler en in sommige conservatieve gezinnen is het zelfs zo dat de moeder van het gezin *usted* (u) tegen de eerstgeboren zoon zegt. Zo zijn er nog veel meer culturele verschillen. Daardoor ben ik steeds meer na gaan denken over het verschil tussen culturen en nationaliteiten, sinds ik hier ben. Het is toch eigenlijk raar om te bedenken dat alle mensen dezelfde genen hebben, maar toch op zo'n verschillende manier leven en denken, afhankelijk van de plaats waar ze wonen. Een Mexicaan leeft en denkt heel

anders dan een Nederlander, zoals het voorbeeld al duidelijk maakte. Ik vraag me af hoe dat komt en op welke manier wordt nationaliteit gevormd. Denk je dat nationale identiteit geconstrueerd wordt of dat deze vastligt vanaf het moment dat je wordt geboren in een bepaalde cultuur? Ik ben heel benieuwd hoe jij hierover denkt.

Groetjes,
Carolien

07-02-2011

Dag Carolien,

Met mij gaat het goed. Mexico, ik ben jaloers! In Nederland is het namelijk nog maar bitter koud al schijnt af en toe het lentezonnetje gelukkig al. Volg je de cursussen in het Engels? Zit je trouwens op een campus of bij een gezin in huis? Je gaf aan dat de moeder van het gezin *usted* zegt tegen de eerstgeboren zoon. Dit is inderdaad wel een groot verschil met

Nederland, dat hoor ik mijn moeder nog niet tegen mijn broer zeggen. Ik denk dat je gelijk hebt en dat een Mexicaan een hele andere nationale identiteit heeft dan een Nederlander.

Om in te gaan op je vraag: ik denk niet dat je nationale identiteit vastligt vanaf je geboorte. Volgens mij wordt een nationale identiteit geconstrueerd. Ik denk dat met name de verhalen die de bewoners van een natie vertellen hierbij een belangrijke rol spelen. Onze identiteit is namelijk vervat in onze levensverhalen. Volgens de theoreticus Ricoeur spelen verhalen een mediërende rol in de ervaring en de constructie van menselijke identiteiten.¹ Dus wij leren anderen kennen via de verhalen die zij over zichzelf vertellen en via verhalen die we over onszelf vertellen construeren we onze eigen identiteit. Verhalen vertellen is dus een manier om onszelf onze omgeving te begripen en identiteitsvorming is diep verankerd in deze verhalende praktijk. Het construeren van een nationale identiteit staat echter niet los van cultuur. Ik denk bijvoorbeeld dat de

Nederlandse nationale identiteit het resultaat is van een gedeeld verhaal. Er is voor het construeren van dit gedeelde verhaal volgens mij sprake van co-narratie. "Co-narration allows group members

Wat is dan precies dat gedeelde verhaal in Nederland? Is het een verhaal over de nuchtere Nederlander, die vechtend tegen het water in het kleine koude kikkerlandje woont, omringd door molens en tulpen?

*to work as a team and to present a joint personality. Group retelling stabilizes story content and form, and it helps coalesce group perspectives and values."*² Het gedeelde verhaal, waarin ons perspectief op geschiedenis en normen en waarden naar voren komen, stelt ons dus in staat om ons te presenteren als iemand met een Nederlandse nationaliteit. Wat is dan precies dat gedeelde verhaal in Nederland? Is het een verhaal over de nuchtere Nederlander, die vechtend tegen het water in het kleine koude kikkerlandje woont omringd door molens en tulpen? Of verwoorden rappers Lange Frans en Baas B het beter in hun nummer 'Het land van'? Deze vraag is problematisch omdat niet iedere inwoner van Nederland zich herkent in hetzelfde verhaal. Dit komt allereerst omdat volgens mij immigranten zich niet (meteen) in een nationale identiteit van het nieuwe land van vestiging herkennen, maar zichzelf beter gerepresenteerd zien in de nationale identiteit van het land van herkomst. Ten tweede is het zo dat er volgens mij ook vaak binnen een

land verschillende culturen bestaan. Ik denk dat het daarom beter is om niet te spreken van één nationale identiteit maar van meerdere gedeelde verhalen en dus meerdere identiteiten die naast elkaar bestaan binnen een natie. Dit roept bij mij de vraag op hoe we moeten omgaan met andere identiteiten (zowel in binnen- als buitenland)? Identiteiten die misschien wel conflicteren met onze eigen nationale identiteit? Ik heb daar zelf nog geen goed antwoord op, maar ik denk dat (hoe cliché het misschien mag klinken) dialoog en begrip hierbij heel belangrijk zijn. Dus dat je bereid bent om je eigen verhaal te vertellen waarin je identiteit vervat is en bereidt bent om met begrip te luisteren naar het verhaal van een ander en vice versa.

Zoals je merkt zijn het nog meer vragen dan zekerheden, maar hoe denk jij hierover?

Groetjes,
Nadine

II-02-2011

Hoi Nadine,

Ja Mexico is wel even wat anders dan het koude Nederland. Ook qua taal is het totaal verschillend, ik moet hier Spaans spreken! En ook mijn cursussen zijn in het Spaans. Dat is nog best lastig. Gelukkig woon ik samen met internationale studenten met wie ik ook Engels en Nederlands kan spreken (één van mijn huisgenootjes is Nederlands).

Dankjewel voor je uitgebreide reactie op mijn vraag! Ik vond het heel interessant om te lezen hoe jij denkt over nationale identiteiten en de manier waarop die ontstaan. Een gedeeld verhaal is de basis van een natie, zeg jij. Dit vind ik een hele waardevolle kijk op nationale identiteit. Cultuur ('het verhaal

van de natie' zoals jij het noemt) bepaalt voor een groot deel op wat voor manier we naar dingen kijken. Cultuur wordt gevormd door nationale geschiedenis, taal, religie, gewoonten en gebruiken. Maar het is nog maar de vraag of er sprake is van één Nederlandse cultuur, één Nederlands verhaal. Zestig jaar geleden konden we daar nog wel van spreken, maar is dat nu nog steeds mogelijk, nu er zoveel andere bevolkingsgroepen deel uit zijn gaan maken van Nederland? Het Nederland van zestig jaar geleden, het land van Jan en Truus, met de veilige zuilen, bestaat niet meer. Er is een Nederlandse identiteit voor in de plaats gekomen die veel meer beïnvloed is door andere culturen. Tegenwoordig eet heel Nederland pasta, rijst en kebab, terwijl er jaar geleden elke dag een avg'tje werd geserveerd. Onbewust zijn andere culturen de Nederlandse cultuur binnengedrongen. Is dat erg of onwenselijk? Nee, dat is heel natuurlijk en je hoort niemand klagen over die uitbreiding van de Nederlandse keuken.

Tegenwoordig eet heel Nederland pasta, rijst en kebab, terwijl er jaar geleden elke dag een avg'tje werd geserveerd

Maar hoe zit het dan met culturen die conflicteren met de Nederlandse, vraag jij je af in je e-mail. Ja, dan wordt het lastiger. Als we bijvoorbeeld kijken naar de anti-islambeweging die is opgestaan in bijvoorbeeld Geert Wilders, blijkt dat het wel

degelijk een probleem is waar veel Nederlanders mee zitten. Nederlanders zijn tolerant, als je maar van de basiswaarden van hun cultuur afblijft. In de politiek spreekt men vaak over de basiswaarden vrijheid, tolerantie en openheid. Maar wat betekent dat eigenlijk, tolerant zijn? Volgens Egbert Dommering, hoogleraar informatierecht aan de Universiteit van Amsterdam, is het de "erkenning van de autonomie van een individu met zijn eigen identiteit en historisch-culturele achtergrond enerzijds en de rol van de staat ten opzichte van conflicterende identiteiten anderzijds."³ Tolerant zijn betekent dus de ander met zijn achtergrond en denkbelden erkennen. De rol van de staat is neutraal op te treden bij eventuele botsingen tussen verschillende culturele identiteiten.

Dit gaat nog niet zo soepel zoals we de afgelopen jaren hebben gezien met de verscherping van het debat door Pim Fortuyn en Geert Wilders. De Islam wordt als 'anders' en bedreigend voor de Nederlandse cultuur gezien. "Islamism reinforces the 'otherness' of the non-Western," zegt Nilüfer Göle in zijn artikel 'Contemporary Islamist movements and new sources for religious tolerance'. Ik denk dat veel Nederlanders bang zijn voor de Islam, omdat die anders is dan de Westerse cultuur. Deze angst wordt deels gevoed door de politiek, omdat de Islam in de politiek vaak wordt voorgesteld als iets wat de ontwikkeling van de moderne, Westerse samenleving tegenhoudt. Geert Wilders is hier een voorbeeld van. Ik heb de indruk dat sommige moslims zich meer af gaan zetten tegen de Nederlandse cultuur, naarmate

ze meer kritiek over zich heen krijgen van Nederlanders met een anti-Islam-houding. "Islamism refuses assimilative strategies to 'modern civilization' equated with 'Western culture', and highlights its own difference"⁵. Naar mijn idee komt het hierdoor dat er een polemisch klimaat is ontstaan in Nederland. Door stigmatisering van moslims enerzijds en de felle reacties hierop van (extremistische) moslims anderzijds, is er frictie ontstaan tussen beide groepen.

Ik heb dit zelf in het klein gezien in het project dat ik uitvoerde in opdracht van de stichting Vrede

**De angst voor de
Islam wordt deels
gevoed door de
politiek, omdat de
Islam daar vaak
wordt voorgesteld
als iets wat de
ontwikkeling van de
moderne, Westerse
samenleving
tegenhoudt**

van Utrecht. Mijn taak was om verslag te doen van workshops die werden gehouden naar aanleiding van de tentoonstelling Multiple M. Deze tentoonstelling ging over moslims, mode en muziek en rond deze thema's werden ook workshops gegeven. Ik heb verslag gedaan van de mode-workshop die gegeven werd aan een dansklas van het ROC Nieuw Welgelegen in Utrecht. In mijn project heb ik gezien hoe twee culturen kunnen botsen, in dit geval de Nederlandse cultuur

en de moslimcultuur. Er bestonden namelijk spanningen tussen de leerlingen van een dansklas (die bestond uit autochtone en allochtone Nederlanders) en de moslimleerlingen van het Globe, een VMBO, omdat ze een totaal ander referentiekader hadden. Wat mij opviel tijdens de workshops is dat identiteit gevormd wordt door het verschil met de ander. Dat zag je op een positieve manier terugkomen en op een negatieve manier. Op een positieve manier doordat er in de dansklas veel onderlinge verschillen waren. De leerlingen varieerden van Nederlanders tot Surinamers, van alternatievelingen tot modepopjes en van tomboy tot gay. Ondanks die verschillen, werd iedereen geaccepteerd zoals hij/zij was. Vershillen leidden niet tot fricties, maar juist tot meer eenheid en onderling respect. Door de verschillen met de ander, zie je beter wie jij bent. Dit principe kan echter ook een negatieve uitwerking hebben. Dit zag ik terugkomen in de spanningen tussen de dansklas en de Globeleerlingen. De leerlingen van de dansklas werden bedreigd, uitgescholden en er werden zelfs messen gegooid vanuit ramen in de school. Dit is de andere kant van de medaille: de verschillen maken niet alleen duidelijk wie jij bent, maar ook wie de ander is: alles wat jij niet bent. De negatieve eigenschappen projecteer je op de ander, waardoor discriminatie ontstaat. 'Ik ben respectvol, hij is respectloos'. De ander denkt waarschijnlijk net zo en daardoor ontstaat wederzijds disrespect. Wat mij hierbij opviel, is dat er veel gegeneraliseerd werd door een aantal leerlingen. Naar mijn idee komt dat voornamelijk voort vanuit angst en onbegrip die gestoeld zijn op onwetendheid. Ik

denk dat de meeste leerlingen van de dansklas nog nooit een normaal gesprek hebben gevoerd met de Globe-leerlingen en andersom ook niet. Doordat ze nooit met elkaar praten, begrijpen ze elkaar niet

**Wat mij opviel is dat
identiteit gevormd
wordt door het
verschil met de ander**

en hebben ze geen respect voor elkaar. Juist door te praten, zouden de problemen kunnen worden opgelost. Als er een respectvolle dialoog plaats zou vinden waarin beide partijen uitleggen wat hun standpunt en motivatie is, dan zou het onbegrip en disrespect uit de weg kunnen worden geruimd.

Ik denk dat dit voorbeeld illustreert wat ook in het groot, in de samenleving in Nederland, aan de gang is. Er ontstaat een steeds grotere kloof tussen de autochtone Nederlander en moslims. De autochtone Nederlander wordt door de media en politiek bang gemaakt voor het gevaar van de Islam, terwijl moslims zich in toenemende mate gestigmatiseerd en bedreigd voelen door dit soort berichten. Ik denk dat door deze ontwikkelingen beide groepen alleen maar verder van elkaar weg bewegen. Doordat er niet of niet op een goede manier met elkaar gepraat wordt, ontstaan onbegrip en disrespect. Dit is erg jammer, want juist door de dialoog kan men dichter tot elkaar komen. Bij het project dat ik heb gedaan was het ook de bedoeling dat er een einddebat kwam. Op het laatste moment is toch besloten het niet door te laten gaan, omdat het te riskant was. Ik vind het erg jammer dat het zo is gelopen, want ik was benieuwd geweest naar het

resultaat. Ik denk dat als er een goed gesprek had plaatsgevonden, waarbij beide partijen hun standpunt uit hadden gelegd en met respect en aandacht naar elkaar hadden geluisterd, ze elkaar heel wat beter zouden begrijpen. Dit is denk ik ook het geval in Nederland. Wanneer er echt met elkaar gepraat zou worden, dan zouden de verschillen tussen beide partijen op een positieve manier tot uitdrukking komen, zoals beschreven in het bovenstaande voorbeeld.

Ik denk dus dat het mogelijk is om samen te leven met conflicterende culturen. Daarvoor is het noodzakelijk dat beide culturen bereid zijn om elkaar te begrijpen en respecteren, ook al denken ze niet hetzelfde over bepaalde zaken. Alleen dan kunnen we samen leven als verschillende nationaliteiten in één land.

Groetjes, Carolien

12-02-2011

Hoi Carolien,

Spaans, jeetje. Dat is inderdaad wel even wat anders. Fijn dat je dan met één van je huisgenootjes dan nog af en toe Nederlands kunt praten. Waar komen je andere huisgenootjes vandaan? Merk je in huis dat je ook met verschillende nationaliteiten / culturen onder één dak woont? Ik ben het namelijk met je eens dat cultuur voor een groot deel bepaalt hoe we naar dingen kijken.

Om even terug te komen op de vraag of er sprake is van één Nederlandse cultuur. Je haalt zelf de verzuiling aan in het kader van deze vraag. Volgens jou konden we ten tijde van 'de veilige zuilen' nog spreken van één Nederlandse cultuur, één Nederlands verhaal. Volgens mij is de verzuiling echter juist hét voorbeeld

van Nederland op het moment dat er meerdere culturen gescheiden naast elkaar bestaan. Als lid van een bepaalde zuil wilde je niet in contact treden met de andere zuilen. Je bezocht een school, een sportclub en de slager binnen je eigen zuil. Zelfs als dit betekende dat je naar een dorp verderop moest. Dit versterkt mijn gevoel dat er teveel wordt gegeneraliseerd als er wordt uitgegaan van één Nederlandse cultuur. Een heterogene bevolking met vele verschillen wordt plots als homogene eenheid gezien. In mijn ogen bestaat er dus niet één Nederlandse cultuur. Je stelde in je mail verder dat er een kloof ontstaat tussen de autochtone Nederlander en moslims. De autochtone Nederlander wordt volgens jou door de media en politiek bang gemaakt voor het gevaar van de Islam, terwijl moslims zich in toenemende mate gestigmatiseerd en bedreigd voelen door dit soort berichten. Ik begrijp welke

**Ik denk dat je
moet oppassen
voor simplificering
van de situatie
door te spreken
van een binair
onderscheid tussen
een autochtone
groep Nederlanders
tegenover moslims**

problematiek je hiermee bedoelt, maar ik denk dat je in dit geval toch moet oppassen voor simplificering van de situatie door te spreken van een binair onderscheid tussen een autochtone groep Nederlanders tegenover moslims. Er zijn namelijk ook mensen geboren in Nederland, met een Nederlands paspoort die moslim zijn. Verder is er volgens mij geen sprake

"In mijn project bij de tentoonstelling Multiple M heb ik gezien hoe twee culturen kunnen botsen"

van heterogene groepen. Je stelde dat uit de opkomst van Wilders blijkt dat het probleem van conflicterende culturele identiteiten iets is wat veel Nederlanders bezig houdt. Dit is niet te ontkennen gezien het aantal recent behaalde zetels, maar er zijn ook veel Nederlanders die juist op partijen hebben gestemd die het niet eens zijn met (en soms zelfs niet willen samenwerken met) de PVV vanwege zijn discriminerende standpunten ten opzichte van de Islam. Je noemt als voorbeeld van conflicterende identiteiten je stage bij het project Multiple M. Binnen de multiculturele dansklas van het ROC Nieuw Welgelegen werden verschillende identiteiten vooral positief benut om duidelijker te definiëren wie iemand is en was er respect voor onderlinge verschillen. Het verschil in identiteiten tussen de leerlingen van de dansklas en de leerlingen van het Globe zijn echter zo conflicterend dat ze zelfs gewelddadige reacties oproepen waaronder messen uit een raam naar iemand gooien. Heftig! Je stelde zelf dat deze reacties vooral het gevolg waren van wederzijdse angst en onbegrip. Ik denk dat je hier een belangrijk punt benoemt. Angst voor het onbekende. Doordat leerlingen nog nooit een normaal gesprek met elkaar gevoerd

hebben, begrijpen ze de ander ook niet. Dat binnen de dansklas verschil in identiteiten geaccepteerd wordt door de leerlingen heeft te maken met de ruimte die er is voor dialoog. Als je weet waarom iemand is zoals hij is, kun je volgens mij ook meer begrip opbrengen voor de identiteit van diegene. Dus ik denk dat je gelijk hebt door te zeggen dat het vreedzaam samenleven van conflicterende culturen begrip en respect vereist.

Het verschil in identiteiten tussen dansklassen en de leerlingen van het Globe zijn echter zo conflicterend dat ze zelfs gewelddadige reacties oproepen, waaronder messen uit een raam naar iemand gooien. Heftig!

Ik heb natuurlijk niet veel informatie over het project en inzicht in de precieze situatie, maar ik denk persoonlijk dat het afzeggen van het einddebat uit angst voor escalatie geen goed idee is geweest. Juist in een einddebat, wat een geësceneerde situatie is, zou je die dialoog in goede banen moeten kunnen leiden. Bij veel onderling onbegrip vindt die escalatie namelijk ook wel plaats zonder dat je de groepen bewust samen plaatst. Aan het incident over het messengooien te horen is dit een reële angst.

M om het stereotiepe beeld over stadse moslimjongeren te doorbreken door hun beeld en zelfbeeld te laten zien in fotografie, video, mode en muziek. Is het doel dat het project beoogde geslaagd in dit geval?

Groetjes,
Nadine

13-01-2011

Hee Nadine,

Ja Spaans, dat is nog eens wat anders! Mijn huisgenoten komen allemaal uit het veilige Europa (Engeland en Duitsland) dus grote culturele verschillen zijn er niet tussen ons. Wel verbazen we ons steeds weer over het fenomeen taal. Het is heel interessant om te horen hoe je dingen zegt in een andere taal en om te kijken wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen verschillende talen.

Ik vind de discussie heel interessant en ik heb in de tussentijd veel over het onderwerp nagedacht. De discussie begon

met de vraag: wordt nationale identiteit geconstrueerd of ligt deze vast vanaf het moment dat je wordt geboren in een bepaalde cultuur? Jij mailde dat je denkt dat nationale identiteit wordt gevormd door een gedeeld verhaal. Maar je vraagt je ook af of het niet beter is van meerdere verhalen in Nederland, omdat er veel mensen zijn die zich niet (geheel) kunnen vinden in 'het Nederlandse verhaal'. Dit roept de vraag op hoe we om moeten gaan met andere, soms conflicterende

ationale identiteiten. In dit kader haal ik het debat over de islam aan dat de laatste jaren is verscherpt. Het probleem is volgens mij dat er sprake is van twee groepen die elkaar als 'anders' zien. Doordat ze niet of nauwelijks met elkaar praten, raken beide groepen steeds verder van elkaar verwijderd. Daarom is het belangrijkste om de dialoog aan te gaan, om zo onbegrip en disrespect uit de weg te ruimen. Het is lastig om te bepalen wat wijsheid is in deze discussie. Het klinkt wel heel mooi allemaal, de dialoog, maar hoe geef je daar nu gestalte aan? Ik denk niet dat ik daar een antwoord op heb, maar het is in ieder geval belangrijk om te beginnen met praten met 'de andere partij'.

Dat is volgens mij in het kort de discussie tot nu toe. Ik wil ook graag nog kort reageren op jouw mailtje om het een en ander duidelijk te maken.

Allereerst stel je dat er ook 100 jaar geleden niet één Nederlandse nationaliteit bestond. Daar ben ik het mee eens, maar ik denk wel dat het begrip Nederlandse identiteit verder is geproblematiseerd door nieuwe nationale identiteiten die ons land binnen kwamen. Honderd jaar geleden was Nederland nog uniform (er woonden nog geen andere nationaliteiten hier) en overzichtelijk (er waren geen moderne communicatiemiddelen). Dat Nederland bestaat nu niet meer. Nu hebben we ook Ahmed en Yasmina, kebab en pizza, Facebook en Gmail.

Er zijn inderdaad veel Nederlanders die het niet met Wilders eens zijn en ook moslims die Nederlandser zijn dan Jan Smit

Verder vind je dat ik de situatie in Nederland simplificeer, omdat ik spreek van een autochtone groep Nederlanders tegenover moslims. Ik ben het met je eens dat ik de situatie wat zwart-wit heb neergezet. Er zijn inderdaad veel Nederlanders die het niet met Wilders eens zijn en ook moslims die Nederlandser zijn dan Jan Smit. De groepen (autochtone Nederlanders en moslims) zijn niet heterogeen en dus niet over één kam te scheren. Ik probeerde alleen in mijn beschrijving een tendens te beschrijven in Nederland. Ik denk namelijk wel dat er een steeds grotere kloof ontstaat tussen de niet heterogene groepen 'autochtone Nederlanders' en 'moslims'. In mijn beschrijving heb ik geen rekening gehouden met de onderlinge verschillen binnen de groep, omdat ik een algemene beschrijving wilde geven.

Het doel van Multiple M (het stereotiepe beeld over stadse moslimjongeren doorbreken door hun beeld en zelfbeeld te laten zien in fotografie, video, mode en muziek) is inmiddels veranderd. De organisatoren van

het project vonden dat moslims juist in een hokje worden geduwd door de tentoonstelling het etiket 'moslim, mode en muziek' te geven. De achterliggende gedachte is te tonen dat moslims bij de Nederlandse maatschappij horen en dat ze niet 'raar' of 'anders' zijn. De tentoonstelling gaat nu dus over de mode, muziek en fotografie van alle Nederlandse jongeren en het doel is om deze tentoon te stellen. Dat doel is bereikt, maar ik denk dat een ander belangrijk speerpunt niet bereikt is. Er bestaan namelijk tussen de jongeren onderling nog steeds stereotiepe beelden. De Globe-leerlingen en de dansklas zijn niet nader tot elkaar gekomen, terwijl het in het vernieuwde concept juist belangrijk is dat stereotiepen over alle groepen jongeren doorbroken worden. Dat geldt voor Nederlandse dansfanaten en voor allochtone of autochtone moslims.

Als ik het zo lees allemaal, denk ik dat we het over het algemeen redelijk met elkaar eens zijn. We zien allebei dat er een probleem is tussen verschillende nationale identiteiten in Nederland, al zijn deze nationale identiteiten niet over één kam te scheren. Allebei hechten we veel belang aan de dialoog om beide partijen dichter bij elkaar te brengen en problemen op te lossen. Ik hoop dat dit in de politiek binnenkort meer zal gebeuren. Maar wat belangrijker is, is dat we er zelf mee beginnen, want, cliché maar waar, een betere wereld begint bij jezelf.

Groetjes, Carolien

Susanna de Vries studeert theologie in Utrecht. Ze is geïnteresseerd in oude talen en culturen van het Nabije Oosten en hoopt zich daar later ook in te specialiseren.

Tolerantie in de Republiek

Bij de beesten af of voorbeeldig?

door SUSANNA DE VRIES

*'De honing is heerlijk,' zei de mier.
'Deze honing is afschuwelijk,' zei de hommel.
Zij zaten aan een lange tafel tussen de andere dieren. Er was iemand jarig, iemand anders had net een toespraak gehouden en nu mochten ze eindelijk gaan eten.
De mier nam nog een hapje en zei: 'Nee, je hebt gelijk, deze honing is afschuwelijk.'
De hommel nam ook nog een hapje en zei: 'Nee, jij hebt gelijk. Deze honing is heerlijk.'
'Onzin', zei de mier, 'Ik heb helemaal geen gelijk. Jij hebt gelijk.'
'Helemaal niet,' zei de hommel. 'Jij hebt gelijk. Ik heb absoluut, hoe dan ook, hoegenaamd geen gelijk.'
'Dat zou je wel willen, hè', zei de mier. 'Maar zo makkelijk gaat dat niet. Jij-hebt-gelijk.'
De hommel vloog op en gaf de mier een duw en riep: 'Jij hebt gelijk. Zo!'*

Uit: Toon Tellegen, *Misschien wisten zij alles. 313 verhalen over de eekhoorn en de andere dieren* (Amsterdam 2003), 173.

Het verhaal van de mier en de hommel geeft te denken. Enerzijds uiten de mier en de hommel het verlangen om de ander gelijk te geven. Het is treffend dat dit zich uit in het absolute vasthouden aan het eigen gelijk. Beiden geven niet mee en zijn van mening, dat zij er gelijk in hebben, dat de ander gelijk heeft. In wezen doen zij precies wat mensen doen, die koste wat het kost vasthouden aan het eigen gelijk met alle gevolgen van dien. Het ontbreekt aan tolerantie. Tolerantie houdt, volgens mij, in dat mensen proberen elkaar te verdragen, ook als zij onderling van mening verschillen of een geheel andere levensovertuiging hebben. In de discussie rondom de multiculturele samenleving en het immigrantenbeleid komt steeds weer naar voren, dat Nederland altijd een tolerant land is geweest en op dat gebied een reputatie heeft. Waar die reputatie op gebaseerd is en wat onder tolerantie verstaan kan worden in die context zal ik verder uitwerken in dit artikel. Ik heb dit toegespitst op de eerste helft van de zeventiende eeuw, te beginnen vlak voor de geboorte van de Republiek der Nederlanden (1588-1795). Eerst zal ik een politieke en religieuze context schetsen van de Republiek en dan ter illustratie de opkomst van de Sefardische joden in Amsterdam uitwerken. Tot slot zal ik een blik werpen op religieuze tolerantie in de buurlanden.

Oorlog of vrede?

Tot april 1566 was in de Lage Landen het katholicisme de staatsgodsdienst. Sterker nog, de protestanten werden beschouwd als ketters en waren het slachtoffer van vervolgingen. Er was een groeiende onvrede. Oogsten mislukten, er was veel werkloosheid en de katholieke geestelijken waren rijk. De

Een voorvechter van religieuze tolerantie was Dirck Volckertszoon Coornhert.

ergernis ten opzichte van de Spaanse overheerser groeide. Toen de zomer aanbrak, was de maat vol. Een groep protestanten begon zich te verzetten. Zij beleden hun geloof openlijk door hagenpreken te bezoeken. Al snel leidden de preken tot het plunderen en bestormen van kloosters en kerken, wat we tegenwoordig de Beeldenstorm noemen. Het doel van deze protestanten was om de kerk te zuiveren van heiligenverering, weelde en corruptie. De kerken zouden voortaan gebruikt worden voor protestantse erediensten.² Het liep uit op een oorlog met Spanje die tachtig jaar zou duren.

In 1588 werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden opgericht met het calvinisme, een religieuze minderheid, als staatsgodsdienst. Katholieken werden geweerd uit de publieke sfeer en konden hun geloof alleen in schuilkerken belijden. In verschillende protestantse landen

waren leden van de uitvoerende macht van mening dat de machthebbers van de staat ook de volledige autoriteit over de kerk moesten hebben. Met afwijkende meningen, die de orde in de samenleving konden verstoren, werd zo korte metten gemaakt.³ Toch pleitte Willem van Oranje voor een samenleving waarin katholieken en protestanten in vrede naast elkaar konden leven. In 1579 werd in een artikel van de Unie van Utrecht dan ook opgenomen dat elk individu vrijheid van religie moest hebben. Dat dit in de praktijk niet het geval was, blijkt uit het feit dat men in de jaren tachtig van de zestiende eeuw geen van de provincies van de Republiek belijdend katholiek mocht zijn.⁴ Een voorvechter van religieuze tolerantie was Dirck Volckertszoon Coornhert (1522-1590). Hij was van huis uit katholiek, hoewel hij onorthodox was. Coornhert brak nooit met

de kerk en verdedigde het recht op vrijheid van godsdienst. Hij leverde openlijk kritiek op de Hervormde Kerk, noemde haar intolerant en meende dat zij streefde naar een uniformiteit in religie. Toen in 1581 het katholicisme officieel verboden werd in Haarlem schreef hij een vurig pleidooi, waarin hij betoogde dat vreedzame co-existentie van verschillende religies in één stad wel degelijk mogelijk was. Coornhert ging zelfs zover dat hij leek te suggereren dat ketters wel eens gelijk zouden kunnen hebben. Hij meende dat als elke kerk claimt de waarheid te hebben, de enige oplossing voor dat conflict is om ze allemaal in hun waarde

zijn ideeën zich op steeds meer punten van de hervormde leer. Ondanks zijn standpunten werd Arminius in 1603 door toedoen van Johan van Oldenbarnevelt aangesteld als professor in de theologie aan de Universiteit van Leiden. Van Oldenbarnevelt zette de Hollandse gewesten onder druk om de Hervormde Kerken te stimuleren tolerant te zijn tegenover de remonstranten. Hij riep bovendien op tot een synode, vergadering van kerken, om de geloofsbelijdenis en catechismus van de calvinistische kerk aan te passen. Dit viel niet in goede aarde bij de orthodoxe calvinisten. Zij wilden wel een synode, maar dan om de eigen ideeën extra bevestigd te zien en degenen die het daar niet

daarvoor, in november 1618, was de langverwachte kerkvergadering georganiseerd, waarbij delegaties protestanten uit verschillende landen aanwezig waren. Er werd besloten dat de remonstranten ketters waren en de Hervormde kerk volledige zeggenschap had over de eigen geloofsleer. Alle calvinistische doctrines, inclusief de predestinatieleer, werden bovendien herbevestigd. Verschillende remonstranten werden verbannen. Als gemeenschap gingen de remonstranten ondergronds en in het buitenland echter gewoon door. In 1621 kwamen zij met een eigen geloofsbelijdenis. Na de dood van Maurits kregen de remonstranten in de Republiek meer kans zich te uiten. Zij werden een eigen zelfstandige geloofsgemeenschap.⁵ Halverwege de zeventiende eeuw werd het rustiger in de Republiek. Er waren een paar die te maken kregen met beperkende regelgeving. Dit waren sektes die bijvoorbeeld de doctrine van de Triniteit (deleerd dat God de Vader, de Zoon en Heilige Geest één zijn) verwierpen en zij mochten daarover geen boeken drukken. Hoewel niet iedereen dus evenveel vrijheid genoot was de Republiek een land geworden van religieus pluralisme. Zij kwam bekend te staan als een veilige haven voor protestanten en stond open voor nieuwe wetenschappelijke theorieën en filosofieën.⁶ De Republiek was ideaal voor hen die boeken wilden laten drukken zonder strenge censuur en bovendien toegang wilden hebben tot de Frans- en Duitstalige markt.⁷ De Hervormde Kerk bleef echter de machtigste kerk in de Republiek. Zij hield alle gemeenschappen nauwlettend in de gaten.⁸ Andere gemeenschappen dan de Hervormde Kerk werden in de publieke sfeer

Met afwijkende meningen, die de orde in de samenleving konden verstoren, werd zo korte metten gemaakt

te laten. Bovendien zou vrijheid van religie de vrede onder burgers bevorderen en daarom juist voor meer eenheid zorgen. Er moest echter wel ruimte zijn om elkaar te bekritisieren en aan de hand van de Bijbel zouden ideeën wellicht na discussie en argumentatie verworpen kunnen worden. Zo kon er gezocht worden naar de waarheid. Aan het begin van de zeventiende eeuw ontstond er in de Republiek een geschil tussen de remonstranten en de orthodoxe calvinisten. De twee hoofdonderwerpen van de ruzie waren de predestinatieleer, over de vraag wie uitverkoren is om naar de hemel te gaan, en de verhouding tussen de Hervormde Kerk en staat. De remonstranten hingen het gedachtegoed van theoloog en geestelijke Jacobus Arminius aan. Geïnspireerd door Coornhert op het gebied van religieuze tolerantie verwijderden

mee eens waren uit hun kerk te zetten. Bovendien meenden zij dat de staat het recht niet had om zich met de gang van zaken in de kerk te bemoeien. Van Oldenbarnevelt had verschillende vijanden, waaronder prins Maurits van Nassau, de legeraanvoerder van de Republiek. Van Naussau was het niet eens met het onlangs gesloten Twaalfjarig Bestand in de oorlog tegen Spanje en sloot zich aan bij de contraremonstranten. Toen Van Oldenbarnevelt ervoor zorgde dat de provincie Holland zelfbeschikking kreeg over troepen, escaleerde het conflict. De troepen van Holland werden namelijk ten gunste van de remonstranten ingezet tegen de contraremonstranten, die voor onrust zorgden. Prins Maurits trok ten strijde tegen zijn politieke tegenstanders en Van Oldenbarnevelt werd gevangen genomen. In 1619 werd Van Oldenbarnevelt onthoofd. Kort

oogluikend toegestaan, maar mochten geen bedreiging vormen voor de samenleving. Er waren verder geen wetten die andere groepen verboden hun religie te praktiseren. Vanuit talloze landen verhuisde mensen naar de Republiek.⁹ Door de religieuze diversiteit en de verschillende nationaliteiten werd het in de praktijk onmogelijk om uniform gedrag te verlangen van de inwoners.¹⁰

Vreemde vogels van het Iberisch Schiereiland

Een ander treffend voorbeeld van de verschuiving naar een toleranter opstelling, vinden we aan het begin van de zeventiende eeuw in Amsterdam. In 1590 begon de toestroom van de zogenaamde *marranos*, afkomstig van het Iberisch Schiereiland. Al eeuwen wisselden perioden van tolerantie en onderdrukking van joden elkaar daar af. Als in de elfde eeuw de paus zijn goedkeuring verleend voor het terugveroveren van het Iberisch Schiereiland op de moslims, verslechtert de situatie van de joden. Door de opkomende katholieke macht werden er maatregelen getroffen die de sociale en economische welvaart van de joden teniet deden. Joden lieten zich massaal dopen. Sommige joden werden naar buiten toe christen, maar hielden zoveel mogelijk vast aan de joodse gebruiken en rituelen binnenshuis. Dit zijn *marranos*, soms ook aangeduid als crypto-joden. Aan het eind van de veertiende eeuw kwam het tot massamoorden op Joodse gemeenschappen. Vanaf 1474 werd de Inquisitie ingesteld en toen in 1492 de verovering van hele Spaanse deel een feit was, werd besloten dat alle joden het land uit moesten. Velen

vluchtten, bekeerden zich, of bleven in het geheim joods.¹¹ Na 1590 arriveerden de *marranos* in Amsterdam. Zij hielden zich eerst op de achtergrond en praktiseerden hun religie alleen binnenshuis. Dit leverde moeilijkheden op toen zij werden aangegeven door buurtbewoners, die bang waren dat zij katholieken waren en daarbij ook Spaanse spionnen. De leiders van de groep werden gearresteerd. Uiteindelijk kon één van de leiders, Jacob Tirado, in het Latijn uitleggen dat zij eigenlijk behoorden tot een religie die door de Inquisitie werd vervolgd. Hij betoogde dat

**Door de religieuze
diversiteit en
de verschillende
nationaliteiten werd
het in de praktijk
onmogelijk om
uniform gedrag
te verlangen van
de inwoners**

hun aanwezigheid in de stad juist voordelen zou hebben. Het bestuur van Amsterdam stond toe dat de joden in de stad woonden, maar zij mochten hun religie niet praktiseren in het openbaar. Zij mochten toen ook niet actief zijn in de detailhandel en werden niet tot alle ambachten en gilden toegelaten.¹² Toen de joden begonnen met de bouw van een synagoge, stuitten zij op weerstand van het stadsbestuur. Er werd echter niet ingegrepen en de bouw werd oogluikend toegestaan. Er waren echter drie regels waar de joden zich aan moesten houden. Zo mochten zij niets minachtends zeggen of

schrijven over de christelijke religie. Bovendien was het niet toegestaan om christenen te bekeren tot het Jodendom en was ook het hebben van seks met christelijke vrouwen of meisjes, zelfs als die van lichte zeden waren, te allen tijde verboden.¹³ De joden werden beschouwd als een aparte nationale gemeenschap. De synagoge werd afgebouwd en de bouw van andere synagogen volgde.¹⁴ Vanaf het begin van de zeventiende eeuw begon het aantal joodse immigranten snel toe te nemen. Waarschijnlijk schreven joden vanuit de Republiek brieven aan hun familie en vrienden om ze te vertellen hoe goed ze het nu hadden. Ze waren welkom in de Republiek, omdat hun aanwezigheid economische voordelen bood. Hierdoor namen ook zij de stap om te emigreren. Deze joden waren veelal hoogopgeleid en zouden in de loop van de 17e eeuw en duidelijk stempel drukken op de handel in de Republiek.¹⁵ Tegen het eind van die eeuw waren velen van hen actief in de aandelenhandel en zij bezaten een kwart van de aandelen van de VOC. Ze waren prominent aanwezig, ook wat de organisatie en ontwikkeling van de aandelenhandel betreft.¹⁶

Een kijkje in de buurt

In de tijd dat de joden synagogen bouwden, sloegen de christenen elkaar praktisch de hersenen in. De remonstranten klaagden dan ook dat het niet eerlijk was dat zij verbannen werden, terwijl joden met rust werden gelaten. De joden waren gevlucht voor de katholieke Inquisitie en brachten economische voordelen. Ze werden als het ware met opzet over het hoofd gezien.

Hugo Grotius schreef in 1613 dan ook dat joden vrijheid van religie moesten hebben en in het openbaar handel mochten drijven, wel met enige beperkte wetten om de christelijke religie te beschermen.¹⁷ In de ogen van de moderne mens lijkt dit wellicht niet erg tolerant. Waarom wordt de Republiek dan toch als tolerant land beschouwd? Ten eerste was het in de tweede helft van de zeventiende eeuw betrekkelijk rustig geworden in de Republiek op religieus gebied. Ten tweede was er ruimte voor nieuwe wetenschappelijke en filosofische ideeën. Er was een gemengde religieuze bevolking die redelijk vreedzaam samenleefde, ook al was de Hervormde Kerk de enige die op de voorgrond mocht treden. Zeker in vergelijking met andere landen was er in de Republiek veel vrijheid. In Spanje en Portugal daarentegen werd geen andere religie dan het katholicisme toegestaan. Iedereen die er slechts van verdacht werd zich niet vol overgave te onderwerpen aan de katholieke kerk was potentieel slachtoffer voor de Inquisitie. In Frankrijk was het niet veel beter. Perioden van vervolging en tolerantie van protestanten wisselden elkaar daar af. Als Voltaire in 1763 zijn *Traite sur Tolerance* publiceert, vindt hij zich op over de intolerantie in zijn land. In dit traktaat wordt onder andere de Republiek aangehaald als voorbeeld van een tolerante staat, hoewel hij wel noemt dat ook daar een oude man, Van Oldenbarnevelt, zijn hoofd moest verliezen door vervolgingen van de calvinisten.¹⁸ In de loop van de zeventiende eeuw zijn veel Franse protestanten naar de Republiek gevlucht. Vooral na 1685 vonden zij in de Republiek een veilige haven van waaruit zij plannen

konden smeden tegen Louis XIV.¹⁹ In de Duitse gebieden werd iedereen geacht zich te houden aan de religie van de vorst. Dit kon zowel protestant als katholiek zijn. Bij een machtswisseling betekende dat soms ook wisseling van religie. Het kwam ook regelmatig voor dat de vorstendommen hierom de strijd met elkaar aangingen. Ten slotte wisselde in Engeland de bevolking in de zestiende eeuw per staatshoofd van religie. Uiteindelijk zou de Anglicaanse Kerk de staatskerk blijven. Halverwege de zeventiende eeuw bestonden er verschillende protestantse stromingen naast die kerk. Zij wilden de vrijheid om hun religie te kunnen uiten. Katholieken werden al helemaal niet getolereerd, want het idee heerste dat zij, als zij macht zouden krijgen, per direct het land zouden willen overheersen en willen onderwerpen aan het katholicisme. Vanaf 1689, na het afzetten van James II, werden een aantal wetten afgeschaft en werd de situatie voor protestanten beter.

Conclusie

De conclusie is dat de tolerantie een zeer gunstige uitwerking heeft gehad op de economische, culturele en intellectuele ontwikkeling van de Republiek. Die erfenis dragen we nog steeds met ons mee. De Republiek werd in die tijd ook als tolerant ervaren door vluchtelingen. Als men de Republiek vergelijkt met omliggende landen was zij ook duidelijk toleranter, maar de tolerantie had veel weg van 'leven en laten leven'. Men kon zich niet altijd in de publieke sfeer uiten, maar het hebben van een religie die afweek van de staatsgodsdienst werd toegestaan. Het betekende niet dat de ander gelijk had of gelijk kreeg. Het betekende ook niet dat men inleverde op het eigen gelijk. Er werd alleen niet meer gevochten om het gelijk te behalen en anderen onderuit te halen. Zo eindigt ook het verhaal van de mier en de hommel. Gedurende het hele feest hadden zij gevochten, maar toen het avond werd, waren zij het vechten moe.

Met een laatste krachtsinspanning sloeg de hommel toen een vleugel over mier heen. 'Je zult het wel koud hebben,' zei de hommel. 'Nee, heel warm!,' zei de mier, die vuurrood zag. 'Je hebt gelijk,' zei de hommel, maar hij liet zijn vleugel liggen. De mier zei niets meer en sloeg zijn enige nog ongeschonden arm om de hommel heen. Hij wachtte tot de hommel sliep. Toen zei hij, heel zachtjes, terwijl hij even rilde: 'Jij ook.'

Uit: Toon Tellegen, *Misschien wisten zij alles. 313 verhalen over de eekhoorn en de andere dieren* (Amsterdam 2003), 173.

VAN MIES BOUWMAN TOT X-FACTOR

De Nederlandse nationale identiteit op televisie

door MAAIKE WOLFS

De televisie is een prachtige uitvinding die eind jaren vijftig van de vorige eeuw doorbrak in Nederland als massamedium en nog steeds mateloos populair is. Het principe is nog steeds hetzelfde: een scherm, een afstandsbediening en verschillende zenders. Er zijn echter ook wat veranderingen doorgevoerd. Zo is het scherm in grootte verviervoudigd, is één afstandsbediening tegenwoordig een teken van armoede (Of: "Geen digitale televisie? Geen surround system?! Arme ziel!") en is het aantal zenders enorm gestegen. Net als in de tweede helft van de twintigste eeuw bepaalt de televisie in veel woonkamers de avondinvulling. De gemiddelde Nederlander die om 18:00u stipt zijn bord stampot met worst en appelmoes verorberd heeft, schakelt in op het NOS journaal. Ondertussen maakt hij zich klaar voor een uitbuikdutie bij de televisie, zodat hij twee uur later fris en fruitig is voor één van de fijne oer-Hollandse programma's die de Nederlandse zenders aanbieden. Of voor een programma dat valt in de categorie 'zelfs-mannen-kunnen-ondertussen-iets-anders-doen'. Voor deze keuze werden Nederlanders in 1955 nog niet gesteld. Ik vraag me af hoe de Nederlandse televisie zich heeft ontwikkeld tot hoe ze nu is. Wat was de invloed van de verzuiling, die de Nederlandse samenleving vormde op het moment dat de televisie haar intreden deed? En hoe heeft de televisie de Nederlandse identiteit beïnvloed? Beginnend bij het begin:

woensdag gehaktdag is natuurlijk een uiterst logisch en verklaarbaar fenomeen, maar hoe is het idee van zaterdagavond televisieavond ontstaan? In Amerika hadden burgers tijdens de Tweede Wereldoorlog een flinke spaarpot op kunnen bouwen, omdat er weinig was om geld aan uit te geven. Toen de mannen in 1945 terugkwamen van het front en met hun vrouwen de *babyboom* veroorzaakten, hadden ze grote behoefte aan huiselijkheid. Buiten de deur was de bioscoop een populaire vorm van entertainment, maar de kersverse gezinnetjes kropen ook graag thuis tegen elkaar aan, na de oorlogse ellende die ze te verduren hadden gekregen.¹ De televisie, op dat moment niet veel groter dan een fotolijstje, was een medium dat perfect bij deze wens paste. In Nederland (en in de rest van Europa) was de radio nog het meest geliefd, maar langzaam werd de televisie populairder. De televisie had als gevolg van de verzuiling vier omroepen, met elk welgeteld drie uur uitzendtijd per week. De NCRV vond aansluiting bij protestantse kijkers, socialisten konden zich beter vinden in de VARA en katholieken keken vooral naar de KRO. AVRO was de minst aan een zuil gekoppelde omroep en bereikte een gevarieerd publiek.² Er was slechts één zender, dus alle vier de omroepen zonden uit op Nederland 1. Verschillende programma's die we nu nog kennen, vonden tijdens het verzuilde omroepbestel in de

jaren vijftig al hun plek op de televisie: in 1952 was voor de eerste keer de intocht van Sinterklaas te volgen en in 1954 konden de televisiekijkers zich vergapen aan een vroege versie van het Eurovisie Songfestival.³ Kon het nog mooier? Hoewel ze er lang op hadden moeten wachten, ging in 1959 ook de collectieve natte droom van mannen in vervulling: de eerste uitzending van wat later Studio Sport zou gaan heten was een feit. Ondertussen was het aantal tv's in Nederland gegroeid van 16.000 in 1955 naar 240.000 in 1958 en was ook het aantal uitzenduren uitgebreid.⁴ Er waren steeds meer mensen die brood zagen in televisie maken en er werd dan ook gepleit voor de mogelijkheid commerciële zenders op te zetten, naast het publieke omroepbestel. In 1964 startte de commerciële zender TV Noordzee, maar deze werd stopgezet doordat de regering een wet instelde tegen commerciële televisie. Wel kwam er in 1965 een tweede zender bij: Nederland 2. De televisie was in dat jaar ook een *hot topic* binnen de politiek, toen het kabinet Marijnen ten val kwam. Het einde van het kabinet was onder andere veroorzaakt door onenigheid over de vraag of en hoe het omroepbestel moderner moest worden, of er meer zendgemachtigden mochten komen en of etherreclame moest worden toegestaan.⁵ Er werd door de volgende Nederlandse regeringen veel over gedebatteerd en er

werden verschillende plannen opgesteld over hoe de televisie ingericht moest worden, maar commerciële tv bleef lange tijd een no-go in Nederland. Het werd duidelijk dat de regeringen zich terecht druk hadden gemaakt om de komst van de televisie. Er werd veel naar het nieuwe medium gekeken, maar er waren nog steeds maar twee zenders en de uitzenduren van elke zuil waren we beperkt. Het kwam daarom niet zelden voor dat er naar een programma op een 'verkeerde' omroep werd gekeken. De protestanten, katholieken, liberalen en socialisten kwamen daardoor in aanraking met elkaars denkwijzen.⁶ Hoe groot de invloed van televisie was is moeilijk te zeggen, maar deze heeft wel bijgedragen aan de secularisering en individualisering van de Nederlandse samenleving. Deze ontwikkelingen zijn ook zichtbaar in de komst van bijvoorbeeld de Provo's en Dolle Mina's.⁷ De programma's die op televisie kwamen, zochten daarnaast steeds vaker de confrontatie op. Zo was in 1967 voor het eerst bloot op televisie, in de vorm van het Nederlandse model Phil Bloom die naakt de krant zat te lezen. Ook werden er steeds meer maatschappijkritische programma's uitgezonden.⁸ Ondanks deze vormen van verzet, werd commerciële televisie nog lange tijd niet toegestaan. In 1989 was het RTL Véronique (in 1990 omgedoopt tot RTL 4) die als eerste commerciële zender zijn weg wist te vinden naar de kijkers. RTL Véronique werkte via de zogenaamde U-bochtconstructie: er werd uitgezonden via Luxemburg, waardoor de zender officieel buitenlands was en daardoor werd toegestaan. In de praktijk werden er echter hoofdzakelijk Nederlandse televisieprogramma's uitgezonden. Bekende Nederlanders als Catherine

Keyl, Loretta Schrijver en Jeroen Pauw maakten er hun tv-debuut. In 1993 kwam de tweede commerciële zender op de buis, RTL5 genaamd. Deze zender zou zich naar eigen zeggen op hoogopgeleide mannen gaan richten. Denkend aan het huidige aanbod (o.a. *Dames in de Dop*, *Wipe-out* en *Oh oh Tirol*) kan denk ik gesteld worden dat RTL5 deze ideale doelgroep ondertussen heeft laten varen... Alsof de makers al konden voorspellen dat een grote groep Nederlanders smachtte naar hersenloze televisie, werd in 1995 SBS6 opgezet. Ook Veronica deed het goed in dit genre met *Big Brother* in 1999. NET 5 en de Nederlandse MTV vonden ook snel publiek, maar de televisie ontwikkelde zich niet altijd even gemakkelijk: Yorin kwam en maakte bij haar snelle vertrek plaats voor RTL7; Talpa kwam, veranderde in Tien en transformeerde uiteindelijk tot RTL8. Nu barst de Nederlandse televisie van de zenders, maar blijven de programma's soms wat achter in de keuze die zij bieden. Want wat is nu werkelijk het verschil tussen *Popstars*, *X-factor* en *The Voice of Holland*? Terugkomend op de vraag hoe de Nederlandse nationale identiteit op televisie zich heeft ontwikkeld, kan gesteld worden dat de verzuiling hierbij een grote rol heeft gespeeld. Mijn inziens is het beter te spreken over meerdere identiteiten, vooral wanneer het gaat over het midden van de twintigste eeuw. Hoewel de Nederlanders hun nationaliteit deelden, waren de identiteitsverschillen groot en in alle hoeken van de samenleving zichtbaar. Elke zuil vertegenwoordigde als het ware één identiteit. De verschillende identiteiten hebben de basis gelegd voor het huidige televisiebestel. Ook heeft de angst voor het doorbreken van de verzuilde structuur van de

maatschappij ertoe geleid dat de commerciële televisie pas laat is geïntroduceerd in Nederland. De regering wilde de televisie niet uitbreiden met commerciële zenders, omdat daarmee automatisch de grenzen zowel letterlijk als figuurlijk verlegd zouden worden. De komst van programma's uit het buitenland zou de Nederlandse identiteit(en) kunnen bedreigen, maar vooral was er angst dat er minder brave en intelligente programma's zouden komen. Programma's die het intellectuele karakter van zowel de kijker als van de televisie zouden ondermijnen. Denkend aan het huidige televisieaanbod, was die vroege angst voor de commerciële televisie misschien zo gek nog niet. Misschien waren de overheden, die regeerden in de dertig jaar waarin commerciële televisie verboden werd, eigenlijk bang dat onze nationale identiteit te eenzijdig zou worden. Dat alle Nederlanders straks hetzelfde zouden zien op televisie en daardoor het onderscheid tussen kijkers van AVRO, KRO, NCRV en VARA zou verdwijnen. Dat wij, generaties later, één massa zouden worden. Dat wij door de invloed van commerciële televisie allemaal met dezelfde telefoon zouden bellen, soortgelijke kleding zouden dragen, en er allemaal van overtuigd zouden zijn dat *The Voice* écht heel anders is dan *X-factor*.

Maaike Wolfs is derdejaars studente aan de opleiding Communicatie- en informatiewetenschappen en heeft film en televisie als hoofdrichting. Ze hoopt dit jaar haar bachelor te behalen en in 2012 te beginnen met de master Film- en televisiewetenschap.

Ooit gehoord van Merah Putih?

door SIGRID VAN DER MERSCH

Merah Putih, wat willen deze woorden zeggen? Letterlijk vertaald zijn het de kleuren van de Indonesische vlag: rood en wit. Maar het is ook de naam van een film die in 2009 is uitgekomen. Deze film is bij het Nederlandse publiek niet bekend en dit is opmerkelijk, want het Nederlandse leger speelt er een essentiële rol in. *Merah Putih* gaat over de strijd in Indonesië voor de onafhankelijkheid. Deze strijd werd gevoerd tegen de Nederlanders, die negatief worden afgeschilderd in de film. Er zijn af en toe hevige gevechten te zien, waarin de Indonesiërs worden neergezet als heldhaftige strijders tegen de 'slechte' Nederlanders. Waarom is deze film niet bekend in Nederland? Wil het Nederlandse publiek niet zien wat voor slechte daden Nederland heeft begaan in het verleden? Het is belangrijk deze vragen te stellen, want het verleden bepaalt mede hoe Nederland zichzelf ziet. Zonder verleden bestaat er geen Nederlandse identiteit. Zou het Nederlandse volk zich door een film als *Merah Putih* misschien gekrenkt kunnen voelen in haar identiteit?

In Frankrijk is een soortgelijke situatie te zien, maar nog iets extremer. Daar zijn soortgelijke films namelijk gecensureerd. Het gaat hierbij om films waarin de Franse bezetting in Algerije wordt belicht en de Fransen als onrechtvaardig en slecht worden neergezet. Door de geschiedenis heen zijn verschillende voorbeelden van dergelijke films te vinden. Voor de Vrede van Utrecht heb ik onderzoek gedaan naar de vraag wie kritiek gaf op de films en wat deze kritiek inhield. In dit artikel zal ik de film *Hors la loi* en de ontvangst hiervan in Frankrijk bespreken en vervolgens ingaan op de film *Merah Putih* en de manier waarop daarmee omgegaan werd in Nederland.

De Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog

Sinds 1830 was Algerije een kolonie van Frankrijk.¹ Dit Franse bewind wekte in de loop van de twintigste eeuw steeds meer onvrede onder de Algerijnse bevolking. Het gevoel onafhankelijk te willen zijn groeide steeds meer. De nationale partijen gingen zich langzamerhand beseffen dat de doelen die zij wilden behalen niet op vredige wijze bereikt konden worden. Zij werden steeds radicaler en daardoor ontstond de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog, die duurde van 1954 tot 1962. De partij die streed voor onafhankelijkheid was vanaf 1954 de MNA (Mouvement National Algérien). Zij was de tegenstanders van de FLN (Front de Libération National). Binnen de onafhankelijkheidsstrijders bestond zodoende een scheiding. De strijd van de FLN bleef niet beperkt tot Algerije. Zij kreeg in Frankrijk namelijk steun van ruim 400.000 Algerijnse

arbeiders die geld inzamelden om wapens te kopen voor de strijd in het thuisland. Mede door deze geldstroom kreeg de FLN langzamerhand de controle over de Algerijnse bevolking in Frankrijk. De Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog duurde acht jaar. Tijdens deze periode zijn tussen de 15.000 en de 45.000 Algerijnen vermoord, en zo'n 100 Europeanen.² De oorlog eindigde met de verklaring van de Franse president De Gaulle, dat hij de onafhankelijkheid van Algerije niet zou tegenhouden. In 1999, 37 jaar na dato, nam de Franse regering een wet aan die officieel de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog als 'oorlog' erkende.³ Het is echter nog maar de vraag of de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog door iedereen als zodanig wordt erkend in Frankrijk na 1999. Dit zou bijvoorbeeld op te maken kunnen zijn uit de slechte ontvangst van de film *Hors la loi* in 2010.

Hors la loi

Hors la loi kwam uit in 2010. Het is een fictiefilm, gebaseerd op reële gebeurtenissen. De film is gedraaid met Belgisch, Frans en Algerijns geld en gaat over de strijd van de Algerijnen in Frankrijk. De film begint met de opstand in Sétif, op 8 mei 1945. We zien Fransen die Algerijnen neerschieten die aan het protesteren zijn. Er vallen veel doden, mensen worden in hun huis neergeschoten of tegen de muur aan gezet en vervolgens geëxecuteerd. De dode lichamen worden in lange rijen naast elkaar op straat gelegd. Drie broers, die zich op de plek van de aanval bevinden, gaan ieder hun eigen weg na de aanval. Messaoud gaat in het leger en vertrekt in 1953 naar Indochine. In Frankrijk zit Abdelkader in de gevangenis

vanwege zijn politieke ideeën. De doodstraf wordt hier nog uitgevoerd, door middel van de guillotine. In Sétif blijven Saïd en zijn moeder achter. Zij gaan in 1953 naar Nanterre in Frankrijk en komen daar in een sloppenwijk terecht waar veel Algerijnen wonen. Als Abdelkader terugkeert uit de gevangenis, en ook broer Messaoud thuis is, besluiten de twee broers zich in te gaan zetten voor de FLN. Saïd wil hier echter niets van weten. Dit komt mede doordat de FLN steeds gewelddadiger wordt, ook binnen de eigen partij. Als reactie hierop treedt de politie steeds harder op. Zo wordt onder andere het huwelijk van Messaoud verstoord door de politie, die een aantal gasten oppakt vanwege verdenking op moord. Ook blaast de Franse politie een aantal huizen in de wijk op. Het gaat van kwaad tot erger. In 1960 wordt Messaoud in Duitsland neergeschoten, omdat hij is verraden. Ook Abdelkader sterft. Hij wordt tijdens de Algerijnse manifestatie in Parijs op 17 oktober 1961 slachtoffer van de Franse oproerpolitie die de demonstratie neersloeg en een bloedbad aanrichtte.⁴ *Hors la loi* heeft van verschillende kanten kritiek gehad. De film zat in de officiële competitie van het 63ste filmfestival van Cannes in mei 2010. Voorafgaand aan de vertoning was er een protestactie van enkele organisaties van oud-kolonialen die de film zagen als geschiedvervalsing. De veteraan en voormalig Frans senator Jacques Peyrat zegt in een interview: 'Wat we duidelijk willen maken door middel van demonstreren is dat het niet tolereerbaar is dat publiek Frans geld wordt gebruikt om het Franse leger en de Franse acties in Algerije belachelijk te maken.'⁵ Er waren

echter ook Algerijnen aanwezig bij de protestaties, die in de onafhankelijkheidsoorlog voor de Fransen hebben gevochten. Ook de Franse politiek heeft gereageerd op de film. Een Frans conservatief parlementslic van de UMP, Lionnel Luca, zag in het scenario meerdere fouten en anachronismen. Hij ontkent niet dat de Fransen op een verwerpelijke manier hebben gereageerd in Sétif, maar benadrukt dat dit een reactie was op eerder geweld van Algerijnse kant.⁷ Ook de Franse staatssecretaris voor Oud-strijders, Hubert Falco, is niet blij met de film. Hij is van mening dat hiermee de eer van Frankrijk besmeurd zou worden.⁸ Deze ophef laat zien dat de geschiedenis door een aantal groeperingen nog steeds niet wordt geaccepteerd in Frankrijk. Blijkbaar is het een erg gevoelig onderwerp, waarover zij liever zwijgen. Bouchareb reageerde op alle kritiek met een open brief aan de festivaldirectie van het festival van Cannes, waarin hij duidelijk maakte dat de film fictie is.

“Voor mij zou het mogelijk moeten zijn dat de filmwereld alle

mogelijke onderwerpen aansnijdt. Ik doe dat als regisseur, met mijn gevoeligheden, zonder wie dan ook te verplichten hiermee in te stemmen. Na de vertoning wordt het tijd dat het publieke debat hierover op gang komt. Gehecht als ik ben aan de vrijheid van mening, lijkt het me normaal dat sommigen het niet eens zullen zijn met mijn film, maar ik hoop dat dit verschil van mening wordt uitgedrukt op een vreedzame manier, en in de sereniteit van een uitwisseling van ideeën. Voor de hele wereld is Frankrijk een land van vrijheid, en ik ben er bijzonder trots op mijn film daar te kunnen tonen, op het meest prestigieuze filmfestival dat er ter wereld is. Ik hoop dan ook dat die vertoning op 21 mei kan plaatsvinden in een serene sfeer van wederzijds respect.”⁹

De film is in september 2010 in de Franse bioscopen verschenen.

De Indonesische onafhankelijkheid

De manier waarop Nederland met de film Merah Putih omging is vergelijkbaar met de situatie in Frankrijk. De Nederlanders zetten in 1595 de eerste voet aan de grond in Indië. Vanaf 1814 heette het land Nederlands-Indië en was het officieel een kolonie van Nederland. De Nederlanders hadden het voor het zeggen tot 1942. In dat jaar werd Nederlands-Indië veroverd door Japan, dat aan de kant van de Duitsers stond. Nederland wilde Indië terug toen in 1945 Japan de Tweede Wereldoorlog verloor.¹⁰ Op 17 augustus 1945 riepen de Indonesiërs Soekarno en Hatta de onafhankelijkheid van Indië uit. De meeste Nederlandse reageerden verbaasd: zij wisten niets van de groeiende behoefte

aan onafhankelijkheid van de Indonesiërs.¹¹ Hieropvolgend voerden de Nederlanders een aantal bloedige acties uit in Indonesië, omdat ze de onafhankelijkheid niet konden accepteren. Eind 1949 bleek echter dat de strijd niet te winnen was. De Nederlanders gaven op en Indonesië was officieel een onafhankelijk land. Tijdens de strijd om onafhankelijkheid zijn 150.000 doden aan de Indonesische kant gevallen en 5.000 Nederlanders zijn gesneuveld.¹² Gezien dit aantal doden is het niet vreemd dat de film Merah Putih Nederlandse militairen als slechteriken afbeeldt.

Merah Putih

Merah Putih is de duurste Indonesische film ooit gemaakt. De regie was in handen van Yadi Sugandi en de film vormt het eerste deel van een trilogie over de vrijheidstrijd in Indonesië.¹³ De onafhankelijkheid van Nederland speelt in Indonesië nog steeds een belangrijke rol. De geleverde strijd is nog vaak onderwerp

van tv-programma's en boeken en de heldhaftige rol van het Indonesische volk wordt hierin niet onderschat. Dit beeld van de heldhaftige Indonesiërs tijdens de onafhankelijkheidsstrijd komt ook terug in de film *Merah Putih*. Het verhaal van de film speelt zich af in 1947, vlak na de Tweede Wereldoorlog. De film opent met een gewelddadige scène waar Nederlandse militairen een onschuldig gezin vermoorden. De toon van de film wordt hiermee gelijk gezet. In *Merah Putih* zijn meerdere gewelddadige scènes te zien waarin Nederlanders onschuldige Indonesiërs neerschieten. De Indonesiërs die de strijd aangaan met de Nederlanders zijn in een sterke minderheid. De hoofdpersonen in deze film zijn enkele van deze strijders die op een militaire opleiding zitten. De jongens hebben verschillende achtergronden, maar zijn desondanks goede vrienden. Op het afstudeerfeest van de Indonesische militairen zijn meisjes in mooie kleren aanwezig en iedereen is vrolijk en danst. Dan ineens, vanuit het niets, vallen de Nederlandse militairen aan. Tijdens deze aanval worden veel jonge Indonesiërs vermoord. De vrienden van de militaire academie vluchten het bos in en vanuit schuilplekken in het bos gaan zij de strijd aan met de Nederlanders. Uiteindelijk winnen ze en komen bijna alle Nederlanders om. Hoewel de Nederlandse militairen niet veel in beeld komen, wordt toch duidelijk gemaakt hoe slecht zij de Indonesiërs behandeld hebben. Het doel van de film is het Indonesische nationalisme en nationale eenheid te stimuleren. Dit wordt bereikt door de Nederlanders als slechteriken af te beelden en de Indonesische jongens als heldhaftige

strijders neer te zetten. *Merah Putih* kwam uit in 2009 en werd in Nederland amper vertoond. Een opvallend gegeven, gezien het feit dat de film in Indonesië een groot succes was.⁴ De film heeft veel teweeg gebracht in Indonesië, met name onder de mensen die de strijd om onafhankelijkheid

**Door de religieuze
diversiteit en
de verschillende
nationaliteiten werd
het in de praktijk
onmogelijk om
uniform gedrag
te verlangen van
de inwoners**

hebben meegemaakt. Rob Allyn, die samen met zijn zoon het scenario heeft geschreven, zei: 'The most important moment for us was after our premiere, when one after another, veterans of the revolution came up to us with tears in their eyes and said, "That's exactly how it was."⁵

Confrontatie

In Nederland is de film *Merah Putih* niet bekend bij het grote publiek. Zou dit komen door de misschien voor het Nederlandse volk gevoelige inhoud? Dit is in Frankrijk wel het geval bij verschillende films over de onafhankelijkheid van Algerije. De hevige kritiek op de film *Hors la loi* uit 2010 laat zien dat de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog nog altijd een pijnlijk moment is in de Franse geschiedenis. Hoewel er veel protest was in Frankrijk tegen de film, verscheen *Hors la loi* toch in de bioscopen. *Merah Putih*

is vertoond op het Cinemasia Film Festival in Amsterdam in 2010, waar ook andere Indonesische films te zien waren. Daarbuiten is *Merah Putih* echter vrijwel niet vertoond in Nederland. Bij het doen van mijn onderzoek viel mij ook op hoe weinig informatie over de film te vinden is op Nederlandse websites. De film wordt soms heel kort genoemd en kritiek op de film van Nederlandse instanties is nergens te vinden. Dit laat zien dat er weinig aandacht is voor de film. Zou het Nederlandse publiek de film niet willen zien? Voelt het Nederlandse volk zich gekrenkt in haar identiteit door een film als *Merah Putih*? Misschien is de onafhankelijkheidsstrijd in Indonesië en de rol die de Nederlanders daar in hebben gespeeld nog niet volledig geaccepteerd in Nederland. Er zijn dan wel geen protesten, maar er is überhaupt geen aandacht voor de film. Het lijkt mij goed om stil te staan bij de vraag wat wij hebben gedaan in Indonesië. Hebben wij als Nederlanders ons gedrag in Indonesië geaccepteerd? Waarom wordt *Merah Putih* amper tot niet vertoond in Nederland? Misschien geeft de situatie die in *Merah Putih* wordt neergezet, een te zwart-wit beeld weer. Of misschien valt een Indonesische film in Nederland sowieso niet in de smaak, omdat veel bioscopen vooral Hollywood films vertonen. Toch zou ik willen aanraden om deze film te gaan zien. Laten we niet vergeten wat onze politiek in deze voormalige kolonie teweeg heeft gebracht. Ons verleden bepaalt immers mede wie wij nu zijn.

Sigrid van der Mersch studeert Franse taal en cultuur in Utrecht. Ze is geïnteresseerd in film en literatuur en heeft in Lille een minor gevolgd in film- en kunstgeschiedenis. In het kader van het project 'Kunst in Oorlog' heeft zij voor de Vrede van Utrecht een onderzoek gedaan naar films over de Algerijnse onafhankelijkheid en de ontvangst van deze films in Frankrijk.

De zondvloed

Ongemerkt ben je opgetild uit de grond
van de nacht langzaam naar boven gehaald
in de zoom tussen duister en denken
waar de droom van een zondvloed ontwaakt
in het echte stromen van water door goten
het geluid van een razende eeuwige regen.

De tuin is inmiddels al ondergelopen
het dak dat het huis moet beschermen
lekt als het donker wordt opengeritst
door de bundel van licht in het raam
van de kamer op zolder en de auto
met knerpende banden de inrit opdraait
het portier en de kuchende stap
van de vader het grind weer doen zwijgen.

Op de binnenplaats tikken de laatste druppels
met een pets op de klinkers en spinnen
je terug in het ragfijne vlies van de slaap
een aaien omlaag en een verder verdwalen
tot je in vrede geweven bijna de bodem
aanraakt en daar dan onwetend blijft zweven.

Dit gedicht van Wiljan van den Akker verschijnt op 17 april in de bundel *Hersenvap* bij de Arbeiderspers.

Welkom in STORMFRONTIA

Over nationale identiteit in een online community

door CLAIRE
VAN DER MEER

Kan een online community een soort land zijn? Een natie met bepaalde gebruiken en tradities? Leiden de denkbeelden die horen bij dit soort 'gezelschappen' dan ook tot een bepaalde identiteit? En kan die sterker zijn dan een 'nationale identiteit'?

Met de komst van het internet is er eindeloos veel ruimte voor allerhande denkbeelden. Buitenstaanders die in hun directe omgeving niet echt aansluiting vinden, kunnen op internet mensen ontmoeten die hun ideeën delen. Online kun je je bijna altijd aansluiten bij een groep die jou wel begrijpt, ookal bevinden deze mensen zich totaal ergens anders. Een voorbeeld van een dergelijk online platform is een forum; een publieke discussieplek waar vaak veel verschillende onderwerpen besproken worden. Leden kunnen binnen elk 'topic' hun mening posten en reageren op anderen. De activiteit van de leden van een

forum kan hoog zijn. Gebruikers van dergelijke fora kunnen het zelfs belangrijker vinden meer aandacht aan het debat online te besteden dan aan het debat in hun directe omgeving, omdat ze zich bijvoorbeeld IRL (*in real life*) niet begrepen voelen. Het actief zijn binnen een forum zou dan een zekere identiteit met zich meebrengen, die misschien nog wel sterker is dan aanwezigheid van een 'nationale identiteit'. Want, als jouw denkbeelden fundamenteel anders zijn dan die van de meeste inwoners, zou je je dan meer onderdeel voelen van een land waar je qua ideeën weinig tot geen band mee hebt, of van een 'land' zonder fysieke grenzen waar je met je vrienden alles kunt delen, elkaar begrijpt en een groepsgevoel ervaart? In dit artikel zal ik proberen te achterhalen in hoeverre een dergelijke online identiteit mogelijk is aan de hand van de casus 'Stormfront'. Ik zal bespreken hoe de leden van dit

forum de samenleving zien, hoe zij dit vervolgens vertalen naar het discours op het forum en welke identiteit daarin naar voren komt.

Casus

Stormfront.org is een Nationaal Socialistisch forum opgericht in de Verenigde Staten door Don Black, een voormalig Ku Klux Klan lid. Het forum ontstond in 1990 en was in eerste instantie een ontmoetingsplek voor de leden van de *David Duke for Senate party*. In 1994 werd de site echter voor iedereen toegankelijk. Volgens Black is het doel van het forum: 'To provide information not available in the controlled news media and to build a community of White activists working for the survival of our people'.¹ Er zijn op dit moment ongeveer zeven miljoen posts op Stormfront geplaatst. Ook heeft het forum zich verspreid buiten de VS. Er zijn binnen het forum

internationale subcategorieën waar gediscussieerd kan worden met mensen uit dezelfde regio. Zo zijn er delen van het forum speciaal voor inwoners van Nederland en Vlaanderen, Spanje en Portugal en Canada. Ieder lid kan in principe wel in elke afdeling posten. Stormfront vraagt haar leden om donaties en steun om zich te manifesteren in de politiek. Via publieke organen willen zij hun ideeën verspreiden en meer bekendheid krijgen. De forum topics worden dus niet alleen gebruikt om de illusie van een denkbeeldige groep te creëren, maar focussen ook op het doel *white pride* te stimuleren en uiteindelijk een beweging IRL te creëren. Op dit moment is Stormfront een politiek project waar mensen soms online participeren. Graag willen zij uitgroeien tot iets groters dat ook offline invloed heeft.

Stormfront als natie?

Dat Stormfront een community is, een gemeenschap, is duidelijk. Maar om te zien of er daar iets als een nationale identiteit is te ontdekken, moet eerst de vraag gesteld worden in hoeverre het forum een natie is. Volgens Statzel wordt daaraan gebouwd. Zij stelt dat: 'As the connectivity of cyberspace diminishes the significance of physical distance, white nationalists have succeeded in connecting a variety of local disparate groups into the beginnings of an international movement'.² Internet en nieuwe media kunnen afstanden overbruggen, daardoor kunnen mensen met dezelfde ideeën elkaar online vinden en beginnen aan het vormen van een internationale gemeenschap. De Amerikaanse antropoloog en politicoloog Benedict Anderson

spreekt over naties, nationaliteit en nationalisme als *imagined communities*.³ De band die de leden van Stormfront met elkaar hebben is ingebeeld: de leden van het forum ontmoeten elkaar waarschijnlijk niet IRL en hebben geen *face-to-face* contact. Hun natie is dan een gevormd cultureel product van deze nepontmoetingen. De band die de leden met elkaar hebben wordt dus ook anders gevormd dan wanneer ze echt contact met elkaar zouden hebben. Stormfront is een online community; iedereen met een internetverbinding kan in contact komen met andere leden, onafhankelijk van tijd en locatie. De leden van het forum zijn zich vaak bewust van de afstanden die zich tussen hen en de anderen bevinden. Toch lijkt het of in de virtuele ruimte alle leden en evenementen in dezelfde tijd bestaan. Constante blootstelling aan het forum creëert en versterkt gevoelens van een gezelschap of vereniging, maar ook verantwoordelijkheidsgevoelens die aan de basis liggen van een internationale gemeenschap. Volgens Anderson is zo'n *imagined community* van nature soeverein en gelimiteerd.⁴ Soeverein omdat de leden ervan streven naar vrijheid, en een soevereine staat is daar symbool voor. Er is sprake van gelimiteerdheid omdat zelfs de grootste natie eindige, elastische grenzen heeft, waarachter nieuwe naties liggen. Ingebeelde naties impliceren altijd een *outgroup* die niet bij hun eigen natie waarbinnen ze wonen hoort. Volgens sociologen De Koster en Houtman worden mensen met een rechts-extremistische visie zoals de leden van Stormfront

uitgesloten in een samenleving waar individuele vrijheid en tolerantie als belangrijk worden gezien.⁵ Op internet kunnen zij echter wel hun denkbeelden delen en construeren. Daarmee ontstaat een band en een hechte gemeenschap. Volgens Anderson wordt de natie, ongeacht de daadwerkelijke

**Internet en
nieuwe media
kunnen afstanden
overbruggen,
daardoor kunnen
mensen met dezelfde
ideeën elkaar online
vinden en beginnen
aan het vormen van
een internationale
gemeenschap**

ongelijkheid en mogelijke uitbuiting, altijd gezien als een diepe, horizontale vriendschap of kameraadschap. Uiteindelijk leidt dit verenigingsgevoel binnen een groep als Stormfront tot een enorme toewijding die zelfs het feit dat deze community maar *imagined* is kan overkomen.⁶ Door het vervagen van grenzen en tijd worden de berichten die verschijnen op het forum als binnenlands gezien, waarbij een gevoel van verantwoordelijkheid gecreëerd wordt voor gebeurtenissen in soms verre locaties. Door dit proces lijkt Stormfront zich langzaam te vormen tot iets wat op een groeiende internationale beweging lijkt, die de basis fundamenteën van een nieuwe natie met haar eigen rechten en politieke macht in zich draagt.

Etnische grenzen

Dat de basisideeën en denkbeelden die op Stormfront heersen, anders zijn dan in veel landen blijkt onder andere uit de manier waarop er naar sociale structuren gekeken wordt. De leden van Stormfront maken onderscheid in verschillende etnische groepen. Het feit dat ze dit doen suggereert het bestaan van etnische grenzen. Antropoloog Thomas Eriksen stelt in *Ethnicity and Nationalism* over deze grenzen: 'They do not isolate groups entirely from each other; rather, there is a continuous flow of information, interaction, exchange and sometimes even people across them'.⁷ Deze uitwisseling tussen groepen is in het geval van Stormfront moeilijk in te denken aangezien de organisatie naast andere 'witte' groepen niets te maken willen hebben met andere mensen. Ook niet als zij binnen dezelfde landelijke grenzen wonen. Op die manier creëren de leden van het forum eigen etnische grenzen binnen een land. Aansluitend hierop zouden de leden van Stormfront gezien kunnen worden als classificierend. Classificeren creëert een orde tussen verschillende klassen en fenomenen op sociale en symbolische niveaus. Het is dan mogelijk een bepaalde cultuur in een object of een tastbaar 'ding' te veranderen. Als een cultuur op deze manier gezien wordt, kan deze cultuur ook gemanipuleerd worden, het is immers een ding. Het wordt dan mogelijk om actief een cultuur te 'hebben' en dit uit te drukken in iets tastbaars als kleding of namen. Zo hebben de leden op Stormfront veelal extreem rechtse forum namen die naar Hitler of nationalisme verwijzen. Voorbeelden hiervan zijn *AryanMaster*, *HHakenKKKruisS*,

DutchNLpride, *Moslimhater* en *Skinhead-88*.⁸ De Koster en Houtman spreken over de avatars van de leden van het forum.⁹ Hierin kunnen we ook de objectiviteit van de cultuur ontdekken. Hieronder is een aantal van deze afbeeldingen te zien.

Avatars van leden die reageerden op het topic 'Are your "Racist" Tattoos keeping you from getting the right job?'¹⁰

Het verbinden van tastbare dingen aan etniciteit maakt het makkelijker om groepen te onderscheiden. Zowel de eigen groep, als andere. De leden van Stormfront kunnen door classificatie bepaalde individuen met specifieke karakteristieken behandelen of zij een deel van een bepaalde etnische culturele groep zijn. Met dit onderscheid kan de ene groep anders benaderd worden dan de andere. De manier waarop volgers van Stormfront naar de samenleving kijken wordt onder andere gekenmerkt door objectificatie van culturen. Dit maakt hun wereldbeeld soms fundamenteel anders dan dat van andere publieken. Leden van Stormfront vinden op het forum een plek om hun ideeën vanuit hun eigen wereldbeeld te bespreken, waar in hun daadwerkelijke natie minder gehoor voor is.

Discours

Is het fundament van de natie in wording ook te ontdekken in het discours dat gevoerd wordt op het forum? Volgens Thiesmeyer in *Racism on the web*, gebruikt Stormfront een Neo-Nazi discours.¹¹ Omdat er wordt gepredikt kan het discours gebruikt worden voor 'werving, overtuiging en onderhoud van een ideologie' (vrij vertaald).¹² Als er wordt gepredikt, kan er door andere groepen getwijfeld worden aan de rationaliteit van het debat op Stormfront. Preken bestaan immers niet altijd uit juiste argumenten en bevatten soms drogredenen. Er wordt vaak niet de kans geboden om over hetgeen dat besproken wordt te discussiëren of dat tegen te spreken. Daarop voortbouwend, schrijft Thiesmeyer over de *de-legitimization* van andere

De visies en ideeën die de mensen op Stormfront hebben, hebben grote invloed op het persoonlijke leven. Het is een way of life. Dat is de reden dat hun ideeën soms fundamenteel anders zijn dan die van anderen

discoursen. Zij stelt dat: 'Because web political discourse tries to create the sense of belonging to a (desirable, admirable) community of attitudes, it must offer the kind of subjective and ad hominem attacks on out-groups that individuals expect from private, not formal or public, communication'.¹³ Het debat dat gevoerd wordt op het forum valt onder persoonlijke, en niet onder publieke communicatie. Dit kan betekenen dat argumenten die op het forum gebruikt worden misschien door andere groepen als niet rationeel gezien kunnen worden. Daarmee samenvallend stelt Theismeyer: 'Thanks to its subjectivity, neo-Nazi rhetoric offers many contradictions both in logic and in form. When the contradictions become too obvious or too unwieldy, however, the rhetoric has recourse to the total rejection of observation, enquiry, or research through the simple tool of aligning these discourses with those of the enemy conspiracy'.¹⁴ Als iemand tegen de ideeën is die Stormfront predikt, of met een voorbeeld komt waarmee een theorie kan worden ontkracht, kan het argument van deze persoon worden verzwakt door te zeggen dat de vijand corrupt is en liegt. Een goed voorbeeld hiervan op het forum is de volgende post van lid Dr. Ford. Hij bestempelt hierin de joden als degenen die alle media in handen hebben en daarmee iedereen indoctrineren en verkeerde informatie geven. '(...)The Jews have been working

together behind the scenes to gain control of all the TV stations, schools, newspapers, radio stations, governments, movie studios, banks, etc. - an all encompassing "Matrix" of lies - to destroy all potential rival groups and rule the world. And they are very close to achieving it'.¹⁵ Zoals hierboven aangegeven, leidt het subjectieve karakter van neonazi retoriek vaak tot privaat in plaats van publiek debat. Het debat heeft zijn eigen gebruiken en kenmerken. Er worden veel persoonlijke onderwerpen besproken op het forum. Bijvoorbeeld hoe je rechts-extremistische tatoeages het beste kunt verbergen voor je werkgever, hoe je het beste zwanger kunt raken en hoe je met een kind moet omgaan als het claimt homoseksueel te zijn. Als leden van Stormfront in

discussie gaan met mensen die op een heel andere manier redeneren, kan het zijn dat zij elkaar niet begrijpen of elkaars argumenten slap vinden. Het moet erkend worden dat de leden van Stormfront anders denken over de samenleving en ook anders worden gezien door de rest van de maatschappij. De dingen die zij belangrijk vinden kunnen anders zijn voor andere publieken. De retoriek op Stormfront is vaak erg persoonlijk, subjectief en privaat vergeleken met andere publieken. De visies en ideeën die de mensen op Stormfront hebben, hebben grote invloed op het persoonlijke leven. Het is een way of life. Dat is de reden dat hun ideeën soms fundamenteel anders zijn dan die van anderen. Zo bekeken zou gesteld kunnen worden dat de leden van Stormfront in hun daadwerkelijke natie niet echt mee kunnen doen in het debat. Op Stormfront kunnen zij echter wel discussiëren op een manier die zij willen en nodig hebben. Dit stelt hen in staat hun eigen argumenten te gebruiken en zich verbonden te voelen met hun mede-'landgenoten'.

Stormfront is een community met eigen gebruiken, regels en politiek en het gevoel van een gemeenschap. In die zin zou er gesteld kunnen worden dat Stormfront zekere kenmerken van een natie in zich heeft.

Stormfront: nationale identiteit? Uit het bovenstaande blijkt dat de leden van Stormfront vaak geen aansluiting vinden in de samenleving waar ze wonen. Stormfront is voor hen een platform waar zij op hun eigen manier kunnen redeneren, advies kunnen vragen en zich een onderdeel van een gemeenschap voelen. Met al die gebruiken en cultuur binnen het forum construeren zij een identiteit. Rechts extremisme is een manier van leven: het beïnvloedt hoe je je kinderen opvoedt, hoe je je partner kiest en hoe je tegen andere mensen aankijkt, over hen spreekt en je tegenover hen gedraagt. Grote delen van het discours op Stormfront gaan over wat door andere publieken wordt gezien als persoonlijke, private onderwerpen. Ook de subjectiviteit en informaliteit van de gebruiken en uitspraken zijn anders dan bij andere publieken. Dat verklaart waarom het debat op Stormfront ook anders is. Stormfront is een community met eigen gebruiken, regels en politiek en het gevoel van een gemeenschap. In die zin zou er gesteld kunnen worden dat Stormfront zekere kenmerken van een natie in zich heeft. Toch kan hier alleen worden gesproken over een natie in figuurlijke zin. Stormfront heeft geen significante politieke macht en de Stormfronters hebben geen specifieke rechten naast die van de natie waar ze zich fysiek in bevinden. Daarom kan er ook niet gesproken worden over een nationale identiteit. Zouden ze dit wel willen, moeten zij proberen meer invloed in de politiek te krijgen. Dit brengt echter wel weer andere problemen met zich mee, aangezien retoriek van rechts-extremisten en andere publieken fundamenteel

verschillen. De verschillen in discours, subjectiviteit van het debat en objectiviteit en classificatie van culturen zouden dan overkomen moeten worden. Het is in ieder geval zeker te zeggen dat er een identiteit aan dit forum verbonden is. Voor een aantal leden zal deze identiteit ook beter aansluiten bij hun persoonlijke ideeën van hoe een gemeenschap zou moeten zijn dan de heersende identiteit van het land is waarin ze wonen. In die zin hebben nieuwe media voor hen een soort tweede virtuele identiteit kunnen faciliteren, waarin zij zichzelf kunnen vinden: eindelijk thuis.

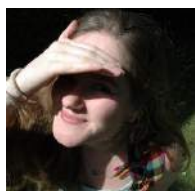
Gedeeltelijk naar het Paper 'Stormfront:
A critical exploration & analysis'
Door: Sanne Botterblom, Trevor Leslie,
Claire van der Meer, Dongwei Su

Claire van der Meer is derdejaarsstudent Communicatie- en informatiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Daarnaast volgt zij een minor journalistiek op de Hogeschool Utrecht. Ze is geïnteresseerd in de invloed die media op de samenleving hebben en andersom, vandaar dat zij volgend jaar de master Nieuwe media en digitale cultuur hoopt te volgen.

Nationale identiteit versus nationaal imago

Margot van Dijk is studente Theater- Film en Televisiewetenschappen aan de UU en is derdejaars bachelorstudente. Ze volgt de minor Kritiek & Journalistiek aan de Universiteit van Amsterdam en is voornamelijk van plan om de master Theaterwetenschap in Utrecht te volgen, eventueel gevolgd door een tweede master in het buitenland.

“De Nederlander bestaat niet,” stelde kroonprinses Máxima op 24 september 2007 in haar toespraak bij de presentatie van het WRR-rapport “Identificatie met Nederland”.¹ Deze opmerking zorgde voor veel commotie en verontwaardiging onder ‘de’ Nederlanders. Maar waarom eigenlijk? Heeft Máxima ongelijk en is er wel zoiets als een Nederlandse identiteit? Als deze nationale identiteit bestaat, wat houdt ze dan in? Het was de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid die het onderwerp van de nationale Nederlandse identiteit aansneed. Een wetenschappelijk orgaan dat zich bezighoudt met het thema van een mogelijke nationale identiteit roept de vraag op welke rol de geesteswetenschap kan spelen in het onderzoeken van, bijdragen aan en misschien zelfs beïnvloeden van een dergelijke collectieve Nederlandse identiteit. Dit zijn ingewikkelde vragen, waar niet zomaar een antwoord op te formuleren is. Gelukkig is ‘zomaar een antwoord’ kunnen geven ook niet waar wetenschap om draait.

Waar de bètawetenschappen uiteindelijk wel een concreet, afgebakend antwoord af kunnen leveren, blijft een antwoord vanuit de geesteswetenschappen altijd vooral een beschouwing, een overweging van argumenten vóór en tegen.

De geesteswetenschappen zijn een aaneenschakeling van discussies, waarbij geen enkel antwoord volledig uitsluitend geeft. Dat is ook niet het doel van geesteswetenschappelijk onderzoek: geesteswetenschappers analyseren, reflecteren en adviseren, maar zullen zelden tot nooit tot een eenduidige oplossing komen. Wanneer we vanuit

deze hoek het thema van de Nederlandse nationale identiteit belichten, kunnen we bijna niet anders dan Máxima volgen in haar stelling: er bestaat waarschijnlijk geen eenduidige Nederlandse identiteit.

Wat bestaat er dan wel? Wat verstaan we überhaupt onder een identiteit? Hier wil ik het onderscheid maken tussen een identiteit en een imago. Identiteit wordt vaak gedefinieerd als ‘essentie’ of als ‘wie je werkelijk bent’. Het woord ‘imago’, daarentegen, betekent ‘beeld’. Identiteit is dus kort gezegd iets dat van binnenuit komt, vanuit een kern. Identiteit is de eigen individuele beleving van het eigen zijn. Imago, daarentegen, is iets dat wordt uitgestraald naar buiten, of van buitenaf als beeld wordt geprojecteerd, vaak door meer dan één iemand, op het subject. De afbeelding hiernaast illustreert dit. Het is een tekening van ‘de Nederlander’: een kaasmeisje met blonde lokken, een gigantisch half Heinekenblik met daarin een paar klompen en enkele

Uit enkele onderzoeken blijkt dat de mate waarin iemand zijn nationale identiteit beleeft, sterk persoonsgebonden is. Dat maakt de ‘nationale’ identiteit tot een paradox

slaphangende tulpen. Tussen haar lippen prijkt een joint en aan de binnenkant van haar arm zit een gaasje geplakt, waarschijnlijk om het wondje veroorzaakt door een heroïnespuit, af te dekken.² Dit is een mengelmoesje van imago’s dat bestaat van de Nederlander en de Nederlandse cultuur. Wanneer we Nederlanders vragen in hoeverre zij zich identificeren met dit imago, zullen er waarschijnlijk

zeer weinig bevestigende reacties komen. Een imago staat dus niet gelijk aan een identiteit.

Wat is dan nationale identiteit? Bestaat dat eigenlijk nog wel in een tijd waarin het belang van de natiestaat begint af te brokkelen (of eigenlijk: steeds maar verder gaat met afbrokkelen) en een samenleving bestaat uit allerlei verschillende etniciteiten, bevolkingsgroepen, minderheden? Uit enkele onderzoeken blijkt dat de mate waarin iemand zijn nationale identiteit beleeft, sterk persoonsgebonden is.³ Dat maakt de ‘nationale’ identiteit tot een paradox: ogenschijnlijk is het een gezamenlijke individuele beleving van identiteit. Hoe het ook zij, identiteit is iets dat gevoeld en beleefd moet worden, iets dat geïnternaliseerd moet worden, voordat het werkelijk een identiteit genoemd kan worden. Identiteit heeft immers betrekking op de kern, de binnenkant. Deze ‘identiteit’ kan dus niet worden onderzocht, maar kan zij worden beïnvloed? Om dat te bekijken moeten we ons eerst weer richten op het imago.

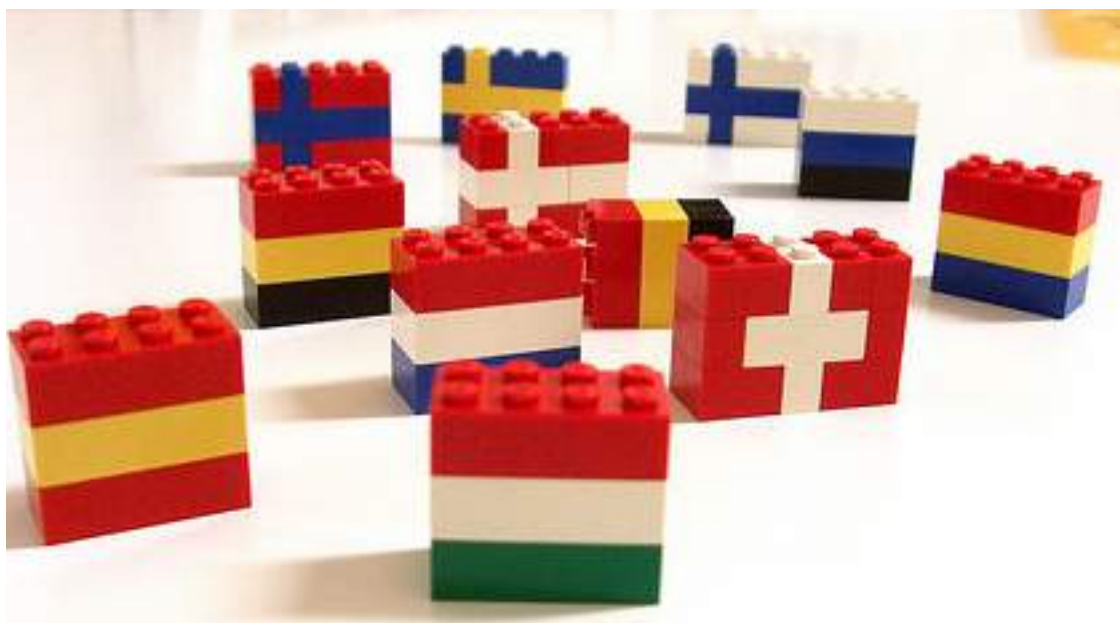
Een imago is iets dat kan ontstaan, maar vaak ook iets dat actief wordt geconstrueerd. Karikaturen, spotprenten, propaganda, reclamecampagnes: dat alles draagt bij aan het imago van een individu, een organisatie, een volk of een staat. Een imago kan zowel door voor- als tegenstanders worden vormgegeven. Tegenwoordig, in een gemedialiseerde wereld waarin iedereen elkaar dag en nacht kan controleren, is het belang van een goed imago heel belangrijk. Overheden zijn zich daar sterk van bewust. Ze doen er dan ook alles aan om een goed

imago te behouden en een slecht imago te voorkomen. Dit doen zij actief, onder andere door de hulp in te roepen van bijvoorbeeld beleidsadviseurs. Hier beginnen de geesteswetenschappen een rol te spelen. Deze adviseurs, die een/ de overheid adviseren voor een campagne, een publieke houding of internationale betrekkingen, zijn namelijk vaak geesteswetenschappelijk opgeleid. Zo kunnen de geesteswetenschappers een heel bepalende rol spelen bij het actief construeren van een nationaal imago, van een beeld dat wordt uitgedragen naar buitenstaanders.

De zaken liggen echter niet zo simpel als ik ze doe voorkomen. Het onderscheid tussen imago en identiteit is zelfs in theorie niet zo statisch als ik het zojuist heb gemaakt. Waar eindigt het imago en begint de identiteit? Identificeert 'de' Nederlander zich met een bestaand Nederlands imago? Wanneer een stereotypisch beeld maar vaak genoeg wordt herhaald, zullen zelfs de 'ge-stereotypeerden' erin gaan geloven en zich identificeren met het verbeelde stereotype. Op iets dat van binnenuit zou moeten komen, zoals identiteit of een gevoel van identificatie, kan geen enkele instantie veel invloed uitoefenen. Wat echter wel mogelijk is, is een beeld verspreiden van een bepaalde groep of persoon. Dat beeld zou vervolgens langzaam maar zeker kunnen worden geïnternaliseerd door die groep

of persoon. Het verspreiden van een dergelijk beeld levert echter op geen enkele manier garantie dat het ook geïnternaliseerd zal worden. Er is dus geen sprake van een werkelijke beheersbare invloed vanuit een overheid of instantie op identiteitsvorming. Een imago is te internaliseren, waardoor het deel van een identiteit kan worden, maar of, hoe en wanneer dat gebeurt is (nog) niet bekend.

De (mogelijke) rol van de geesteswetenschappen in het ontstaan van een nationale identiteit is een lastig onderwerp, met glibberige definities en meer schemergebied dan helderheid. Dat maakt het onderwerp van identiteit en imago tot een geesteswetenschappelijk onderwerp bij uitstek. Niet vragen naar het "of", het "ja of nee", het "al dan niet", maar vragen naar het "in hoeverre". In de geesteswetenschappen blijft er altijd ruimte over voor discussie en het bevragen van stellingen en uitkomsten. Op de vraag of er een nationale identiteit bestaat is dan ook geen sluitend antwoord te geven, laat staan op de vraag of de geesteswetenschap er invloed op uit kan oefenen.

Erasmus-studenten en de zoektocht naar Europa's identiteit

door EVA HUSON

Zoeken naar eigen identiteit

Elke jonge adolescent worstelt ermee. Complexe, knagende vragen die trachten een wellicht nog complexer begrip, identiteit, invulling te geven. Het beantwoorden van vragen als de volgende, zoals wie of wat ben ik, wordt niet eenvoudiger in een wereld die steeds toegankelijker en mobieler wordt, want ondanks de talrijke mogelijkheden die

deze ontwikkeling biedt, is er ook een groot nadeel aan verbonden: de grenzen zijn zoek. Het moet allemaal maar kunnen. Hippe sneakers worden met een druk op de laptopknop vanuit Amerika overgevlogen, rondreizen in Oost-Azië is de norm en het hebben van een geliefde in het buitenland is niet langer een uitzondering. Om nog maar niet te beginnen over de grensoverschrijdende sociale controle als gevolg van international populaire netwerken als Facebook. Ik ging

er daarom, enigszins verontrust, vanuit dat ik de aan identiteit gerelateerde vragen niet in de nabije toekomst zou kunnen beantwoorden. Ik begon zelfs te twijfelen of ik ooit volledige antwoorden zal vinden. Sinds deze zomer heb ik gelukkig weer hoop. Na een zomercursus Hongaars in het Zuidelijke Szeged en negen maanden studeren als Erasmus-student in de Hongaarse hoofdstad Boedapest kan ik slechts één conclusie trekken.

Allesomvattende antwoorden zijn er nog niet, maar mijn Erasmus-avontuur heeft mij naast een goede ervaring ook van nieuwe inzichten voorzien met betrekking tot identiteit. Over die nieuwe inzichten gaat dit artikel.

Ondanks deze knagende hersenspinsels was ik tijdens mijn Erasmus-periode al van een ding zeker. Ik weet wat ik niet ben, namelijk een wereldburger. Nou is dit niet echt een sublieme openbaring omdat ik simpelweg niet in het wereldburgerschap geloof. Globalisering is een van mijn minst favoriete begrippen en een daaraan verbonden lidmaatschap vind ik simpelweg inhoudloos en utopisch. Om een beter besef te krijgen van mijn 'ik' heb ik al meerdere malen geprobeerd terug te grijpen op een traditionele vorm van identiteit; de Nederlandse nationale identiteit. Dit was weinig succesvol. Hoewel ik best van Goudse kaas houd en tulpen geen onaardige bloemen vind, merkte ik dat het stereotype Nederlander dat Amsterdam aan haar toeristen probeert te verkopen weinig met mijn eigen identiteit te maken had. Ook de nationale paradepaardjes 'gedoogbeleid' en de Wallen leken mij geen geschikte onderdelen om mijn 'ik' mee te vereenzelvigen. Heel even heb ik getwijfeld of het misschien waar was wat Prinses Maxima een paar jaar geleden durfde uit te spreken, dat dé Nederlander niet bestaat.¹ Maar als geschiedenisstudente weet ik uiteraard beter. De Nederlander heeft al sinds 1892 (in 1984 gewijzigd met als toevoeging dat ook de nationaliteit van de moeder bepalend is) een gemeenschappelijke factor, namelijk het Nederlandse staatsburgerschap. Het nationaal lidmaatschap tussen Nederlandse burger en

Nederlandse staat wordt bepaald door de rechten en plichten die wij ons als samenleving opleggen. Dit neemt niet weg dat onder andere migratie en multiculturalisme, de 'hot topics' op de politieke en academische agenda, uiteraard de nodige vragen onbeantwoord laten. Wanneer mag je je bijvoorbeeld het Nederlandse burgerschap aanmeten en ben je eigenlijk wel een echte Nederlander als je twee paspoorten hebt? Desalniettemin nemen deze lastige vragen niet weg dat het pakketje aan politieke, civiele en sociale rechten en plichten waarover elke Nederlandse staatsburger beschikt een basiselement is van mijn identiteit. Dit politieke basiselement was voor mij echter niet voldoende om een bevredigende invulling te geven aan eigen identiteit. Daarom ben ik op zoek gegaan naar een middenweg tussen enerzijds het Nederlandse stereotype in Hollandse klederdracht met Goudse kaas en een bos tulpen in de hand en anderzijds de reductie tot de loutere abstractheid van een politiek element. Een behulpzame bouwsteen om verder dan eigen nationale identiteit te kijken en een stapje terug te nemen van het wereldburgerschap, vond ik in de veelbesproken Europese identiteit.

Europa en Erasmus Mundus

Helaas, er is een probleem. Nederlanders schijnen niet echt enthousiast te worden als het om Europese identiteit gaat. We schijnen bijvoorbeeld massaal weg te zappen als het woord Europa valt op de televisie.² Ook de afkeuring van het voorstel van de Europese grondwet tijdens het referendum in 2005 en de opkomst van 47 procent tijdens de afgelopen Europese

parlementsverkiezingen in 2009 geven aan dat Nederlanders zich nog weinig vereenzelvigen met de Europese identiteit.³ Feit blijft echter dat elke Nederlander Europeaan is en Europa, al is het verbond wellicht wat abstract of ongrijpbaar, niet weg te denken is als onderdeel van individuele identiteit. Een bruikbaar instrument om deze Europese identiteit toch beter te verkennen en te ontwikkelen is het Erasmus Mundus programma dat uitwisselingen tussen Europese universiteiten bevordert sinds 2003. Op het moment van schrijven, in februari 2010, ben ik een Erasmus studente in de Hongaarse hoofdstad Boedapest waar ik sinds negen maanden aan het Amerikaanse master-instituut Central European University (CEU) studeer. Er zijn verschillende manieren waarop een dergelijke uitwisseling kan bijdragen aan mijn, in het bijzonder Europese, identiteitsvorming.

Wat een Erasmus-uitwisseling voor mij duidelijk heeft gemaakt is mijn Europese identiteit een gelaagd bouwwerk waarbij de ene identiteitsbouwsteen de ander niet hoeft uit te sluiten. Zoals ik dochter, vriendin en huisgenoot ben, heeft mijn verblijf in Boedapest mijn identiteit benadrukt als Erasmus-student, Nederlander, Westers geschoold en Engels sprekende buitenlander. Allereerst stimuleert een Erasmus-uitwisseling de interactie tussen Europese studenten waardoor de mogelijkheid ontstaat om oude identiteitselementen te versterken en nieuwe te ontdekken en te creëren. Bovendien biedt het programma een uitstekende kans om een Europees netwerk op te bouwen dat de Europese verbondenheid versterkt. Zonder

contact te leggen met andere Europeanen is het niet mogelijk om te weten wie dat dan zijn, laat staan je met hen te identificeren of een verbondenheid op te

uitknijpt. Het is juist deze combinatie van overeenkomsten van verschillen die je je mede-Europeanen doen leren kennen en die het 'een-zijn' bevorderen.

Er zijn grote verschillen, bijvoorbeeld met mijn Poolse vrienden die met of zonder kater elke zaterdagochtend trouw in de kerkbankjes zitten, en uiterst kleine verschillen, zoals mijn Spaanse huisgenoot die haar tomaat niet in dunne sandwichplakjes snijdt maar geestdriftig boven haar brood uitknijpt

bouwen. Het is immers niet het gebruik van dezelfde munt of overkoepelende wetgeving die solidaire gevoelens oproepen voor mijn mede-Europeanen. Nee, het zijn overeenkomsten die vaak weinig met deze abstracte Europese overeenkomsten te maken hebben die een verbond to stand brengen. Zo creëert een simpele relaxavond een gevoel van saamhorigheid als blijkt dat de humor van de Amerikaanse komedieserie 'How I met your Mother' mijn Spaanse vrienden even hard aan het lachen krijgt als mijn Duitse en Franse vrienden. Meer diepgaand contact met mijn mede-'Erasmi' bevestigt bovendien de universaliteit van gevoelens, zorgen en dromen. Dit neemt niet weg dat ik na negen maanden verkerend in internationaal gezelschap haast net zoveel verschillen als overeenkomsten kan opnoemen tussen mijn medestudenten en mij. Er zijn grote verschillen, bijvoorbeeld met mijn Poolse vrienden die met of zonder kater elke zaterdagochtend trouw in de kerkbankjes zitten, en uiterst kleine verschillen, zoals mijn Spaanse huisgenoot die haar tomaat niet in dunne sandwichplakjes snijdt maar geestdriftig boven haar brood

Kortom, qua identiteit kan ik dus stellen dat ik mij in het gezelschap van Europese medestudenten in de eerste plaats een Erasmus-student voel; allemaal in hetzelfde schuitje zitten creëert kennelijk een verbazingwekkend gevoel van saamhorigheid. Deze identificatie wordt gevolgd door een veel minder sterk bewustzijn van mijn 'Nederlands' zijn. Naast het ontdekken van interessante verschillen en opmerkelijke overeenkomsten, stimuleert interactie met Erasmus-studenten in het bijzonder de bewustwording van eigen nationaliteit en identiteit. Als uitwisselingsstudente stel je je in acht maanden ontelbare keren voor aan medestudenten die, net als jijzelf, los zijn van eigen vertrouwde omgeving en openstaan voor contact. Zowel openhartig als oppervlakkig contact is vaak het gevolg. Omdat het vaak lastig is om in te schatten wie je tegenover je hebt, maken Erasmus-studenten onder elkaar dan ook veelvuldig gebruik van een uiterst oppervlakkig spel. Het spel kan met vrijwel iedere Erasmi gespeeld worden en bevat een set snelle standaardvragen en korte antwoorden die helpen om de persoon tegenover je, zij het op de meest oppervlakkige manier, te

plaatsen. Hoewel iedereen beleefd naar elkaars naam vraagt is dit uiteraard het eerste dat wordt vergeten. Namen afkomstig uit een taal die je niet spreekt kennen klanken die vaak onmogelijk uit te spreken zijn en de gewoonte hebben om het ene oor in en het andere oor uit vliegen. De nadruk ligt daarom vaak meer op de vraag waar je vandaan komt met als gevolg dat ik mij in internationaal gezelschap, naast het Erasmus-zijn, in de eerste plaats Nederlander voel. Deze identificatie geeft overigens geen verdere invulling aan de Nederlandse identiteit. Hoewel het fijn is dat ik tot nu toe vrijwel altijd uiterst positieve reacties heb gekregen wanneer ik te kennen geef dat ik een Nederlandse ben, hebben mijn gesprekspartners tijdens dit introductiespel vaak meer interesse in het bespreken van eigen ervaringen met

Bovendien is het opvallend dat hoe intensiever en diepgaander het contact met een andere Europese student is, hoe minder ik me Nederlandse voel en hoe minder ik mij bewust ben van de nationaliteit van de ander

Amsterdamse toeristenattracties dan in het discussiëren over cultuuranalyses. Bovendien is het opvallend dat hoe intensiever en diepgaander het contact met een andere Europese student is, hoe minder ik me Nederlandse voel en hoe minder ik mij bewust ben van de nationaliteit van de ander. Standaard onderdeel van het

introductiespel is de vraag aan welke Hongaarse universiteit je studeert. Als studente van het Amerikaanse master-instituut Central European University (CEU) bevind ik mij, volgens de universiteit zelf, tussen de nieuwe academische elite van Centraal en Oost-Europa. Ik kan me soms moeilijk identificeren met de universiteit, want keer op keer blijkt dat de Europese kennis van CEU-studenten zeer verschilt met mijn kennis van Europa. De geschiedenisfaculteit waartoe ik behoor kent, op drie Amerikanen na, slechts studenten die afkomstig zijn uit voormalige Sovjet-satelliet staten of ex-Joegoslavië. Het volgen van vakken met deze studenten over Centraal en Oost-Europa heeft mij er pijnlijk van bewust gemaakt dat mijn academische kennis over deze regio uiterst minimaal is en dat de academische wereld nog erg in de greep is van het Oost-West denken. Ergens was ik hier wel op voorbereid. Toen ik tien maanden geleden mijn plannen aankondigde om voor een semester in Boedapest te studeren heb ik beschamend veel peinzende blikken ontvangen van mijn Utrechtse mede-studenten die mij dwongen toe te voegen 'ja, dat is in Hongarije'. De pijnlijke Boedapest-Boekarest verwarring zal ik nog maar achterwegen laten. Hoewel uiterst ongewenst, is het niet geheel vreemd dat onder andere Utrechtse studenten geringe kennis over het Oostelijke deel van Europa hebben. Mijn cursusgids voor politieke geschiedenis en internationale betrekkingen doorbladerend ontdekte ik dat slechts vier cursussen betrekking hebben op deze regio. Bovendien zijn deze cursussen allen sterk gerelateerd aan een populair onderwerp; Rusland in de Koude Oorlog. Centraal

Europa schijnt op de Universiteit Utrecht over te worden geslagen. Als uitwisselingsstudente uit Nederland voel ik me daarom zeer West-Europees geschoold terwijl ik me tegelijkertijd realiseer dat de CEU-studenten juist uiterst gefixeerd zijn op de Oost-Europese geschiedenis. Hoewel het Erasmus-programma de potentie heeft om op dit gebied meer academische interactie te stimuleren en de Oost-West-tunnelvisie kan ontmantelen, is dit momenteel niet het gevolg. Geringe kennis hebben van het 'andere' Europa en vice versa, is verontrustend omdat veel Centraal- en enkele Oost-Europese landen lid zijn van de Europese Unie en daardoor meer invloed hebben op ons eigen land en gevolglijk eigen identiteit dan men zich vaak realiseert. Een bruikbaar voorbeeld is Hongarije dat momenteel niet alleen de huidige voorzitter van de Europese Unie is, maar ook met de invoering van enkele omstreden wetten worstelt. De mediawet die journalisten

dwingt om 'gebalanceerde' informatie naar buiten te brengen wat gecontroleerd zou moeten worden door een door de regering benoemde media-autoriteit heeft naar weten wat aandacht gekregen van de Nederlandse media. De nieuwe Hongaarse paspoortwet daarentegen is niet of nauwelijks besproken. Deze wet maakt het sinds afgelopen januari uiterst eenvoudig voor etnische Hongaren in de omliggende landen om zich het Hongaarse burgerschap aan te meten. Als gevolg hiervan wordt het gemakkelijk voor een omvangrijke groep niet-EU'ers om 'Europees burger' te worden. Het in eerste instantie voor zorgelijke probleem met buurland Slowakije dat het hebben van twee paspoorten niet toestaat is opgelost, maar Hongarije buurlanden blijven met argusogen naar deze nieuwe paspoortwet van de rechtse Hongaarse regering. Zowel de nieuwe wet als de regering worden door hen als uiterst nationalistisch bestempeld en worden beschuldigd van het

Eva studeerde aan de Central European University in Boedapest.

Typische Hongaarse intonaties maken de taal uiterst melodieus, maar brengen ook onhandelbare klanken met zich mee. Wat verwacht je immers van een taal die gebaseerd is op oud-Fins dat tegenwoordig niet meer wordt gesproken en een woord kent als megszentségtelenitheteltlenségeskedéseitekért?

streven naar de voormalige, vele malen omvangrijkere, Hongaarse Rijk. Met hulp van mijn mede-studenten op CEU probeer ik dergelijke problematiek te begrijpen, maar zonder hen zou het als West-Europees geschoolde studente een uiterst lastige klus zijn. Veel Hongaren zullen je overigens niet tegen het lijf lopen in CEU. De universiteit is trots op haar diversiteit en schroomt niet om bij elk publiek evenement weer te benadrukken dat de 1500 CEU-studenten uit honderd verschillende landen afkomstig zijn. Misschien is het mede omdat CEU soms als het meest vervreemde en on-Hongaarse eiland in Boedapest wordt omschreven; ik voel me tijdens deze uitwisseling duidelijk een niet-Hongaarse. Tijdens bezoeken van Nederlandse vrienden of familie zie ik mezelf zowaar als een Boedapester wanneer ik merk dat ik de stad inmiddels op mijn duimpje ken, de beste lokale cafés kan vinden en vrolijk wordt ontvangen door de groenteboer in zijn mini-winkel. Toch weet ik dat dit enigszins schijn is. Boedapest mag mijn thuis zijn geworden in deze negen maanden maar hoewel ik duidelijk geen toerist ben, blijf ik voor de gemiddelde Hongaar een Engelssprekende buitenlander. Zelfs op mijn dansschool waar ik drie keer per week lessen volg met Hongaren, blijf ik me opmerkelijk anders voelen. Hoewel ik overduidelijk dezelfde passie voor dans deel met hen, blijft het een bevestiging dat ik niet uit Hongarije kom als de getalenteerde docent speciaal voor mij wat Engelse aanwijzingen stamelt. Ik heb tijdens de zomer overigens een poging gedaan mij de Hongaarse taal meester te maken. Helaas, het was tevergeefs. Hoewel ik nog dagelijks tegen mijn bakker in het Hongaars brabbel, heb ik het eigenlijk opgegeven. Typische Hongaarse intonaties maken de taal uiterst melodieus, maar brengen ook onhandelbare klanken met zich mee. Wat verwacht je immers van een taal die gebaseerd is op oud-Fins dat tegenwoordig niet meer wordt gesproken en een woord kent als

megszentségtelenitheteltlenségeskedéseitekért?

Conclusie

Hoewel ik tijdens mijn Erasmus-uitwisseling mijn identiteitsvragen niet geheel heb kunnen beantwoorden, ben ik dankzij deze ervaring ervan overtuigd dat de Europese identiteit mij in toekomst hierbij wellicht zal helpen. Alleen gelaagd bouwwerk is waarbij identiteitsbouwstenen dynamisch zijn en elkaar bovendien niet uitsluiten. Het ontdekken van overeenkomsten en verschillen versterkt het idee van Europese verbondenheid en maakt dat ik nu een breed Europees netwerk heb kunnen opbouwen. Toch blijft het in mijn hoofd rondspelen wat er overblijft als ik mijn identiteitslagen van (ex-)Erasmus-student, Nederlander, Westers geschoolde student en Engels sprekende buitenlander afpel. Een Erasmus-uitwisseling is waarschijnlijk eerder het begin dan het einde van een complexe zoektocht naar eigen identiteit.

Eva Huson is studente Liberal Arts and Sciences aan de UU. Haar hoofdrichting is Politieke Geschiedenis en Internationale Betrekkingen. Zij heeft vanaf september 2010 negen maanden in Boedapest gestudeerd aan het Amerikaanse Master-Instituut 'Central European University'.

WIE IS DE ECHTE NEDERLANDER?

door TJAMKE VAN DER VEN

Laatst was er een reclame op televisie te zien waarin "echte Nederlandse thee" werd aangeprezen. En niet zo maar "Nederlandse thee", maar zelfs thee die samengesteld was door "échte Nederlanders". Mijn eerste gedachte: Ja hoor, echte Nederlanders... En wie mogen dat wel niet zijn dan? Mochten Fatima en Erkan ook meehelpen? Of was dat recht alleen aan Henk en Ingrid besteed? In gedachten protesteerde ik fel tegen al deze vooroordelen en stereotypen. De aanprijzing van het product is blijkbaar gebaseerd op het idee dat er één nationale identiteit bestaat, maar die bestaat toch helemaal niet meer in onze multiculturele samenleving?! Als we rustig rondkijken in marketing- en reclameland, zien we dat thee niet het enige product is dat een marketingstrategie gebruikt die gebaseerd is op deze nationale identiteit. Laten we een alledaags voorbeeld nemen, een voorbeeld dat iedereen kent. Laten we eens kijken naar IKEA. De IKEA-gidsen worden verspreid in meer dan 25 talen en in meer dan 35 landen. In 2010 viel de gids op maar liefst 190 miljoen deurmatten. En elke brochure, of die nu in Nederland, Japan of Saudi-Arabië verschijnt, ziet er exact hetzelfde uit. In de Aziatische versies hebben ze hooguit Aziatische mensen in plaats van Europeanen op de foto's gezet. Tenminste... dat zou je denken. Als we naar de vertalingen van de reclameteksten kijken, zijn er grote verschillen merkbaar. Onderzoek door Annemarie Teuns van de Universiteit

Utrecht heeft uitgewezen dat IKEA de teksten aanpast aan de cultuur waarin ze gepubliceerd worden. In de vertaalkunde heet dat *covert* vertalen. De teksten worden dan niet letterlijk, woord voor woord vertaald, maar zodanig aangepast, dat bepaalde culturele elementen beter worden overgebracht. Deze culturele elementen kunnen van alles zijn: woordgrapjes, begrippen, maar ook de woordvolgorde van zinnen of zelfs de mate van directheid van de tekst kan worden aangepast. In de IKEA-gidsen zien we die aanpassingen dus terug. De Italianen ontvangen een brochure waarin het design van de producten wordt benadrukt. Bij de Nederlanders is het de functionaliteit die onder de aandacht wordt gebracht. Onderzoek heeft uitgewezen dat deze op cultuur gerichte aanpassingen ook effect hebben: de aangepaste versies worden beter gewaardeerd dan de niet aangepaste versies. Nederlanders worden blijkbaar meer aangetrokken door "Deze kast gaat jaren mee en verbergt je troep heel goed" dan door "Deze kast is tijdloos en is goed te combineren met die mooie bank die je al hebt staan". Blijkbaar is er dus wel degelijk een nationale of culturele identiteit, waardoor een aangepaste versie van een tekst vereist is. IKEA maakt hier niet alleen gebruik van bij vertalingen tussen twee talen, zoals bij de Nederlandse en Italiaanse gidsen. Binnen dezelfde taal worden er ook culturele aanpassingen gemaakt. Zo zijn

er dus verschillen te zien bij de teksten in het Brits, Australisch en Amerikaans Engels. En dat is eigenlijk best herkenbaar. Als ik een reclamebord naast de Vlaamse snelweg zie staan, wil dat niet automatisch zeggen dat ik de boodschap begrijp, ook al spreek ik dezelfde taal. Dat is niet omdat de Belgen niet kunnen communiceren, maar dat komt door het feit dat ik nu eenmaal niet hetzelfde culturele kader heb als zij. Omgekeerd zullen zij de "100% BOB"-campagnes waarschijnlijk ook niet begrijpen. Zelf dacht ik altijd dat zoiets als een nationale identiteit niet bestond en dat het meer een combinatie van stereotypen en vooroordelen was: Nederlanders zijn gierig, Belgen zijn dom en Fransen zijn arrogant. Blijkbaar had ik het verkeerd en is er dus wel degelijk een soort identiteit die bepaald wordt door de cultuur waarin je opgroeit. Alle marketingstrategen en interculturele onderzoekers weten dus iets wat ik nog niet wist, namelijk wie de "échte *Nederlander*" is.

P.S. Ben je door dit verhaal wild enthousiast geworden over het onderzoek naar de IKEA-gidsen? Lees dan meer in: "Una bellissima wandkastcombinatie" door Annemarie Teuns uit 2004.

Tjamke van der Ven is een studente aan de Universiteit Utrecht, waar zij Franse Taal & Cultuur studeert. Tijdens haar studie heeft zij een minor Franse Taalkunde gevolgd. Na haar bachelor zal zij de master Interculturele Communicatie volgen.

“Laten we blij zijn met
elkaar! **Laten wij
optimistisch zijn!**”

IDENTIFICATIE EN SOLIDARITEIT IN NEDERLAND

door THIJS DE BEUS

Thijs de Beus werkt als coördinator en secretaris bij het Humanities College en het Descartes College. Hij heeft filosofie gestudeerd in Utrecht. Hij vindt dat (nog) meer mensen dat zouden moeten doen.

Minister-president Mark Rutte wil “het land teruggeven aan de hardwerkende Nederlander,” zo zei hij bij de presentatie van het regeer- en gedoogakkoord op 30 september 2010.¹ Beroemd is de uitspraak van zijn voorganger Jan-Peter Balkenende uit 2006 bij de algemene beschouwingen, “Ik begrijp niet waarom u [Femke Halsema] hier zo negatief en vervelend over doet. (...) Laten we blij zijn met elkaar! Laten wij optimistisch zijn! Laten we zeggen: Nederland kan het weer! Die VOC-mentaliteit, over grenzen heen kijken, dynamiek! Toch?”² De manier waarop genoemde ministers-presidenten over Nederland en de Nederlanders spreken is weinig subtiel. Genuanceerder is het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (de WRR) *Identificatie met Nederland*.³ Zij spreken zich niet uit voor een bepaald Nederland, wel pogen ze te beschrijven op welke manier identificatie in het algemeen, en identificatie met Nederland in het bijzonder, mogelijk is en hoe die identificatie bevordert kan worden. In dit artikel zal ik de theorie in dat rapport over identificatie confronteren met een eigen conceptuele analyse van identificatie en vervolgens met de theorie over erkenning en solidariteit van Axel Honneth. Op basis van deze confrontatie kan ik vervolgens de relatie tussen identificatie en solidariteit beschrijven. Axel Honneth is een Duitse filosoof die in de traditie staat van de Frankfurter Schule, een stroming in de sociale en politieke filosofie. In Frankfurt is hij hoogleraar Sociale filosofie. Hij heeft een verbinding met het departement Wijsbegeerte van de Universiteit Utrecht door Joel Anderson, die zijn hoofdwerk

naar het Engels heeft vertaald, en door Bert van den Brink, die een bundel heeft uitgebreid over zijn werk. Beide zijn werkzaam aan dat departement.

Identificatie met Nederland

Het doel en de methode van *Identificatie met Nederland*, het rapport van de WRR uit 2007, is als volgt: “De raad komt aldus tot een pleidooi om meerdere routes van identificatie te bevorderen en te onderhouden, en onderscheidt daarbij functionele, normatieve en emotionele identificatie. Deze benadering biedt meer mogelijkheden om in een wereld van open grenzen, culturele diversiteit en transnationale verhoudingen de spanningen tussen mensen in Nederland het hoofd te bieden.”⁴ Het doel van het rapport is dus om mogelijkheden te beschrijven aan de hand waarvan de regering of de overheid (de WRR is een adviesorgaan voor de regering) het hoofd kan bieden aan de spanningen tussen mensen in Nederland. De routes van identificatie (ook wel ‘identificatieprocessen’ genoemd) zijn de manieren waarop dat mogelijk is. Het WRR spreekt van drie identificatieprocessen: emotioneel, functioneel, normatief.⁵ Deze drie processen vormen de ruggengraat van het rapport. Bij emotionele identificatie gaat het om een gevoel van erbij horen en om een gevoel van loyaliteit met de leden van de gemeenschap. Bij functionele identificatie gaat het om het zien van iemand op basis van zijn functie, en niet op basis van zijn etniciteit. Daarbij is er sprake van “een zekere mate van wederzijdse afhankelijkheid en reciprociteit.”⁶ Bij normatieve identificatie gaat het om identificatie met een bepaalde set

normen, gebruiken of tradities.

Object van identificatie

In het rapport wordt identificatie als volgt gedefinieerd: “Identificatie is in onze opvatting te beschouwen als een dynamisch proces van het leggen, onderhouden en verbreken van verbindingen. [...] Mensen voelen zich met verschillende groepen verbonden en de intensiteit van die verbinding kan variëren met de tijd.”⁷ Ik ben het eens met deze definitie, maar hij is onvolledig doordat er niet duidelijk wordt gezegd dat er altijd een ‘object van identificatie’ nodig is. Met object van identificatie bedoel ik alles waarmee iemand zich zou kunnen identificeren. In mijn ogen is er voor identificatie altijd een object nodig, er moet ‘iets’ zijn waardoor een mens een verbinding met iets anders maakt. Er zijn allerlei verschillende objecten mogelijk: beroepen, functies, karaktereigenschappen, etniciteit, afkomst, interesses, hobby’s, religie. Voorbeelden zijn: metselaar, ‘lekker gek zijn’, Utrechter, protestants, zwemmer, muzikant, moordenaar, intellectueel, zoonaanbidder. Alles wat een mens zich kan toe-eigenen en waarvan hij kan zeggen ‘dat hoort bij mij’ is een object van identificatie. Het object van identificatie hoort niet wezenlijk bij een mens, het is nooit een essentiële eigenschap. Iemand wordt niet geboren met een liefde voor een voetbalclub (‘ik ben een Feyenoorder’) of met de wil om te strijden voor een beter milieu (‘ik ben een milieuactivist’). Interessant genoeg zeggen mensen dat soms wel, bijvoorbeeld ‘ik ben een geboren Feyenoorder’.⁸ Hier wordt gespeeld met het gegeven dat een identiteit juist niet met de geboorte meegegeven wordt om die identiteit te benadrukken.

Wel is het zo dat iemand zich tot bepaalde aangeboren eigenschappen, zoals huidskleur, altijd op een bepaalde manier moeten verhouden. Maar in beginsel hoeft dit geen rol te spelen in iemands leven.

**Iemand wordt niet
geboren met de liefde
voor een voetbalclub
of met de wil om
te strijden voor
een beter milieu.
Interessant genoeg
zeggen mensen dat
soms wel**

De objecten bij emotionele, functionele en normatieve identificatie

Bij de drie vormen van identificatie die beschreven worden door het rapport van de WRR heeft alleen emotionele identificatie een duidelijk object, namelijk Nederland. In de tekst staat: “Emotionele identificatie gaat over gevoelens van verbondenheid met anderen en in abstractere zin met Nederland, over een ‘sense of belonging’.”⁹ Maar hierbij is de identificatie in de vorm van “gevoelens van verbondenheid met anderen” minder duidelijk, want het is niet duidelijk wat bij ‘de ander’ precies datgene is waarmee iemand zich kan identificeren. In het geval van functionele identificatie is er in het geheel geen duidelijk object. Bij functionele identificatie gaat het om de identificatie van mensen met elkaar op niet-

etnische gronden. “Functionele identificatie komt tot stand op het moment dat mensen niet primair als lid van een etnische groep worden gezien, maar als individu met uiteenlopende functionele verbindingen.”¹⁰ Dit houdt in dat ik iemand eerder als collega moet zien dan als Hindoestaan of Nederlander. Dit zegt helemaal niets over de manier waarop een willekeurige burger zich identificeert met een object. Het gaat er veel meer om dat een ander, in dit geval iemand waar mee wordt samengewerkt, gezien wordt voor wat hij doet (de functie) en dat hij niet op basis van zijn etniciteit op waarde wordt geschat. Over normatieve identificatie zegt het rapport van de WRR: “Normatieve identificatie houdt in dat mensen de mogelijkheid hebben voor hen betekenisvolle normen te volgen, publiekelijk te articuleren en dat er voldoende gelegenheid is om conflicten over die normen democratisch op te lossen.”¹¹ Het is duidelijk hoe dit gerelateerd is aan identificatie. Een object van identificatie kan een bepaalde norm of een set van normen zijn. Maar er wordt meer gezegd, namelijk dat burgers zelf normen kunnen articuleren en conflicten over die normen op kunnen lossen, op een democratische manier. Bij de drie vormen van identificatie is niet volledig duidelijk wat het object van identificatie is. Naast een duidelijk aangegeven object van identificatie (bijvoorbeeld ‘Nederland’ of ‘een norm’) wordt er nog meer inhoud gegeven aan de identificatievorm. Dit wil ik de ‘restinhoud’ noemen. In het geval van emotionele identificatie is de restinhoud “een gevoel van verbondenheid met anderen”. Er wordt niet uitgelegd waar dat gevoel aan gerelateerd zou kunnen zijn, behalve dan als het

direct gerelateerd wordt aan het Nederlander zijn. Bij functionele identificatie is er geen object van identificatie. Het gaat er daarbij om hoe bepaalde burgers, namelijk diegenen met een andere etniciteit, worden gezien door burgers met een andere (autochtone) etniciteit.¹² De functie van iemand (“wat iemand doet”) is datgene wat iemand zijn waarde moet bepalen. Bij normatieve identificatie is de ‘norm’ niet alleen datgene waarmee iemand zich kan identificeren, er wordt ook gezegd burgers die normen moeten kunnen articuleren en er op een democratische manier met elkaar over moeten kunnen spreken. De restinhoud blijkt steeds te kunnen worden gevat onder het begrip van solidariteit, zoals ik nu zal laten zien.

**Het gaat er veel
meer om dat een
ander, in dit geval
iemand waar mee
wordt samengewerkt,
gezien wordt voor
wat hij doet (de
functie) en dat hij
niet op basis van zijn
etniciteit op waarde
wordt geschat.**

Solidariteit als onderdeel van emotionele, functionele en normatieve identificatie

Het basisbegrip van de theorie van Axel Honneth is erkenning, een vorm daarvan is solidariteit. Hij werkt zijn theorie over erkenning (recognition) uit

“Het basisbegrip van de theorie van Axel Honneth is erkenning, een vorm daarvan is solidariteit.”

in het boek *The Struggle for Recognition*.¹⁵ Het begrip ontleent Honneth aan de 19e eeuwse Duitse filosoof Friedrich Hegel (1770-1831). Hegel ontleedt het begrip in drie onderdelen, door Honneth als volgt uitgelegd.¹⁴ Er is een affectieve erkenning in een familie (gezin) voor een individu: liefde. Er is een conceptuele of cognitieve erkenning in rechtsstaat voor een persoon: recht. En er is een ‘intellectuele aanschouwing’ of een ‘affect dat rationeel is geworden’ in een staat voor een subject: solidariteit. Kenmerkend voor Hegel is hierbij dat de eerste twee soorten van erkenning verenigd zijn in de laatste. Aan de hand van solidariteit, in de betekenis die Honneth er aan geeft, zal ik de restinhoud van de emotionele en functionele identificatie beschrijven. Aan de hand van de uitbreiding van David Owen op deze theorie zal ik de restinhoud van normatieve identificatie beschrijven. Honneth legt solidariteit als volgt uit: “...to a first approximation, ‘solidarity’ can be understood as an interactive relationship in which subjects mutually sympathize with their various different ways of life because,

among themselves, they esteem each other symmetrically.”¹⁵ Waardering (esteem) is hierbij een kernbegrip. Binnen de erkenningsvorm ‘solidariteit’ ziet de waardering er als volgt uit: “... the experience of being socially esteemed is accompanied by a felt confidence that one’s achievements or abilities will be recognized as ‘valuable’ by other members of society”.¹⁶ Als ik bijvoorbeeld mijn werk goed doe en andere mensen zien en waarderen dat, dan voel ik me een gewaardeerd lid van de maatschappij of van mijn sociale groep. Een metselaar kan deze waardering bijvoorbeeld ontvangen als hij te horen krijgt van zijn baas, of van de toekomstige eigenaars van het huis, dat hij goed werk heeft geleverd. Deze zelfwaardering kan bij elk lid van de maatschappij aanwezig zijn, dan is er sprake van een solidaire samenleving. “We can meaningfully term this type of relation-to-self ... ‘self-esteem’ ... To the extent to which every member of a society is in a position to esteem himself or herself, one can speak of state of societal solidarity.”¹⁷ Zoals ik eerder heb aangegeven,

is de restinhoud van emotionele identificatie “een gevoel van verbondenheid met anderen”. Ik denk dat dit overeen komt met “mutually sympathize” in het eerste citaat hierboven. Honneth legt uit hoe deze sympathie of verbondenheid is gefundeerd. Het bestaat doordat er een wederzijdse waardering is tussen mensen. Bij emotionele identificatie is deze waardering ongedifferentieerd en onbepaald. Functionele identificatie heeft geen object van identificatie. Het beschrijft dat mensen op basis van hun functie op waarde moeten worden geschat. Als we hier prestaties en vaardigheden aan koppelen, zaken die noodzakelijk bij een functie horen, aan de reden waarom mensen elkaar waarderen dan kunnen we solidariteit zien als de verklaring voor het bestaan van functionele identificatie. Ik herhaal het citaat van hierboven: “... the experience of being socially esteemed is accompanied by a felt confidence that one’s achievements or abilities will be recognized as ‘valuable’ by other members of society.”¹⁸ Sociale waardering, waar zelfwaardering uit volgt, is volgens Honneth gekoppeld aan iemands prestaties en vaardigheden. Na emotionele en functionele identificatie kan ook normatieve identificatie aan de hand van solidariteit uitgelegd worden, maar dan niet in de theorie zoals Honneth die oorspronkelijk heeft opgesteld. Wel is dit mogelijk als we een aanpassing op die theorie van David Owen, hoogleraar Sociale en Politieke filosofie aan de universiteit van Southampton, in ogenschouw nemen. Volgens Owen is zelfwaardering bij Honneth te rigide verbonden aan het prestatieprincipe. Dat wil zeggen dat iemand voor de waardering en zelfwaardering

productief lid van de maatschappij moet zijn. Owen wil dit aanpassen: "... we esteem individuals for reasons that are not related to their achievements or merit as productive members of society but, rather, to their excellencies of character – for example, their dispositions and capacities for truthfulness and kindness".¹⁹ Verder moeten we er volgens hem rekening mee houden dat het soort waardering verschilt per ethische gemeenschap: "... it is also the case that there may be wide variation between ethical communities (cultural communities being the most obvious example) both with respect to what count as valuable achievements (and how their value is to be ordered) and with respect to what count as excellencies of character (and how they are to be ranked)".²⁰ Dit heeft gevolgen voor de zelfwaardering van individuen: "it is difficult for individuals to experience self-esteem insofar as the achievements and excellencies of character valued by their cultural community are not valued by the society in which they are situated."²¹ Waardering door een kleine groep kan teniet worden gedaan als er geen waardering is door een grotere groep. De restinhoud van normatieve identificatie is de articulatie van normen en die normen op een democratische manier kunnen verdedigen. Dit kan ook uitgelegd worden door het concept van solidariteit, als we de kritiek en aanvulling van David Owen in ogenschouw nemen. Owen zegt dat zelfwaardering minder snel ontstaat als iemand alleen door een kleine culturele gemeenschap wordt gewaardeerd en niet door de samenleving waar die gemeenschap deel van uit maakt. Als iemand de normen van zijn gemeenschap voor het voetlicht probeert te krijgen

en wil verdedigen, dan wil hij dat de samenleving de normen op basis waarvan hij handelt en waarbinnen hij waardering krijgt door de samenleving wordt geaccepteerd. Pas dan kan iemand op dezelfde manier waardering krijgen als iedere ander. Op deze manier kunnen we dus verklaren waarom mensen de normen van hun gemeenschap willen verdedigen. De WRR zegt over identificatie te spreken. Maar als we helder willen krijgen wat steeds het object van identificatie is, blijkt dat er een restinhoud is binnen hun beschrijvingen. Honneths theorie helpt ons om te begrijpen wat de kern van de restinhoud is. De WRR beschrijft dat mensen gewaardeerd moeten worden op basis van wat ze doen en wat ze bereiken.

Identificatie en solidariteit

Het ideaal van de WRR en het ideaal van Honneth liggen dicht bij elkaar. Dat is het ideaal van een wereld van algemene waardering en erkenning, een wereld zonder spanningen tussen mensen. Maar waar Honneth vooral uitgaat van een theoretisch basisconcept (erkenning) bespreekt de WRR een concrete situatie: Nederland in het begin van de 21e eeuw. Identiteit is daarbij een werkelijk bestaand sociaal fenomeen. Identificatie en identiteit zijn een realiteit. Daarom is het terecht dat de WRR hier een uitvoerig rapport over schrijft. Ook hun aanbevelingen (het bevorderen van de drie identificatieprocessen) zijn goed, want in het echte leven heb je met identiteiten te maken. Maar ik denk echter dat, als de pijlen zijn gericht op het vormen van een samenleving zonder spanningen, zoals de WRR doet, er begonnen moet

worden met de waardering van mensen op basis van wat iemand doet en kan. Daarna kan identiteit pas een rol spelen. Het idee van Honneth zou de focus en het vertrekpunt moeten zijn.

Conclusie

In dit artikel heb ik laten zien wat, binnen een beperkt gebied, de relatie is tussen identificatie en solidariteit. Door een definitie van het concept identificatie heb ik laten zien hoe het rapport Identificatie met Nederland toegespitst kan worden. Deze toespitsing betreft de emotionele, functionele en normatieve identificatie. Ik heb laten zien dat niet alles wat er in het rapport over deze identificatieprocessen gezegd wordt daadwerkelijk over identificatie gaat. Vervolgens heb ik laten zien dat met de theorie van Axel Honneth belangrijke onderdelen van die identificatieprocessen begrepen kunnen worden. De theorie van Honneth zou voor de doeleinden van het rapport van de WRR, spanningen wegnemen tussen burgers in Nederland, een vertrekpunt zouden moeten zijn.

DENKEND AAN HOLLAND

Nederlanders over Nederland

Fotografie: FLOOR ZWEERINK

ROELOF

(35, beveiliging)

Geboorteland: Nederland

Nederland is: tolerantie

De Nederlander is: sociaal en een
harde werker

A portrait of a young woman with curly blonde hair, smiling. She is wearing a blue scarf with a colorful floral pattern. The background is a plain, light grey wall.

JORINDE

(20, studente Nederlands en voorzitter
vsn studievereniging Awater)

Geboorteland: Nederland
Nederland is: stressvol, druk
De Nederlander is: gezellig en
heeft prestatiedrang

WALLACE

(56, medewerker facilitaire dienst)

Geboorteland: Ghana (32 jaar in Nederland)

Nederland is: verdrietiger dan Afrika. Het is een gastvrij en warm land, maar de laatste 10 jaar is dat wel minder geworden.

Mensen zijn bang om anderen te vertrouwen en zijn minder positief.

Nederland is qua omgeving anders dan andere landen.

De Nederlander is: vaak aardig, maar soms ook niet.

Over het algemeen zijn ze rustig en accepteren alles. Maar als jij vervelend bent, dan is een Nederlander ook erg vervelend tegen jou.

A close-up portrait of a young woman with long, dark, wavy hair, smiling warmly at the camera. She is wearing a white zip-up jacket and a large hoop earring. The background is a plain, light-colored wall.

MARIANA

(29, studente aan de Technische Universiteit Eindhoven)

Geboorteland: Mexico, woont nu sinds 1,5 jaar in Nederland en wil als ze een baan kan vinden in Nederland blijven.

Nederland is: een goed land om te wonen, het is er goed geregeld. Er zijn duidelijke wetten en er zijn veel faciliteiten. Het openbaar vervoer is goed geregeld. In vergelijking met Mexico is het een duur land, maar de kwaliteit-/prijsverhouding klopt.

De Nederlander is: aardig, open en behulpzaam. Bereid om Engels te praten.

A portrait of a middle-aged man with dark hair, smiling slightly. He is wearing a grey polo shirt with a bright yellow collar and a red shirt underneath. A name tag is visible on his chest.

KARIM

(43, huismeester)

Geboorteland: Iran, woont nu 17 jaar in Nederland
Nederland is: tolerant.
Vroeger waren de mensen warmer dan nu. Nederland biedt mogelijkheden om iets te bereiken, maar het hangt van jezelf af of je iets bereikt.
De Nederlander is: soms aardig, anderen zijn afstandelijk. Maar vooral erg verschillend.

Universiteit Utrecht
Facilitair Service Centrum

A portrait of a young man with dark, wavy hair, smiling slightly. He is wearing a blue and white checkered button-down shirt over a white t-shirt. The background is a plain, light-colored wall.

RIK

(26, student geschiedenis
en voorzitter van
studievereniging UHSK)

Geboorteland: Nederland
Nederland is: niet tolerant
meer, ook al wordt dat
vaak gedacht. Alles wat
ons vreemd is wordt
aangevallen.

De Nederlander is: Dat kun
je toch niet omschrijven?
Wat is een Nederlander
eigenlijk?

A close-up portrait of an elderly woman with short, curly, light brown hair. She has a gentle expression and is wearing a blue jacket with a light blue scarf. The background is a plain, light-colored wall.

MEVROUW HEIDENIS

(76, voormalig bibliothecaresse)

Geboorteland: Indonesië (62 jaar in Nederland)

Nederland is: heel prettig om te wonen. Er is geen oorlog en er heerst democratie.

De Nederlander is: behoudend, niet erg gastvrij.

WATER ALS BINDMIDDEL VAN DE NEDERLANDSE SAMENLEVING

Gedachten vanuit vijf meter onder de zeespiegel

door EGGO MÜLLER

'Nederland leeft met water' - geen volwassen mens en geen kind in Nederland dat deze leus van de publiekscampagne van het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten niet kent. Want water is hier niet alleen net als overal ter wereld een levensbehoefte, het is ook een bedreigend element dat wanneer het broeikaseffect doorzet, de poolkappen blijven smelten en de zeespiegel blijft stijgen, meer dan maar de gebieden zouden overstromen die de Hollanders 'in een eeuwige strijd' aan de zee hebben ontruikt. Minimaal een derde van het land, onder meer de Randstad en dus het economische en culturele centrum van Nederland, zou dan niet meer bewoonbaar zijn. Ondanks alle maatregelen en expertise op het gebied van waterregulering, blijft water in Nederland gewoon een gevaarlijk element. Met het gevolg dat water voor Nederland is wat de Sovjetunie voor de VS ten tijde van de koude oorlog was: een bindmiddel voor de samenleving.

Althans, tot deze conclusie zou je kunnen komen als je als cultuurwetenschapper in het audiovisuele archief van Beeld & Geluid in Hilversum duikt om oude afleveringen van Het Klokhuis te kijken. Dit deed ik onlangs toen ik door de Duitse Kinematheek in Berlijn was uitgenodigd. Ik was gevraagd om op een symposium over informatieve en educatieve televisieprogramma's voor kinderen een lezing te houden over wat kinderen in Nederland

over water weten. Toen ik daar in Hilversum een aantal dagen een paar meter onder de zeespiegel naar Het Klokhuis zat te kijken, kreeg ik namelijk de indruk dat de eeuwige strijd der Nederlanden met en tegen water tot een obsessie heeft geleid die de samenleving tot in haar tenen vormt. En voor de geesteswetenschapper is de vraag naar de grondslagen en de culturele constructie van identiteit bijzonder interessant. Een voorbeeld dat mij door het hoofd schiet als ik denk aan de obsessie van Nederlanders met water, is dat Nederlanders hun kinderen genadeloos op een leeftijd naar zwemles sturen waarop deze noch fysiek noch cognitief ver genoeg ontwikkeld zijn om überhaupt te leren zwemmen. (Zouden er daadwerkelijk meer kinderen in grachten en sloten verdrinken wanneer ze twee jaar later leerden zwemmen dan nu?). Een ander voorbeeld waar ik aan moet denken zijn de volksfeestachtige toestanden op het water in Nederland wanneer dit door inwerking van de kou van een vloeibare naar een vaste massa overgaat en men massaal op ijsers over het gevroren water loopt en van deze buitengewone en altijd mythische toestand geniet. Daar hoort dan ook bij dat de Nederlanders van het (toegegeven: bijzonder hard) lopen over gevroren water een professionele sport maken en miljoenen mensen in Nederland verleiden om in het weekeinde thuis urenlang naar telkens twee mensen te kijken die - in de koningsdiscipline bijna een vol

kwartier lang - rondjes rijden op een van de ovals ergens ter wereld.

Maar de vraag die de organisator van het symposium in Berlijn mij heeft aangedragen, luidde anders: wat weten kinderen in Nederland over water? Want als cultuurwetenschapper vind ik de vraag buitengewoon interessant wat de samenleving denkt dat komende generaties horen te weten en in welke vormen deze kennis wordt aangeboden. Inderdaad is de kennis die kinderen in Nederland van water horen te hebben net zo goed gereguleerd als de waterstanden en waterstromen in het land. Sinds december 2008 is er namelijk een watercanon op internet, samengesteld door een canoncommissie onder voorzitterschap van Alfred van Hall, dijkgraaf van het waterschap Hunze en Aa's. Deze canon rijkt in 26 historische 'vensters' de noodzakelijke kennis over water aan en bepaalt wat Nederlandse kinderen van water horen te weten. Omdat de informatie van zeer educatieve en dus vanuit kinderogen gezien van saaie aard is, kan elk geïnteresseerd kind op de website van de watercanon ook een spelletje spelen. Wie de over drie provincies verdeelde windmolens ondanks steeds wisselende wind tegelijkertijd weet draaiende te houden, kan 'In de eeuwige strijd met de zee' in 15 seconden winnen - en leert snel: in het Nederlandse polderlandschap is de samenwerking tussen uiteenlopende geledingen essentieel. Eenmaal uitgespeeld

zal de jeugdige speler zich toch in informatieve boeken moeten verdiepen, om daadwerkelijk te leren wat het Rijk heeft voorgeschreven. Toegankelijker voor kinderen lijkt Het Klokhuis, elke doordeweekse dag om 18.30 uur op Nederland 3. Dat programma moet sinds 1988 de taak van het door verschillende Nederlandse Waterschappen ontwikkelde stripfiguurtje Droppie Water ondersteunen en de kennis van kinderen over water, leven in het water en leven met water op peil – oftewel: boven de zeespiegel – houden. Het Klokhuis kent per jaar gemiddeld zo'n vier (van in totaal ca. 250) afleveringen die over water gaan. Dat lijkt op het eerste gezicht niet veel, maar ja, men zegt dat de druppel de steen holt: de vaste kijker van Het Klokhuis wordt gemiddeld een keer per kwartaal met representaties van water in uiteenlopende contexten geconfronteerd en zal door dat vaste patroon toch effect hebben. In de gemiddelde water-aflevering wordt in eerste plaats het element in een alledaagse omgeving van een kind opgezocht. Vervolgens gaat de presentator, vaker de presentatrice op onderzoek uit en belandt bij een instelling of bedrijf, waar ingenieurs en entrepreneurs als het ware achter de schermen aan oplossingen werken om de boel draaiende te houden: het drinkwater schoon, de zee achter de dijken en de regio's onder de zeespiegel droog houden. Wanneer je deze afleveringen tussen 1988 en nu in historisch vogelvlucht vergelijkt, is te observeren hoe de problemen rondom water die de redactie selecteert, steeds bedreigender worden - voor mens en natuur. En niet alleen worden de problemen steeds groter, ook meent men kinderen op steeds jongere leeftijd met deze thematiek te moeten confronteren om hen individuele verantwoordelijkheid

en milieubewustzijn aan te leren. Maar gelukkig is er door de jaren heen niets veranderd in de Klokhuis-typische aanpak: problemen zijn er om te worden opgelost, en in een ondernemend land als Nederland zijn er altijd vindingrijke ingenieurs die elke uitdaging aan kunnen. Deze Klokhuis-typische representatie van vraagstukken rondom water is uiteraard ook afgestemd op de leeftijd van de doelgroep: te groot mogen de problemen niet zijn, wil je je programma kindvriendelijk houden. Uit een van de jongere afleveringen over water blijkt dat heel duidelijk. Deze begon namelijk met een vrij bedreigend scenario over de waarschijnlijke gevolgen van het broeikaseffect voor Nederland en schrok er niet voor terug om historisch beeldmateriaal van de watersnoodramp van 1953 te tonen, om aansluitend de jonge presentator vol vertrouwen een bedrijfje te laten opzoeken dat gespecialiseerd is in het bouwen van huisboten. De eigenaar van dit bedrijf heeft namelijk een gepatenteerde manier ontwikkeld om niet alleen huisboten, maar hele vestigingen, zo niet steden, op drijfelementen te kunnen bouwen. Dit wordt uitgebreid gedemonstreerd aan de hand van modellen en echte huizen. De aflevering eindigt wanneer de presentator op het balkonnetje van een reeds bestaand huis op drijfelementen, gebouwd aan de zeekant van de dijk, zijn blijde boodschap mag uitspreken: 'Je vecht dus niet tegen het water, je leeft er mee samen.' Om dan ontspannen zijn colaatje te heffen en te bekennen: 'Doe mij maar zo'n huisje aan de verkeerde kant van de dijk – priiiiiima!' Wanneer het in Het Klokhuis over water gaat, gaat het over Nederland en de reproductie van een gedachtegoed dat deze samenleving al lang in stand houdt: de individuele verantwoordelijkheid, de noodzaak samen te moeten

werken, de kennis die steeds verder moet worden ontwikkeld om steeds nieuwe problemen aan te kunnen, met de ingenieurs als de voorhoede in dit geheel. Op die manier draagt water niet alleen maar fysiek, maar ook ideologisch bij aan de productie en reproductie van de Nederlandse samenleving als virtuele gemeenschap. En misschien moeten mensen in Nederland juist daarom hun kinderen op een te vroege leeftijd in het diepe blijven gooien waar deze gedoemd zijn om te leren zwemmen en te leren hoe gevaarlijk water is. Als ze dit niet hoeven mee te maken, missen ze waarschijnlijk de ervaring die ze voorbereid om uiteindelijk volhardig de eeuwige strijd met de zee' aan te kunnen gaan. En gelukkig zijn er af en toe nog koude winters en anders kunstmatige ijsbanen waar Nederlanders hun kindertrauma kunnen verwerken wanneer ze over het bevroren water lopen. Want is er een overtuigendere manier om de Nederlandse schaatsgekte te verklaren: men verwerkt het kindertrauma, is in een moment van bevroren tijd even de meerdere over het water en kan tegelijkertijd het heerlijke oranjegevoel met iedere andere getraumatiseerde Nederlander delen: identiek met zichzelf, het land en de gemeenschap. De geesteswetenschapper zou dus de leus van het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten net iets anders formuleren en moeten concluderen: Nederland leeft niet alleen met water, Nederland leeft vooral door water.

Eggo Müller, sinds september 2000 verbonden aan de Universiteit Utrecht, is hoofddocent Film- en Televisiewetenschap en sinds september 2011 programmaleider van het Humanities College van de Faculteit Geesteswetenschappen.

Aan de lijn

Nu wij opnieuw naar buiten moeten
door het jaargetijde
de onvermijdelijke bui tegemoet
die zich schuilhoudt in weer
dat we ons zullen herinneren
van voorgaande jaren achteraf
als de neerslag allang is verdwenen

heeft het geen enkele zin in de kelder
op zolder naar jassen te zoeken
al was het alleen maar
vanwege onzichtbare scheuren
waardoor alles bij voorbaat zal lekken

zit er voor ons weinig anders op
dan weer door de regen te gaan
elkaar niet uit het oog te verliezen
als het gieten ons het uitzicht
ontneemt doorweekt en verkleumd
tot op het bot thuis zien te komen

doen we er misschien verstandig aan
de lijnen nog korter te spannen
alles dicht bij elkaar langzaam
maar zeker over de volle breedte
van het huis helder te laten drogen

kijken of het voor even wil passen.

Dit gedicht van Wiljan van den Akker verschijnt op 17 april in de bundel *Hersenvap* bij de Arbeiderspers.

MIJN IDENTITEIT IN AMERIKA

door THOMAS VAN DE VEN

Als gevolg van toenemende migratiestromen, multinationale ondernemingen en technologische vooruitgang verweven mensen vanuit alle windstreken zich met elkaar. Grenzen vervagen en het globaliseringsproces schrijdt voort. De wereld komt steeds dichterbij.

In deze context van toenemende uitwisseling is een uitwisselingsperiode voor een Nederlandse student bijna noodzakelijk geworden. Niemand kijkt er vandaag de dag meer van op als een student heeft gebackpackt door Australië of een stage aangeboden krijgt in Hong Kong. De buitenlandervaring heeft zich verankerd tot de norm en lijkt haast een vereiste voor een volledig Curriculum Vitae. Als student Liberal Arts and Sciences keek ik ernaar uit om naar het buitenland te gaan. Na drie jaar te hebben gestudeerd in Nederland was ik toe aan een andere omgeving met andere mensen. Mijn keus viel uiteindelijk op de University of Oklahoma in de Verenigde Staten. Ik wenste voor mijn uitwisseling buiten de grenzen van Europa te gaan, zodat ik mij in een totaal andere cultuur zou bevinden. Daarnaast vond ik het belangrijk om mijn Engels te verbeteren. Als laatste wilde ik graag naar de Verenigde Staten omdat het land de laatste decennia een bepalende rol heeft gespeeld in de wereldgeschiedenis. Ik wilde graag met mijn eigen ogen ervaren wat dit betekent. Door toedoen van het globaliseringsproces is ook het besef van identiteit op losse schroeven komen te staan. Globalisering bestaat uit twee tegengestelde reacties. Enerzijds verandert of vervaagt het natuurlijke identiteitsgevoel als gevolg van transnationale ontwikkelingen. Anderzijds houden mensen zich juist extra vast aan hun eigen identiteit omdat ze bang zijn dat deze verstrikt raakt in het web van diezelfde grensoverschrijdende ontwikkelingen. Eenmaal in Amerika aangekomen vond ik het interessant om te zien hoe ik mijzelf positioneerde ten opzichte

van mijn medestudenten. 'Wie ben ik? Waar hoor ik bij?' waren vragen die ik mezelf stelde. Ik ervoer dat ik al snel overhaaste generalisaties maakte. Ik speelde met mijn eigen identiteit en trok zonder moeite grenzen tussen mijzelf en de ander. Mijn eigen generalisaties verbaasden mij. Hoe kon ik op basis van een paar individuele ervaringen spreken over een hele groep?

Op de campus van de universiteit van Oklahoma woonde ik in een studentencomplex. In de appartementen woonden studenten met tientallen verschillende nationaliteiten. Uit elk werelddeel kwamen ze, en ze namen hun eigen culturele achtergrond met zich mee: van China tot Peru, van Kenia tot Zweden. Vanaf de eerste dag bouwden wij, als groep, een hechte band met elkaar op doordat we zowel de appartementen als een vreemde omgeving met elkaar deelden. Wij gingen samen sporten,

**Tijdens mijn verblijf
voelde ik mezelf
opmerkelijk genoeg
meer een Europeaan
dan een Nederlander**

bezochten feesten en kookten voor elkaar. Op elk uur van de dag vond er uitwisseling plaats. Tijdens mijn verblijf voelde ik mezelf opmerkelijk genoeg meer een Europeaan dan een Nederlander. Buiten de grenzen van 'mijn' continent, zag ik mijzelf als een aan het Europese werelddeel gebonden individu in plaats van als een inwoner van Nederland. Voor mijn gevoel had ik veel

overeenkomsten met de studenten uit de andere Europese landen zoals Duitsland, Engeland en Spanje, meer dan met studenten uit niet-Europese landen. Mijn identificatie met Europa ging gepaard met een gevoel van trots. Europa stond in mijn beleavingswereld 'hoger' dan Amerika. Mijn Europees bewustzijn stond in verband met de rijke Europese geschiedenis en cultuur. Muziek, filosofie en literatuur; Europa kent klasse, een uitzonderlijke verfijndheid die ik in Amerika enkel tegenkwam bij de andere Europeanen. Het gemis kon ik enkel bespreken met andere Nederlanders, mijn Franse huisgenoot of Duitse vriend. Met hen was ik in staat om Italiaans eten te maken en met hen kon ik praten over voetbal of over immigratiepolitiek. Naast mijn identificatie met Europa ervoer ik nog iets opmerkelijks. Binnen dit Europees bewustzijn maakte ik vaak een onbewuste scheiding tussen Noord-Europeanen (voor het merendeel protestants), de oorspronkelijke Germanen en Europeanen uit het Middellandse Zee gebied. Ik denk dat dit onderscheid voornamelijk voortgekomen is uit ervaringen met enkele Fransen studenten. Zo was de Franse huisgenoot van mijn vriendin erg wispelturig en wist ik nooit hoe zij zou reageren. Enerzijds smeedt zij met deuren en anderzijds hielp zij mee met schoonmaken. Mijn eigen Franse kamergenoot had een soortgelijk karakter. Op het ene moment kon hij heel vrolijk zijn en haalde hij geintjes uit en op het andere moment zat hij heel somber in onze kamer en zei geen woord. Als laatste hoorde ik van een ruzie tussen twee Franse studentes. Op basis van eergevoelens spraken de twee vriendinnen al weken niet meer met elkaar omdat zij

beiden excuses van de ander verwachtten. Met de Zweedse, Duitse en Oostenrijkse studenten daarentegen, had ik deze ervaringen niet. Zij beschikten niet over een veranderlijk karakter. Voor mijn gevoel kon

**Daarnaast hoorde
ik van Amerikaanse
jongens dat
Amerikaanse meisjes
als de dood waren
om als 'sletterig' te
worden bestempeld.
Zonen tijdens
het uitgaan was er
daardoor echt
niet bij**

ik ze beter vertrouwen en kon ik eerder op ze bouwen. Toch waren er ook momenten dat ik mezelf Nederlander voelde. Deze momenten vloeiden voort uit een tweetal soort ervaringen. Ten eerste had ik het gevoel dat alle Nederlanders makkelijk in de groep lagen. Niemand van 'ons' Nederlanders had onenigheden met anderen en iedereen was betrokken bij allerlei activiteiten. Ik dacht dat de andere Nederlandse studenten erg open stonden voor dingen. Voor mijn gevoel ontbrak er enig gevoel van schaamte. Eerlijk gezegd komt ook deze kijk slechts voort uit kleine individuele acties die mij via via ter ore kwamen. Zo had één Nederlands meisje bijna elke week wel een andere jongen aan haar zij. Terwijl dat meisje van de ene naar de andere jongen ging, probeerden enkele Franse studenten hun escapades zo veel

mogelijk in de doofpot te stoppen. Het moest en zou allemaal geheim blijven. Daarnaast hoorde ik van Amerikaanse jongens dat Amerikaanse meisjes als de dood waren om als 'sletterig' te worden bestempeld. Zonen tijdens het uitgaan was er daardoor echt niet bij. Het gedrag van een andere Nederlands student versterkte mijn idee dat Nederlanders geen schaamte kennen. Al op de eerste dag deed hij luidruchtig mee aan karaoke, stond hij in de weken daarna bekend om zijn praatjes en liep hij in de laatste week rond een uur of zes in de morgen naakt door de campus door het verliezen van een weddenschap. Het is niet zozeer dat ik dit gedrag goedkeur, maar de verhalen waarbij iemand doet waar hij of zij zin in heeft vond ik wel typisch Nederlands. Ik stond hier niet van te kijken. Het is het gevoel van vrijheid, het gevoel dat alles kan, dat ik hiermee associeerde. Ten tweede voelde ik mij Nederlander op wederom momenten van trots. Het beste voorbeeld was de EK-kwalificatiewedstrijd Nederland - Zweden. Opeens verdween mijn Europees identiteitsgevoel en ging ik loodrecht achter de nationale ploeg staan. Op het gebied van sport mag er van mij maar één winnen en dat is de Nederlandse sporter. Een ander voorbeeld is het verlangen naar Nederlands eten: een kroket na het uitgaan, een pannenkoek of pepernoten in december. Mijn identificatie gaat ook hier weer gepaard met een gevoel van trots. Ik ben trots op bepaalde onderdelen van de Nederlandse cultuur. In het bijzonder ben ik gevoelig voor het feit dat Nederland, als klein landje, op sommige momenten een grote rol heeft gespeeld in de wereld. Ik benadrukte maar al te graag de Nederlandse bedrijven, de Nederlandse

schilders of de Gouden Eeuw aan mijn huisgenoten. Ik kon deze trots delen met de andere Nederlandse studenten.

In feite is het verbazingwekkend dat ik op grond van enkele individuele ervaringen of verhalen eigenschappen aan een hele groep toeschreef. Mijn identificatieproces in Oklahoma was gegrond op inductie; singuliere karakters werden met alle gemak omgetoverd tot algemene wetmatigheden. Al snel rees de vraag hoe dat gebeurde? Waarom generaliseerde ik zo makkelijk in mijn identificatieproces? Het antwoord ligt denk ik verscholen in de aard van de mens. Mensen trachten de wereld om zich heen te structureren. Elke dag gaat het individu gebukt onder een stortvloed van indrukken. Ervaringen, gebeurtenissen en verhalen hopen zich op. Ik geloof

**Mensen trachten
de wereld om zich
heen te structureren.
Elke dag gaat het
individu gebukt onder
een stortvloed van
indrukken**

dat dit in het bijzijn van een multiculturele, multinationale omgeving alleen nog maar sterker is. De normale associaties, de vanzelfsprekende gewenningen komen op losse schroeven te staan; verschil en overeenkomst staan nadrukkelijker op de voorgrond. Als gevolg van deze overval aan impressies probeert de mens structuur te brengen. Het individu tracht de relatie

tussen de 'ik' en de 'ander' te versimpelen. De losse flodders aan verschil en overeenkomst dienen logischerwijs te worden ingedeeld. Selectie is hierbij een onlosmakelijke factor. Het structuren van de indrukken gaat hand in hand met de beoordeling wat wel en niet bij jezelf hoort. Deze beoordeling komt voort uit de verhalen en ervaringen die juist extreem opvallend waren. De selectie bestaat uit de meeste opmerkelijke indrukken; onenigheden, diepe gesprekken en bijzondere gebeurtenissen fascineerden mij en koesterde ik automatisch in mijn herinnering. De opvallende gebeurtenissen waren gebonden aan een label; zij konden zowel trots als ergernis in mij naar boven brengen. Bij dit proces zijn stereotyperingen erg belangrijk. Mijn identificatie kwam voort uit de parallel tussen stereotypering en eigen ervaring. Zo staat Europa bekend om geschiedenis en cultuur. Op het moment dat ik bij een Duitse of Franse student een overeenkomstige trots ontdekte zag ik mijzelf meteen als Europeaan. Op het moment dat ik mijzelf ergerde aan de wispelturigheid van sommige Franse studenten relateerde ik dat direct aan het beeld

van Zuid-Europeanen dat zij beschikken over meer temperament en trok onbewust een grens tussen heel Zuid-Europa en Noord-Europa. Op het moment dat Nederlandse studenten heel vrij zijn in hun gedrag herkende ik meteen het beeld van Nederlandse liberale en tolerante samenleving. Mijn maanden in Amerika hebben mijn ogen geopend en mij als persoon gevormd. De uitwisselingsperiode is een ervaring die ik voor de rest van mijn leven mee zal nemen. Voor het eerst bevond ik mij zo sterk in een mix van culturen en identiteiten. Pas over de grenzen van het eigen leefgebied, pas op een afstand, realiseerde ik mij wie ik eigenlijk ben en waarmee ik mijzelf identificeer. Ik besepte dat mijn identiteit veranderlijk is en vaak voortkomt uit generalisaties. Singuliere, opvallende ervaringen brengen trots of ergernis met zich mee. Wanneer zij een raakvlak hebben met bepaalde stereotyperingen, betekenen deze persoonlijke impressies een affirmatie en zullen zij leiden tot insluiting of uitsluiting. Onbewust trachtte ik een zo groot mogelijke groep in- of uit te sluiten. Op deze manier konden bijzondere verhalen of indrukken maken wie

ik wel wilde zijn en ook wie ik niet wilde zijn.

Thomas van de Ven is derdejaars bachelorstudent Liberal Arts and Sciences. Zijn hoofdrichting is Politieke Geschiedenis en Internationale Betrekkingen. Hij heeft van september tot en met januari aan de Universiteit van Oklahoma gestudeerd en wil graag een master Internationale Betrekkingen gaan volgen aan de Universiteit van Amsterdam.

Vertegenwoordiger in houten benen en klompen

ONTMOETINGEN MET EEN ONGRIJPBARE NEDERLANDSE IDENTITEIT

door WILJAN VAN DEN AKKER

Ik zit in de trein ergens in de Verenigde Staten. Het is mijn eerste reis in een land dat ik denk te kennen omdat ik het sinds mijn jeugd voortdurend op de televisie kon bekijken. Ik ben verdiept in een nieuw boek dat ik speciaal voor deze lange reis heb bewaard. De man naast mij bekijkt een aantal keren zorgvuldig de omslag voordat hij me beleefd en op een vriendelijke toon vraagt welke taal ik aan het lezen ben. Wanneer ik uitleg dat mijn boek in het Nederlands is geschreven, dat het een geschiedenis van de moderne Nederlandse literatuur is, begint hij te glimlachen: 'Do the Dutch really have a literature of their own?' Ik realiseer me onmiddellijk dat deze ontmoeting mij een van de meest amusante verhalen zal opleveren die ik graag als souvenir

mee naar huis terug wil nemen. Een verhaal dat uitstekend past in de vooroordelen die wij hebben over identiteiten: mensen die

**"Do the Dutch really
have a literature of
their own?"**

hun talen of aardrijkskunde niet kennen. Dat wil zeggen: *andere* mensen, niet wij, Nederlanders, natuurlijk. Maar Amerikanen wel. De vreemdeling in de trein en ik beginnen een beschaafd gesprek en de reis wordt zo aangenaam dat ik niet eens merk dat de trein voor ons zijn eindpunt heeft bereikt. Met een 'nice talking to you, nice

meeting you' verdwijnt hij in de menigte. En ik besef dat dit einde van het verhaal ook geweldig goed past in wat ze later thuis van me verwachten te horen. 'Dat menen die Amerikanen helemaal niet. Die zijn gewend aan alleen maar de meest verschrikkelijke oppervlakkige gesprekken.' Niet zoals wij, Nederlanders. Wij hebben voortdurend discussies over Schopenhauer, Spinoza of Sartre als we met het openbaar vervoer reizen. Omdat wij nooit oppervlakkig zijn. Oppervlakkigheid is iets voor de anderen. Nationale identiteiten zijn als verhalen en ze bevatten, zoals alle verhalen, een kern van waarheid. Het enige probleem is dat deel te vinden dat ook werkelijk waar is. Eén ding is duidelijk: hoe minder we weten over die anderen,

hoe gemakkelijker het wordt om hun identiteit te definiëren. Misschien construeren we deze mythes van identiteiten uit angst om alleen te zijn of om ons vervreemd te voelen. Zolang we er niet aan hoeven te twijfelen dat we op de juiste manier door het leven gaan en onze regels, onze wetten volgen, zolang we onszelf maar blijven vertellen dat onze gewoontes normaal zijn, dat ze speciaal bij ons horen of zelfs tot de natuurlijke orde der dingen in deze wereld, zijn we veilig. De regels, gewoontes en wetten van de anderen lijken vreemd en soms zelfs onnatuurlijk. Wat niet past binnen ons referentiekader isoleren we en slaan we op, om het later te herkennen als verschillend. Het is opmerkelijk dat we zeggen te willen reizen omdat we verlangen naar verschillen, maar in het buitenland voortdurend op zoek gaan naar gelijkenissen. Het probleem is echter dat veel gelijkenissen schuilgaan achter het masker van verschillen en dat we ons dat pas bewust worden na een lange periode van heel zorgvuldig kijken. En omgekeerd: wat zo verschillend lijkt, kan uiteindelijk opvallend vertrouwd worden. De beroemde columnist en slavist Karel van het Reve verwoordde het eens op de hem zo kenmerkende briljante wijze. Stel, zei hij, dat je 's ochtends met de bus naar je werk gaat. Iemand met een houten been probeert wanhopig een plaatsje te bemachtigen. Je kijkt naar hem, voelt medelijden met hem en reist verder. 's Avonds, op weg naar huis, stapt er een vrouw met een houten been in de bus. 'Wat een toeval', zeg je tegen je echtgenote bij het avondeten, 'twee houten

benen op één dag.' Als je een gelukkig huwelijk hebt, zal ze glimlachen en denken: 'heb je niks interessanter te vertellen?' Maar stel nu eens dat dit je overkomt tijdens een korte reis door een onbekend land. Er is een goede kans dat je iedereen thuis gaat vertellen: 'Ze hebben daar toch veel mensen met houten benen!' Er is niet zoiets als een Nederlandse identiteit. En toch ook weer wel. Nee, we zijn niet het

over te lopen? Om te proberen ambigüiteiten en paradoxen te begrijpen? Om naar hetzelfde ding vanuit verschillende invalshoeken te kijken? Voor een voortdurende verwondering? Door middel van reizen, in het echte leven of in boeken? Vorig jaar zat ik in de trein op weg naar Keulen. Een man van mijn leeftijd die zag dat ik een geschiedenis van de moderne Duitse literatuur aan het lezen

Identiteit: op het moment dat je het probeert te grijpen, verdwijnt het. Als je het ontkent, duikt het weer op.

land waar overal tulpen bloeien en waar iedereen op klompen loopt. En toch zijn er hier meer tulpen dan in enig ander land en ik heb nog nooit een Italiaan op klompen gezien. Maar wat definieert deze identiteit en wie definieert dat? Hoe breed is deze nationale identiteit? We maken grappen over Belgen, waardoor we onszelf als anders veronderstellen. Maar we voelen ons als broers en zussen met hen als we in gezelschap van mensen uit Azië verkeren. We steken zelfs de draak met sommige van onze eigen landgenoten en definiëren daarmee een 'wij' dat die 'anderen' uitsluit. Zijn we bovendien in Utrecht niet anders dan de mensen in Rotterdam? De kringen worden steeds kleiner en kleiner totdat we op het laatst alleen zijn met onze eigen en magere identiteit. *De Nederlanders* is een erg ambigu begrip, net zoals *De Fransen* of *De Duitsers*. Op het moment dat je het probeert te grijpen, verdwijnt het. Als je het ontkent, duikt het weer op. Je hoofd loopt ervan over. Maar is het hoofd niet juist daarvoor bedoeld? Om

was, probeerde me vurig ervan te overtuigen dat de Nederlandse taal een dialect van het Duits was. Ik was een heel uur bezig hem van zijn misvatting te overtuigen. Op het moment dat we in Keulen aankwamen, moest ik toegeven dat mijn pogingen volkomen mislukt waren. Toen de trein stilstond, zei hij, schouderophalend, dat hij toch een hekel aan literatuur had en dat er maar één echte schrijver had bestaan: Goethe. Of ik die kende? 'Wie, Goethe? Nooit van gehoord', antwoordde ik en liep door. Ik maakte met mezelf een afspraak: als er een leven na dit leven was, zou ik vertegenwoordiger worden. In houten benen en klompen.

Wiljan van den Akker is sinds 1987 faculteitshoogleraar letterkunde en sinds 2005 decaan van de Faculteit Geesteswetenschappen aan de Universiteit Utrecht. In zijn vrije tijd dicht hij graag.

HOLLANDSE NASI VOOR DE TOEKOMST

door NATHANJE DIJKSTRA

Toen ik een jaar of tien was keek ik een keer vol bewondering naar een aflevering van het *Jeugdjournaal*. Het voorval was dat de leerlingen van een basisschool onder toeziend oog van de filmploeg een aantal kistjes vakkundig in de grond stopten. 'Voor de mensen in de toekomst', zei een meisje van mijn toenmalige leeftijd, 'zodat ze weten hoe we nu leven en waar we van houden'. Wat een briljante gedachte vond ik dat, want waarom zouden we het de historici van de toekomst niet een beetje makkelijker maken? Ik wist al precies wat ik in die kist zou stoppen. Ik zou een lange brief schrijven en daarin vertellen over mijn konijn Snuffie die al elf jaar oud was (dat was heel oud voor een konijn!) en achtjes om je benen rende als je de tuin in kwam lopen. Ik zou opschrijven dat ik kapster wilde worden en dat ik het niet eerlijk vond dat ik als jongste meisje van het gezin altijd als eerste naar bed moest. Niet gehinderd door enig voortschrijdend inzicht in de technische ontwikkelingen op het gebied van mp3, had ik bedacht dat de mensen in de toekomst toch ook blij zouden zijn met een cd van de jongensgroep Five. Ik zou een exemplaar kopiëren voor mijn kistje voor de toekomst en op het hoesje zou ik dan schrijven dat Rich toch wel de knapste was omdat hij van die mooie blauwe ogen had. Ik wist precies op welke manier ik mezelf wilde neerzetten voor de toekomstige aanschouwer. Nu, dertien jaar later, graaf ik voortdurend van zulke spreekwoordelijke kistjes op. Als cultuurhistoricus in wording probeer ik aan de hand van bronnen het verleden te reconstrueren en te begrijpen of te duiden. Ik sta voor de taak om het verleden te interpreteren en daarvoor de informatie te

gebruiken die mensen vroeger voor ons hebben achtergelaten. Zoals ik nu onderzoek kan doen naar cultuur in Frankrijk tijdens de Eerste Wereldoorlog, zo doen mijn collega-historici dat over vijfhonderd jaar misschien wel over Nederland aan het begin van de 21e eeuw. Maar wat zouden ze dan van ons denken? Wat zouden ze doen met de informatie dat 5,2 miljoen Nederlanders met plezier kijken naar de manier waarop boer Marcel een blauwtje loopt bij de Poolse Xenia in een televisieprogramma met de naam *Boer Zoekt Vrouw*? Hoe zou verklaard worden dat delftsblauw servies niet aan te slepen is en dat rode stippen en geruite zakdoeken weer helemaal hip zijn? En wat moeten ze in vredesnaam denken als ze het januarinumnummer van het receptentijdschrift *Allerhande* openslaan en een recept voor Hollandse nasi, geserveerd met een dampende Gelderse rookworst, tegenkomen? (Misschien is die opleving van de zogenaamde Hollandse keuken nog wel het ergst. Het simpelweg prakken van voedsel is géén culinaire bezigheid!) En als onze betachterkleinkinderen erachter komen dat we gefrituurde kipseparaat in een staafje eten als ultieme Hollandse lekkernij, dan kan ik slechts concluderen dat mensen in de toekomst van mening zullen zijn dat de Nederlanders vroeger compleet achterlijk waren. Want de opleving van alles wat voor de zogenaamde oer-Hollandse gezelligheid staat, moet voor toekomstelingen toch wel bijzonder merkwaardig gevonden worden. Als historicus zou ik deze tijd het neo-nostalgie tijdperk noemen; de periode aan het begin van de 21e eeuw waarin Nederlanders een drang hadden om te zwelgen in een ideaalbeeld van het roemruchte

Hollandse verleden. Een verleden waarin iedereen op klompen liep, elkaar gemoedelijke groette terwijl de molen rustig het koren maalde voor het ambachtelijk gebakken brood, de koe in de wei loeide voor het glas boerenkarnemelk en goudblonde meisjes kaas aan het maken waren in de schuur. Iedereen at toen boerenkool met worst en stoofpeertjes, en als toetje griesmeelpap. Het was een mooie tijd, die tijd waarnaar de 21e-eeuwer zo terugverlangt. De tijd dat Holland nog van de Hollanders was. Wanneer het precies heeft plaatsgevonden weet haast niemand, maar toch was het zo vroeger. Laat het duidelijk zijn, persoonlijk ben ik niet zo gecharmeerd van dit zwelgende Holland. Geef mij maar gewoon Nederland zoals ik het zelf ken en ervaar. Het Nederland waarin ik op mijn fietsje door de binnenstad cross terwijl ik mijn Angolese buurman groet. Waarin ik zondagochtend in de kerkbank kan zitten luisteren naar een preek, om vervolgens bij een vriendin een kop rooibos thee te drinken met baklava erbij. Mijn Nederland komt vast niet overeen met het Nederland van mijn 16 miljoen landgenoten en dat is wel goed zo. Ik haal mijn identiteit niet uit een bord hutspot of de

muziek van wijlen André Hazes. Wie ik ben wordt niet alleen bepaald door de landsgrenzen waarbinnen ik leef, maar ook door de mensen die ik ontmoet en de dingen waar ik blij van word. Ik hoop vooral dat toekomstige historici dat ook begrijpen. Niet dat ik geen vertrouwen in ze heb, maar we kunnen het natuurlijk nooit controleren. We kunnen niet uitsluiten dat zij met de informatie die ze over ons vinden, denken dat we achterlijk, lomp, vies en onbeschaafd waren. Straks worden wij de nieuwe Middeleeuwen! Misschien moet ik dat kistje voor de toekomst toch nog maar eens samenstellen. Het is jammer voor Snuffie en Five, ze mogen voortbestaan in mijn herinnering maar voor de eeuwigheid zijn ze minder geschikt. Ik stel voor om er een bord stampot in te doen met zo'n geurige rookworst van een niet nader te noemen fabrikant. Die oranje muts die je kunt sparen bij drie actieverpakkingen mag er dan wat mij betreft ook wel bij. Laten we er verder een mp3-speler met de muziek van Frans Bauer (die jongen die zo gewoon gebleven is) en een boerenbont servies in stoppen, en dan lijkt het me wel genoeg neo-nostalgie. Als we de kist dan aanvullen met een Turkse pizza, een harembroek, een menukaart van de Chinees en een dvd

van *Shouf Shouf Habibi*, denk ik dat we een behoorlijk gevarieerd beeld van de Nederlander aan het begin van de 21e eeuw hebben neergezet. Ik wens ze veel succes, die toekomstige collega's van mij.

Nathanje Dijkstra heeft haar bachelor Geschiedenis in Utrecht afgerond en hoopt in september 2011 te beginnen aan de onderzoeksmaster geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Ze specialiseert zich in cultuurgeschiedenis, consumptiegeschiedenis en visuele cultuur van de negentiende eeuw.

CULTUREEL ERFGOED EN DE NEDERLANDSE IDENTITEIT

een interview met Hendrik Henrichs
door ANNE DE BROUWER

Dr. Henrichs is senior docent-onderzoeker aan de Universiteit Utrecht en promoveerde in 1989 op de biografie over de schrijver, historicus, hispanist en verzetsman Johan Brouwer (1898-1943). Hij bestudeert de cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw en richt daarbij zijn aandacht op vraagstukken op het gebied van cultureel erfgoed, cultuur- en erfgoededucatie, musea en de verhouding tussen Cultuur (met een grote C) en - oude en nieuwe - media.

In het kader van dit tijdschrift heb ik Dr. Henrichs in februari 2011 geïnterviewd over cultureel erfgoed en de bijdrage daarvan aan (Nederlandse) identiteitsvorming. Ik werd ontvangen in zijn kantoor aan de Drift, dat hij deelt met een aantal andere docenten van het departement geschiedenis en kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. De kamer zag eruit zoals je je die van een docent voorstelt: stapels boeken, een aantal net nagekeken tentamens en wat werkstukken die roepen om aandacht.

Te midden van deze kamer namen we plaats op twee lage stoelen en tussen ons in een salontafel, ook bezaaid met paperassen. Een goedgemutste Henrichs, gekleed in een vrolijke geruite broek en een groene trui met bruin colbert, stak na mijn introductie enthousiast van wal over zijn vakgebied: cultureel erfgoed. Daarbij kwamen talloze voorbeelden naar boven, die zijn verhaal en mening sprekender maakten en het verhaal afmaakten tot in de puntjes.

Wat is cultureel erfgoed?

Cultureel erfgoed kan opgesplitst worden in materieel erfgoed en immaterieel (ofwel roerend) erfgoed. Voorbeelden van cultureel erfgoed in materiële vorm zijn kastelen, molens en kerken. Roerend erfgoed zijn onder andere liederen, verhalen, legendes en feesten, of lokale muziek en volksdans. Het gaat echter niet om het aanbrengen van deze scheiding, stelt Henrichs. “Het gaat om het verhaal dat erover verteld wordt. Cultureel erfgoed is een dynamisch begrip: in het heden wordt er een bepaalde betekenis aan toegekend en draagt het bij aan onze ‘identiteit’. Het gaat er dus om wat er nu mee gebeurt. In feite wordt cultureel erfgoed gebruikt om met het verleden een hedendaagse identiteit te construeren.” Een sprekend voorbeeld dat Henrichs aanhaalt zijn de ‘Nederlandse’ windmolens. “Het is eigenlijk natuurlijk een naïef idee om de windmolen als typisch Nederlands symbool te zien, maar toch was ik geschokt toen ik laatst in Duitsland, zo’n veertig kilometer over de grens met Nederland, een aantal windmolens in het landschap zag opdoemen. Historisch gezien is het gemakkelijk te verklaren dat er ook in Duitsland windmolens te vinden zijn, maar op emotioneel niveau ben je als Nederlanders zo gewend aan ‘jouw’ icoon, dat je geschokt bent de molen in Duitsland te zien. Het idee dat windmolens typisch Nederlands zijn wordt gedragen door veel Nederlanders, en zelfs in het buitenland lijkt het onderdeel van de Nederlandse stereotypering te zijn.”

Wie bepaalt wat cultureel erfgoed is en wat niet?

Wie benoemt niet-cultureel erfgoed tot cultureel erfgoed? – vraag ik me af. Henrichs antwoordt: “Als er in de maatschappij behoefte is aan houvast en een duidelijke(re) identiteit, gaat men op zoek naar cultureel erfgoed.” Ter illustratie noemt hij de plannen voor het oprichten van het Nationaal Historisch Museum. De politici Jan Marijnissen en Maxime Verhagen stuurden in mei 2006 een brief aan de kamer, waarna een Kamermotie² in juni van dat jaar volgde en een kabinetsvoorstel in september. Veel kamerleden waren het eens met het voorstel van Marijnissen en Verhagen en de motie werd bijna kamerbreed aangenomen. In dit geval zijn het dus politici die met een voorstel komen. Henrichs ‘verdenkt’ de politici er wel van een vertaling te maken van een gevoel uit de samenleving (de schijnbare behoefte aan een Nationaal Historisch Museum) waar zij handig op inspelen om stemmen te winnen. Maar er is niet altijd een duidelijke behoefte aan cultureel erfgoed. Henrichs zegt daarop: “In periodes waarin er minder behoefte is aan cultureel erfgoed en een drang naar een duidelijke identiteit, zijn er met name de deskundigen in kunstgeschiedenis en geschiedenis die invloed hebben op de vraag wat als cultureel erfgoed aangemerkt moet worden.”

Behoeftte aan identiteit

Maar hoe weet je nu of er behoefte is aan cultureel erfgoed? Henrichs neemt me een stukje mee terug in de tijd, naar de jaren zeventig van de vorige eeuw. “Als je aan het einde van de jaren zestig met een woordenboek op schoot op zoek ging naar de betekenis van ‘cultureel erfgoed’ of ‘heritage’ vond je niet de betekenis van het begrip zoals we dat nu vaak gebruiken. Er werd over het algemeen verwezen naar de biologie en de erfenis van dieren en planten. Eind jaren zeventig verschenen de eerste definities over tastbaar, materieel erfgoed, zoals kastelen en museumstukken. Pas in de laatste decennia, vanaf de jaren negentig, zie je ook immaterieel erfgoed terug in de definities van cultureel erfgoed. Dat ligt in lijn met de gebeurtenissen op internationaal vlak.” In 1972 werd namelijk tijdens de Werelderfgoed Conventie van Unesco het verdrag ‘Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage’ opgesteld. Dit verdrag is inmiddels door bijna 200 landen ondertekend.³² In dit verdrag werd dus materieel cultureel erfgoed aangewezen dat als belangrijk werd gezien, om te bewaren. In 2003 werd door Unesco ook een conventie voor bescherming van immaterieel cultureel erfgoed geratificeerd.⁴ Henrichs geeft een aantal goede redenen waarom er behoefte is aan het creëren van een identiteit. Hij draagt globalisering aan als een fenomeen dat voelbaar is in ons dagelijks leven. “Steeds meer mensen hebben contacten over de hele wereld of komen daarmee in contact. Daardoor verandert ons toekomstbeeld en het schept onzekerheid. Wat is de plek van Nederland of wie is een

Nederlander? Ook de invoering van de euro, de uitbreiding van de Europese Unie en de toenemende invloed daarvan op Nederland en de komst van immigranten dragen bij aan een wankelende identiteit; wie zijn 'wij' dan? In onze zoektocht naar identiteit kan cultureel erfgoed een houvast bieden." De zoektocht naar identiteit kan ook omschreven worden als de zoektocht naar een gevoel van authenticiteit en nostalgie, aldus Henrichs.

Vervalst verleden of waarheidsgetrouw?

"Een haast onlosmakelijke bijkomstigheid als we spreken over cultureel erfgoed is het begrip decontextualisering", stelt Henrichs. "Decontextualisering betekent dat de betekenis van een artefact of culturele uiting in het heden geplaatst wordt en uit de oude context wordt getrokken. Dat deed bijvoorbeeld onze voormalige Koningin Wilhelmina in 1898." Ter ere van haar inhuldiging presenteerde het Stedelijk Museum te Amsterdam een druk bezochte tentoonstelling ingericht met Nederlandse klederdrachten. Koningin Wilhelmina liet zich herhaalde malen afbeelden in een Fries kostuum.⁵ "De traditionele Nederlandse klederdracht, die toen al een hele tijd niet meer als zodanig in gebruik was, werd door onze Koningin uit de oude context gehaald en gebruikt als nationaal symbool. In dit voorbeeld blijkt een provinciale traditie bruikbaar voor het dienen van een nationaal doel, en krijgt een oude traditie nieuw leven ingeblazen door te dienen als bindmiddel voor de samenleving en het creëren van een nationale identiteit." Hier lijkt sprake te zijn van een vervalst verleden, denk

ik. Gelukkig zegt Dr. Henrichs vervolgens: "Toch is er ook sprake van waarheidsgetrouw erfgoed, erfgoed dat ook toen al aangewezen werd als belangrijk. Rond de vijftiende eeuw werden artefacten soms al bewaard als ze kostbaar waren, om esthetische redenen of omdat ze luguber waren. Een luguber voorbeeld is het voorbeeld van de tong van Johan de Witt." Johan de Witt werd in 1653 raadspensionaris van Holland. De functie van raadspensionaris was een vervangende functie voor die van stadhouder, die definitief werd afgeschaft middels het Eeuwig Edict in 1667.⁶ Hij was door zijn functie één van de belangrijkste staatsmannen uit zijn tijd. Naar aanleiding van de Hollandse Oorlog die woedde van 1672 tot 1679, waren volksoproeren uitgebroken en Johan de Witt werd in 1672

samen met zijn broer Cornelis door een woedende menigte gelyncht in Den Haag. Omdat dit ook in 1672 al erkend werd als belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van Nederland, zijn de tong van Johan en een teen van Cornelis bewaard gebleven. Deze lichaamsdelen zijn te bewonderen in het Haags Historisch Museum.

Economische waarde of devaluatie van cultureel erfgoed

Het moge duidelijk zijn dat het cultureel erfgoed van Nederland bijdraagt aan onze identiteit. Toch ben ik ook bang voor het misbruik van cultureel erfgoed voor economische doeleinden. Henrichs antwoordt: "Kinderdijk klinkt elke Nederlander waarschijnlijk bekend in de oren. Toch zijn maar weinig

Afbeelding: Jan de Baen, De lijken van de gebroeders De Witt, opgehangen op het Groene Zoodje aan de Vijverberg te Den Haag, A20 augustus 1672⁷

Nederlanders er ooit geweest, terwijl elke dag bussen toeristen af en aan rijden zodat zij de kans krijgen er een mooi kiekje van te maken voor in hun plakboek. Aan de ene kant wordt Kinderdijk dus toeristisch geëxploiteerd, maar tegelijkertijd is het historisch gezien wel écht interessant. Want waar vind je nu nog zo'n rij van molens terug die vroeger tezamen het water zo'n drie meter omhoog pompten en daar ieder afzonderlijk een bijdrage van zo'n halve meter aan leverden? Ook is het plaatje van het landschap met de molens typisch Nederlands, door de mens gecreëerd in de 'strijd met het water.' Deze paradox (het inzetten van waardig cultureel erfgoed als toeristische trekpleister waardoor het erfgoed een sterkere economische waarde krijgt) is niet alleen terug te vinden in Nederland. Overal ter wereld trekt cultureel erfgoed toeristen. "Cultureel erfgoed wordt in de toeristische sector vaak gebruikt als trekpleister, zoals ook op Bali gebeurt. Voor Balinezen maakt de Balinese dans een belangrijk onderdeel uit van hun cultuur, religie en identiteit. Deze dans duurt normaal gesproken erg lang, maar wordt speciaal voor toeristen ingekort naar ongeveer anderhalf uur", zo weet Henrichs. "In dit geval zorgt de verbastering en aanpassing van de dans voor een grotere toegankelijkheid. Er is dan weliswaar nog wel sprake van een reële kern, maar daaromheen is een schil met toeristische bombast gecreëerd. In Amerika hebben toeristen schijnbaar behoefte aan rodeorijders", zegt Henrichs. "Daar moeten jonge mannen leren paardrijden om te kunnen doen alsof ze al hun hele leven op een grote boerderij wonen. In dat geval is die reële kern wel erg klein en de toeristische bombast wel erg groot. Cultureel erfgoed is dus

niet altijd authentiek te noemen." Henrichs stelt ook dat dit een groot discussiepunt is in de wereld van het cultureel erfgoed. Want leidt het benoemen van cultureel erfgoed niet tot een vervalst verleden, waar alleen een aantal zaken (die zaken die als cultureel erfgoed aangewezen worden) worden aangewezen als bepalend voor ons heden en onze identiteit? Henrichs zegt daarover dat selectie onvermijdelijk is. "Er wordt steeds vaker gekeken naar hoe uniek een potentieel erfgoedstuk is. Als er al veel van een bepaald soort kerk zijn, kan er af en toe best eentje gesloopt worden en niet tot cultureel erfgoed benoemd worden. Als het wel een uniek geval is, wordt het over het algemeen wel bewaard. Over deze selectie buigen onder andere deskundigen van monumentenzorg zich, en we hopen maar dat deze deskundigen de juiste keuzes maken."

Erfgoed voor altijd?

Er komt nog een vraag in me op. Als er dus 'gezocht' wordt naar cultureel erfgoed, en er dus nieuw cultureel erfgoed 'gecreëerd' wordt (door middel van het bestempelen van een artefact of culturele uiting met de 'culturele erfgoed stempel'), is het dan ook mogelijk dat cultureel erfgoed gedegradeerd wordt tot niet-cultureel erfgoed? Henrichs denkt even over deze vraag na. Even later heeft hij een voorbeeld gevonden: "Kerken worden soms aangewezen als monument, en soms verdwijnt die monumentale status later weer. Dat komt omdat gebouwen met een monumentale waarde een doorn in het oog zijn van architecten en projectontwikkelaars. Er mag namelijk weinig aan deze gebouwen veranderd en gesleuteld worden. Soms is het in ere houden

van zo'n uit gebruik geraakte kerk financieel niet haalbaar en moet er een nieuwe functie aan het gebouw toegekend worden, bijvoorbeeld als expositieruimte of woning, omdat het onderhoud anders niet te betalen is. Aan de andere kant zijn er in Nederland nog bunkers bewaard gebleven uit de Tweede Wereldoorlog. Tot aan de jaren tachtig wilde geen enkele burgemeester zo'n restant van deze gruwelijke tijd in zijn gemeente terug zien. Maar toen werd de vraag gesteld waarom kastelen wel worden bewaard, en bunkers niet. Nu zijn nog een aantal bunkers bewaard gebleven en staan deze geregistreerd als militair erfgoed." Hieruit blijkt dat soms de redenen verschuiven om overblijfselen uit het verleden te bewaren, en dat cultureel erfgoed inderdaad een dynamisch verschijnsel is, zoals Henrichs al stelde aan het begin van ons gesprek.

Met antwoorden op veel van mijn vragen sta ik op uit mijn stoel. Ik geef dr. Henrichs een hand en dank hem voor ons gesprek. Op weg naar de deur concludeer ik in stilte dat cultureel erfgoed erg veel parallellen vertoont met de nationale identiteit in het algemeen. Beiden zijn maakbaar, maar daarom niet minder mooi of oprecht.

Anne de Brouwer
is derdejaars
bachelorstudente Taal- en
Cultuurstudies aan de
Universiteit van Utrecht.
Haar hoofdrichting is
Politieke Geschiedenis en
Internationale Betrekkingen.
Haar toekomstplannen zijn
nog onduidelijk en zeer
wisselend. De plannen die
ze heeft of heeft gehad
hadden allemaal eenzelfde
component in zich;
ambitieuze.

HET REMBRANDTHUIS

een beleving

door SUSANNE LEK

Susanne Lek is derdejaars student Taal- en Cultuurstudies aan de Universiteit Utrecht. Haar hoofdrichting is Kunst, cultuur en geschiedenis 1750-heden, waarbinnen ze zich vooral richt op de Moderne kunst. Ook volgt ze een minor museologie aan de Universiteit van Amsterdam. Via deze minor is ze in contact gekomen met Leonore van Sloten. De rondleiding door het Rembrandthuis en het gesprek met Leonore hebben geleid tot dit artikel.

Nederlands nationale held op het gebied van schilderkunst is uiteraard Rembrandt van Rhijn. Jaarlijks komen vele toeristen naar onze hoofdstad om de Nachtwacht in het Rijksmuseum te zien en vervolgens iets van Rembrandts leven te aanschouwen in Museum het Rembrandthuis. Deze toeristen zijn op zoek naar een echte beleving uit de tijd van Rembrandt. Hoe probeert Museum het Rembrandthuis de toeristen een dergelijk authentieke ervaring te bieden?

Een nieuw toerisme

In zijn tekst “Heritage Baiting” formuleert Richard Prentice een nieuw type toerisme. Experiential Cultural Tourism is een vorm van erfgoedtoerisme waarbij de authentieke ervaring belangrijk is.¹ Toeristen die naar Amsterdam komen willen de *full experience* hebben van het leven in de Gouden Eeuw. Ze willen niet alleen de gebouwen bewonderen die gewoon nog aan de Amsterdamse Grachtengordel te zien zijn, maar het liefst zien ze daar ook mensen met zeventiende-eeuwse kleding rondwandelen en krijgen ze tussendoor verschillende gerechten te proeven. Dit alles om een goed beeld te krijgen van het alledaagse leven in de Hollandse glorie dagen. In Amsterdam zijn er verschillende tours te vinden waar acteurs aan meehelpen, zijn er restaurants die een zeventiende-eeuws diner voorbereiden en kun je de minder gezellige kant van het leven ervaren in de Amsterdam Dungeon die zichzelf presenteert als *Hollands horrible history brought to life*.² Ook musea kunnen hier een bijdrage aan leveren. Museum het Rembrandthuis wil dan ook “bijdragen aan versterking onder brede lagen van de bevolking van het historisch besef in het algemeen, en meer in het bijzonder aan vergroting van het begrip van 17e-eeuws Amsterdam en de uitzonderlijke betekenis van de kunstenaar Rembrandt van Rhijn.”³

Rembrandts historische woning annex atelier is daartoe in de oorspronkelijke staat teruggebracht.

Geschiedenis van het huis

Tussen 1639 en 1658 woonde Rembrandt in het huis waar nu het museum gevestigd is. Rembrandt heeft de hypotheek van het huis echter nooit afgelost, waardoor hij uiteindelijk in ernstige financiële problemen kwam.⁴ In 1656 werden Rembrandts bezittingen ten behoeve van zijn schuldeisers gefinancierd en werd er tot verkoop van zijn inboedel en collectie overgegaan. Ook het huis werd geveild en behoorde in de jaren daarna aan verschillende families toe. Het huis verkeerde in steeds slechtere staat. Pas in 1906 besloot de gemeente Amsterdam hier iets aan te doen. In dat jaar werden er in Nederland overall Rembrandtfeesten gehouden om de sterfdag van onze nationale held 300 jaar geleden te vieren. De gemeente was van mening dat er iets gedaan moest worden om het huis waar Nederlands beroemdste schilder zo lang had gewoond, op te knappen en kocht het bouwvallige pand. Stichting het Rembrandthuis werd in het leven geroepen om Rembrandts voormalige huis zo veel mogelijk terug te brengen in de toestand zoals die rond het midden van de zeventiende eeuw was geweest. De beoogde reconstructie vond echter geen doorgang. Het bestuur koos voor een eigentijdse vorm zonder historische referenties. In 1911 was de restauratie compleet en werd het museum geopend.

Restauratie

Het museum heeft een grote collectie etsen in haar bezit. In de beginjaren van het museum groeide deze collectie gestaag door schenkingen en aankopen. Aan de inrichting van het huis

veranderde weinig. In de jaren '90 van de twintigste eeuw kwam hier verandering in toen het museum zich uitbreidde met een nieuwe vleugel. Hier kon het oude plan om Rembrandts voormalige huis zoveel mogelijk in de oude staat terug te brengen gestalte krijgen. Er was echter wel veel tegenstand en de discussie over de ethiek van het restaureren van historische panden laaide op. Kunnen historische panden in hun authentieke staat hersteld worden? Na uitvoerig onderzoek is de restauratie toch van start gegaan. Van belang bij de restauratie zijn de inventarissen van het huis geweest: de inventaris uit 1626 van de eerste bewoner van het huis en in het bijzonder de inventaris die in 1656 is opgesteld naar aanleiding van Rembrandts faillissement. Op grond van laatstgenoemde bron valt op te maken hoe het huis in die jaren was ingedeeld en hoe Rembrandt de afzonderlijke vertrekken had gebruikt. Rembrandts tekeningen en etsen boden aanvullende gegevens over de inrichting van het huis. In 1999 was de restauratie voltooid.

Tegenwoordig

Leonore van Sloten, assistent-conservator van Museum het Rembrandthuis, vertelt dat het bij de restauratie van groot belang geweest is om mensen die authentieke 17^e-eeuwse ervaring te bieden. Het museum had in 2009 182.528 bezoekers⁵, waarvan volgens haar meer dan 75 procent toerist is. 'Mensen komen hier binnen en vragen waar de Nachtwacht hangt. Die hebben wij natuurlijk niet, daarom moeten wij de mensen een andere ervaring kunnen bieden.'⁶ Zelf is Leonore erg tevreden met de restauratie, maar ze geeft ook aan dat het af en toe moeilijk is.

De inrichting van het Rembrandthuis.

Als voorbeeld pakt ze een pas gerestaureerde stoel. De bekleding ziet er veel te nieuw uit, maar het is wel de stof en de kleur die ze in de zeventiende eeuw gebruikten. Voor ons klopt het echter niet, omdat wij ervan uitgaan dat stoelen er in de zeventiende eeuw gebruikt uitzagen. 'Eigenlijk zou iemand er elke dag heel vaak op moeten gaan zitten, om de stoel een authentieke uitstraling te geven.' Met de vloeren bestond hetzelfde probleem. Hoewel de ateliervloer boven belegd is met authentiek zeventiende-eeuws hout, zag het er veel te nieuw uit voor een atelier. Vlak na de restauratie zijn er dan ook een aantal kunstenaars in het atelier uitgenodigd om daar te komen werken en vooral zoveel mogelijk vies te maken. Nu zijn de vloeren en muren bedekt met verfspetters. 'Hoewel Rembrandt misschien zijn muren wel gewoon eens in de zoveel tijd witte. Als alle muren echter wit waren geweest, was het misschien niet authentiek overgekomen.' In een hoek van het atelier staat een medewerker verf te mengen – uiteraard op de manier waarop Rembrandt dat ook deed – waar ook de bezoekers aan mee kunnen helpen. Naast de gigantische schildersezel die in het atelier staat, hangt een prent die de meester zelf van zijn atelier gemaakt heeft. Van die afbeelding is de schildersezel nagemaakt. In de Kunstcaemer bewaarde

Rembrandt zijn verzameling kunstvoorwerpen en rariteiten. Op planken langs de wanden had hij tal van zeldzaamheden uitgestald, waarvan vele afkomstig uit verre streken. Hij verzamelde schelpen, korallen, gedroogde dieren en exotisch wapentuig. Er stonden borstbeelden van Romeinse keizers, Venetiaans glaswerk en een aard- en een hemelglobe. 'Uiteraard heeft het Rembrandthuis geen originele borstbeelden van Romeinse keizers. Maar die had Rembrandt ook niet. In die tijd was het blijkbaar niet zo erg dat beelden niet authentiek waren. (...) Ook schelpen en hertengeweien zijn niet veranderd met de tijd. Is het dan erg dat wij geen zeventiende-eeuws hertengewei hebben, terwijl ze er nu nog precies hetzelfde uitzien?'

Er is dus nog steeds discussie over hoe historische panden gerestaureerd moeten worden. Is het wel zo belangrijk dat de toerist een authentieke ervaring krijgt, als dit gedaan moet worden met misschien niet zulke authentieke middelen? Leonore meent van wel. Het klopt gewoon niet om Rembrandts oude spullen in een nieuwe omgeving te plaatsen. 'Dan lijkt het net of je door een Ikea wandelt.'

De nationale canon

MINDER NADRUK OP NATIONALE IDENTITEIT, MEER OP HISTORISCH BEWUSTZIJN

door MARIJ DE WIT

Het is altijd gevaarlijk om cultuur in het licht van een nationale identiteit te gebruiken. In het verleden is in zo'n context maar al te vaak misbruik gemaakt van cultuur of van het verleden. Het verleden werd vaak vervormd om een nationaal doel te dienen. De nationale historische canon van Nederland, die onder leiding van Frits van Oostrom is opgesteld, heeft daarom ook veel stof doen opwaaien.¹ Vanuit een historisch perspectief brengt het samenstellen hiervan namelijk de nodige problemen met zich mee.

Slechts een kleine groep personen, aangesteld door de overheid, bepaalt de inhoud van de canon. Hierdoor is een nationale canon eigenlijk niet veel méér dan een visie van een paar individuen op het verleden. Weliswaar is de canon mede tot stand gekomen doordat er op de site kon worden gestemd op gebeurtenissen die hierin moesten worden opgenomen, maar er vond wel degelijk een voorselectie van historische gebeurtenissen plaats door een kleine groep mensen. Aangezien het verleden nooit een eenzijdig verhaal is, maar een

samenspel van ontelbaar veel losse ontwikkelingen, gebeurtenissen en toevalligheden, is het eigenlijk onmogelijk om een top 50 van losse hoogtepunten op te stellen. Gebeurtenissen van toen lijken achteraf misschien geïsoleerde gebeurtenissen, terwijl ze eigenlijk deel uit maakten van een grotere ontwikkeling. Zo construeert dus een klein groepje mensen achteraf het verleden.²

Ontwikkelingen binnen geesteswetenschappen

Verder getuigt het niet van enig historisch besef, om achteraf waarde toe te kennen aan het verleden. Wij weten nu hoe bepaalde zaken zich hebben ontwikkeld, en wat ze hebben betekend voor de maatschappij. De gebeurtenissen die voor de mensen die toen leefden van belang waren, worden hierbij over het hoofd gezien. Ook zijn het vooral de grote ontwikkelingen uit het verleden die worden opgenomen in een nationale canon. Enkele voorbeelden uit de Nederlandse canon zijn de Tweede Wereldoorlog, Willem Drees en de Eerste Wereldoorlog. Het is dus de geschiedenis

van de grote hoogte- of juist dieptepunten. Verhalen van het zogenaamde kleine verleden worden hierbij totaal genegeerd.

Eigenlijk past dat niet meer in de huidige visie op de geschiedenis. In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw democratiseerde de geschiedwetenschap zich. De aandacht, die er vanaf het begin van de professionele geschiedschrijving in de negentiende eeuw was geweest voor de geschiedenis van 'grote mannen', werd vanaf toen verdeeld. Er kwam namelijk ook aandacht voor de geschiedenis van de kleine man, voor vrouwen of voor hen die afkomstig waren uit de lagere sociale klassen. Deze democratiserende ontwikkeling binnen de geschiedwetenschap leidde tot de zogenaamde 'microgeschiedenis'. Niet alleen maar de grote, maar ook de kleinere geschiedverhalen werden van belang. Nog altijd wordt deze democratiserende kijk op het verleden binnen de geschiedwetenschap gekoesterd. Dit alles is echter in het geheel niet meegenomen in de canonisering. Bij het proces van canonvorming gaan kleinere geschiedverhalen hierdoor verloren.

Er wordt nog een andere ontwikkeling binnen de geschiedwetenschap genegeerd bij de samenstelling van de canon. De creatie van een nationale canon is alleen maar gemoeid met de eigen, nationale geschiedenis. Dit is in tegenspraak met de toenemende aandacht die er binnen de geschiedwetenschap is voor wereldgeschiedenis.

Het getuigt in mijn ogen van een negentiende- eeuwse mentaliteit om bij te willen dragen aan de totstandkoming van een nationale identiteit

Het wordt tegenwoordig als discriminerend gezien, om alleen de westerse geschiedenis te beschrijven. Er moet ook aandacht zijn voor, bijvoorbeeld, Afrikaanse geschiedenis. In een nationale canon wordt dit over het hoofd gezien en wordt ook nog eens elke wisselwerking met de buitenlandse geschiedenis weggelaten. Natuurlijk wordt bij gebeurtenissen als de Tweede Wereldoorlog ook de buitenlandse context beschreven. Echter, opvallend is dat veel buitenlandse ontwikkelingen zijn weggelaten, terwijl die voor Nederland toch ook van groot belang zijn geweest. Zo is er in onze canon bijvoorbeeld niets opgenomen dat direct over Amerika in de twintigste eeuw gaat, terwijl onze huidige maatschappij toch in hoge mate bepaald wordt door de geschiedenis van dat land.

Geen oog voor internationale geschiedenis

Natuurlijk is het van essentieel belang dat alle inwoners van Nederland op de hoogte zijn van de belangrijkste punten uit de geschiedenis. Ook is het niet vreemd, dat veel van deze

punten iets met ons eigen land te maken hebben. Hierdoor spreekt het immers meer aan, omdat het dichterbij de eigen beleving en maatschappij staat. Toch is het uiterst merkwaardig dat er kennelijk geen belang gehecht wordt aan grote internationale ontwikkelingen. Zo is het totaal onvoorstelbaar dat de Franse Revolutie niet is opgenomen in

de canon. Dit was weliswaar een buitenlandse ontwikkeling, maar wel één die een verpletterende impact heeft gehad op onze nationale maatschappij. Denk alleen al aan het einde van de absolute macht van de adel en de scheiding van kerk en staat. Zonder deze Franse Revolutie zou onze huidige samenleving er hoogstwaarschijnlijk heel anders uitzien. Ook is het in een tijd als deze, waarbij nationale grenzen aan het vervagen zijn en men zich onderdeel voelt van een geglobaliseerde wereld, uiterst ouderwets om te kiezen voor een canon van vaderlandse geschiedenis. Het levert niet alleen een eenzijdig, maar ook een incompleet beeld op. Je zou kunnen kiezen voor een canon die zich richt op juist die ontwikkelingen, die het meest van belang zijn geweest voor onze nationale samenleving. Het is echter niet juist om internationale ontwikkelingen uit het verleden weg te laten omdat dit toevallig niet binnen het begrip 'nationale' canon past.

Een verbeterde canon

In mijn ogen is het dus in strijd met de huidige tendens van

globalisering om te kiezen voor een puur nationale canonisering van het verleden. Ook levert dit een onjuist beeld van het verleden op. Verder begrijp ik persoonlijk niet, waarom het zo belangrijk is om een letterlijke nationale geschiedenis te construeren. Het getuigt in mijn ogen van een negentiende-eeuwse mentaliteit om bij te willen dragen aan de totstandkoming van een nationale identiteit. Destijds kwamen natiestaten net tot stand, en was het voor bestuurders noodzakelijk om een gevoel van eenheid te creëren. Tegenwoordig is het echter zo, dat de wereld zich ontwikkelt tot een meer en meer organisch en globaal geheel. Men kijkt over nationale grenzen heen, zeker binnen de Westerse wereld. De enige mogelijke verklaring voor de kennelijke behoefte aan een meer benadrukte

**Daarom pleit ik ervoor,
dat er een canon komt,
waarin ontwikkelingen en
gebeurtenissen worden
opgenomen die voor onze
huidige nationale maatschappij
van belang zijn geweest**

nationale identiteit, is misschien juist wel die ontwikkeling van globalisering. Hierdoor lijkt de eigen cultuur misschien ondergesneeuwd te worden door buitenlandse invloeden. Desondanks hoeft dit geen reden te zijn om een incompleet beeld van onze geschiedenis te geven. Daarom pleit ik ervoor, dat er een canon komt, waarin ontwikkelingen en gebeurtenissen worden opgenomen die voor onze huidige nationale maatschappij van belang zijn geweest. Er moet dus niet langer alleen maar vaderlandse geschiedenis worden opgenomen

“Zonder deze Franse Revolutie zou onze huidige samenleving er hoogstwaarschijnlijk heel anders uitzien.”

in de canon. De canon moet gericht zijn op gebeurtenissen door de hele wereld, die direct hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van onze eigen, Nederlandse maatschappij. Op die manier wordt er wel een overzicht geboden dat in het teken staat van onze nationale geschiedenis, terwijl er tegelijkertijd toch ruimte is voor internationale ontwikkelingen. Onder andere de Franse Revolutie kan op die manier worden toegevoegd aan de canon. Ook een aantal andere bezwaren kan door aanpassingen makkelijk worden verwerkt. Hierbij is bijvoorbeeld het creëren van regionale en plaatselijke canons van belang. Dit is een proces dat reeds gaande is. Zo hebben al een aantal provincies hun eigen canon. In deze canons is meer ruimte voor het beschrijven van kleinere geschiedenissen. Als deze regionale en plaatselijke canons verbonden worden met de nationale canon, is het bezwaar van een eenzijdige, te ‘grote’ geschiedenis voor een gedeelte weggenomen. Er zou zelfs over

gedacht kunnen worden om een niet-westerse canon samen te stellen, die ook gelinkt kan worden aan de nationale. Deze nationale canon zou dan wel de structurerende leidraad binnen het onderwijs zijn, maar leerlingen zouden op grond van hun eigen interesse en afkomst de andere canons door kunnen kijken. Verder is het mogelijk, om juist door middel van de canon historisch besef te creëren. De nationale canon kan door zijn bezwaren ook juist bijdragen aan dit besef, als de complexiteit ervan openlijk wordt besproken. Wanneer duidelijk gesteld wordt, dat de canon slechts een constructie van het verleden is, en niet de enig mogelijke, leidt dat al tot een andere kijk op het verleden. Ook kan aan de hand van de canon worden geïllustreerd, dat er weliswaar gesproken kan worden over bepaalde gebeurtenissen in het verleden, maar dat die uiteindelijk toch allemaal onderdeel zijn van een groter historisch geheel en dus niet op zichzelf staan. Als de

nationale canon dus anders wordt ingevuld door de term ‘nationaal’ niet direct te identificeren met vaderlandse geschiedenis, kunnen veel bezwaren worden weggenomen. Door van de nationale canon een overzicht te maken van gebeurtenissen en ontwikkelingen die hebben bijgedragen aan het vormen van de Nederlandse samenleving, kunnen ook internationale ontwikkelingen worden meegenomen. Door deze nationale canon te linken aan regionale en plaatselijke canons, en misschien wel canons van niet-westerse culturen, kan er een meer gevarieerd beeld van het verleden worden aangeboden. Als laatste is het van belang, dat de canon voorzien wordt van een kritische noot. Dit kan door duidelijk te maken, dat het bezwaren met zich meebrengt wanneer er wordt getracht uit het verleden een eenzijdig beeld naar voren te halen. Op die manier kan de canon bijdragen aan een toename van het historisch besef, en kan recht gedaan worden aan de geschiedenis. Als dit alles wordt verwerkt, is het mogelijk om het nationale karakter van de canon te behouden terwijl ieder zijn eigen individuele pad door een veelzijdig verleden kan bewandelen.

Marij de Wit is derdejaars studente Geschiedenis aan de Universiteit Utrecht, waar ze ook deelneemt aan het Humanities College. Binnen geschiedenis houdt zij zich vooral bezig met cultuurgeschiedenis en historiografie.

De oude uitstraling van het nieuwe Rijksmuseum

Stel je voor: als toerist bezoek je Amsterdam. Natuurlijk mag het Rijksmuseum niet ontbreken. Helaas ben je vergeten een online kaartje te kopen, dus zit er niets anders op dan aan te sluiten in de lange rij voor de ingang. Nu maar hopen dat de kunst die je gaat zien het wachten wel beloont. Je verwacht namelijk veel van wat het Rijksmuseum te bieden heeft. De top van de Hollandse kunst van de Gouden Eeuw, dat klinkt goed. Eenmaal binnengekomen, kijk je verbaasd om je heen. Waarom staat er een kanon middenin de zaal? En wat doen die vazen in de vitrine die tegen de wand staat? Waarom hangen er maar vier schilderijen in een zaal en wordt de rest van de ruimte opgevuld door dingen waar je niet voor gekomen bent? Na een uur verlaat

je met een ontevreden gevoel het Rijksmuseum. Halverwege de tentoonstelling was je het overzicht compleet kwijtgeraakt. Het bleek dat elke zaal vol stond met allerlei voorwerpen die je aandacht afleidde van de kunst waar je voor gekomen was. Na het lezen van de toelichtingen kon je wel begrijpen waarom die ene stoel in dat hoekje stond en wat de reden was voor het plaatsen van dat buffet in die zaal, maar je had niet begrepen wat daar nu het doel van was. Helaas was je bezoek aan het Rijksmuseum niet wat je ervan verwacht had.

De hierboven beschreven ervaring doet misschien vreemd aan voor de bezoeker die het Rijksmuseum van voor de renovatie in gedachten heeft.

Maar in de verbouwingsjaren wordt niet alleen het gebouw onder handen genomen. Ook het tentoonstellingsbeleid van het Rijksmuseum heeft zijn wijzigingen gehad. Het bestuur van het Rijksmuseum heeft besloten om in het Nieuwe Rijksmuseum, dat naar verwachting in 2013 geopend zal worden, de kunst tegelijkertijd met de geschiedenis tentoon te stellen. Het Rijksmuseum kan op die manier naast nationale schatkamer ook het museum van de nationale geschiedenis worden. Dat is al vanaf de oprichting van het Rijksmuseum een ideaal. Dat komt vooral tot uitdrukking in de slogan die het Rijksmuseum handhaaft. Naar eigen zeggen is het Rijksmuseum het 'museum voor kunst én geschiedenis'. In

de loop van de tijd zijn er dus ook historische voorwerpen voor het Rijksmuseum verzameld. Het Rijksmuseum beschikt daardoor over een grote collectie kunstnijverheid en historische documenten. In het verleden is er meerdere malen een poging gedaan om een museum te openen waarin deze historische voorwerpen tentoongesteld konden worden om zo de geschiedenis van Nederland te verbeelden. Zeer recent speelde nog de kwestie rondom het Nationaal Historisch Museum, dat afgewezen is. De wens voor een nationaal museum voor de vaderlandse geschiedenis blijft echter bestaan. Omdat een zelfstandig museum voor geschiedenis nog steeds niet van de grond is gekomen, blijft men bij het besluit om geschiedenis in het Rijksmuseum tentoon te stellen. Dat zou een succes kunnen worden, maar op voorwaarde dat het op een goede manier wordt aangepakt. Uit de huidige plannen blijkt dat er nog eens goed gekeken moet worden naar de manier waarop dit gestalte zal gaan krijgen. Het Rijksmuseum staat internationaal hoog aangeschreven en wordt daardoor veelal door toeristen bezocht. Ongeveer tweederde van het bezoekersaantal is toerist. Voor de gemiddelde Nederlandse bezoeker zal een lesje vaderlandse geschiedenis niet vervelend zijn. Hij heeft immers enige kennis van zijn eigen geschiedenis en die kennis kan met een bezoek aan het Rijksmuseum verrijkt worden. De begeleidende teksten bij de historische voorwerpen zijn geheugensteuntjes die hem door het verhaal leiden. Het zal hem hooguit opvallen dat het geschiedverhaal begint bij de vijftiende eeuw en dat de voorgaande eeuwen ontbreken. Maar de toerist die het Rijksmuseum bezoekt vanwege zijn mooie kunstcollectie, zal zich in het nieuwe concept niet kunnen vinden. Het verband dat een Nederlandse bezoeker aan de hand

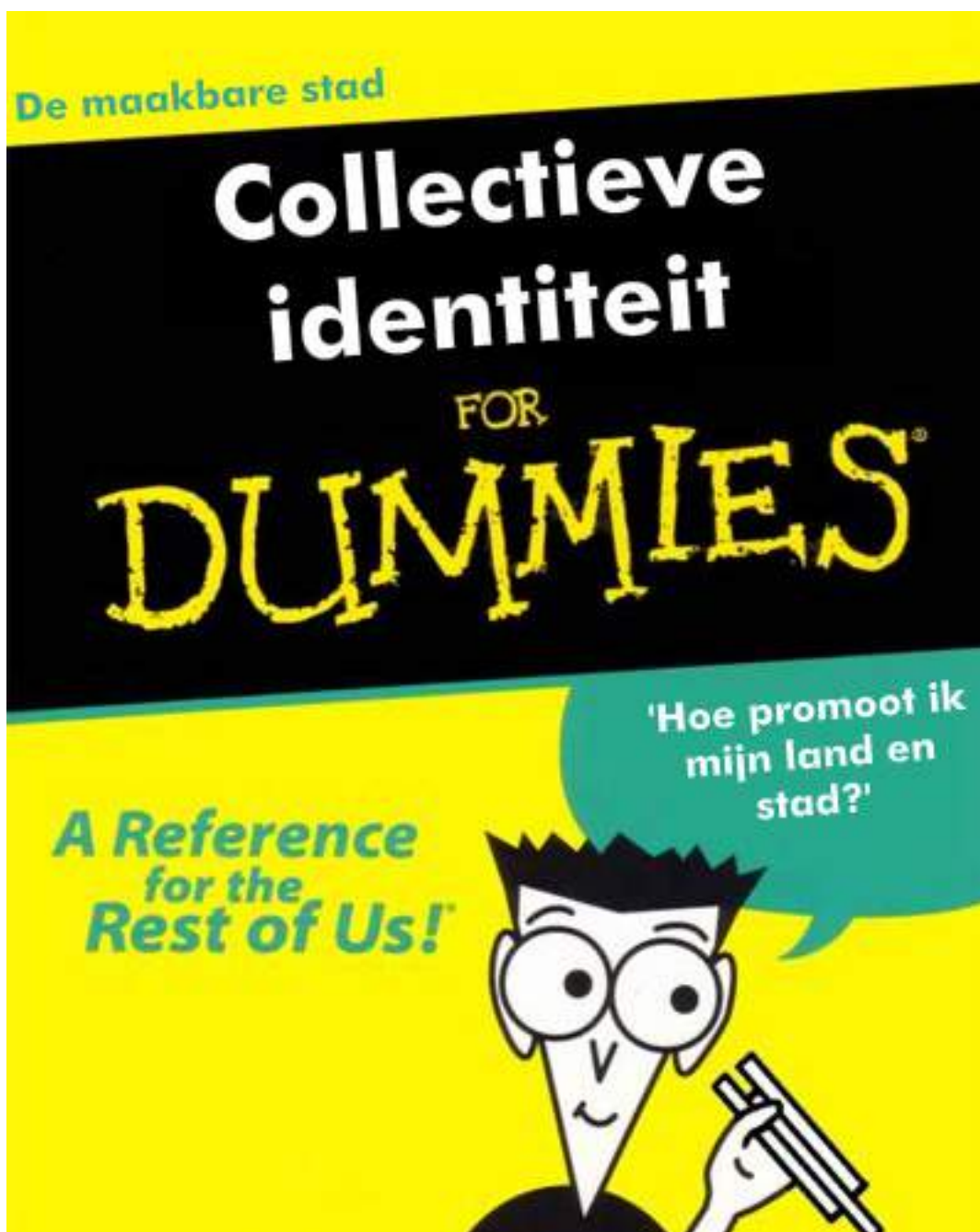
van de toelichting bij de voorwerpen nog wel zal kunnen leggen, zal voor de toerist niet meer zichtbaar zijn. Wanneer de geschiedenis op een chauvinistische manier gebracht wordt, zal het alleen maar vervreemding oproepen. Dan zou het zomaar eens kunnen gebeuren dat het scenario uit de inleiding niet zo vreemd meer lijkt. Wellicht zal de nieuwe historische opzet meer bezoekers van eigen bodem trekken, maar het is niet de bedoeling dat de belangrijkste groep bezoekers zich gepasseerd zal voelen. Bij de focus op hoe het de buitenlandse bezoeker vergaat wanneer hij het Rijksmuseum bezoekt, draait het lang niet alleen om kwantiteit. Het Rijksmuseum is aan zichzelf en aan zijn internationale status verplicht om alleen het beste van het beste te tonen. Bij het handhaven van een verkeerd beleid, dreigt het gevaar dat belangrijke kunstwerken niet de aandacht krijgen die ze verdienen. Bij het integreren van de geschiedenis in de vaste opstelling in het Rijksmuseum, dreigt het gevaar dat de aandacht van de kunst naar ondergeschikte zaken geleid wordt. En dat mag zeker niet gebeuren! In de Filipsvleugel, die tijdens de renovatie geopend is, is alvast een voorproefje van de nieuwe opstelling te zien. Zo wordt de Nachtwacht geflankeerd door een vitrine met geweren en staat er een kanon in één van de zalen. In de toekomst zullen ook gebruiksvoorwerpen van belangrijke personen uit de Nederlandse geschiedenis te zien zijn. Zo werd onlangs een kabinet van Amalia van Solms aangekocht. Maar geschiedenis is meer dan kunstnijverheid, hoe hoog de kwaliteit de tentoongestelde voorwerpen ook is. Ook historische documenten horen erbij, evenals andere voorwerpen die niet zo'n hoge esthetische of kunsthistorische waarde hebben. Geschiedenis heeft ook zijn keerzijden. Het is niet mogelijk om een volledig beeld te laten zien door alleen de

mooie kanten te belichten. Vaak waren het alleen de rijken en de helden die hun sporen in de tijd nalieten. Om een evenwichtig beeld te krijgen moet ook het verhaal van de armen verteld worden. Kortom: het gevaar dreigt dat het Rijksmuseum met zijn nieuwe beleid de plank volledig mislaat. Het Rijksmuseum als museum van de nationale identiteit is geen slecht idee, maar het verhaal moet goed verteld worden. Dat is het museum aan zichzelf verplicht. Daarvoor moet het verhaal volledig zijn en zó verteld worden dat het voor iedere bezoeker aantrekkelijk en begrijpbaar is. Dus ook voor de toerist. Maar dat is een moeilijke opgave. De opstelling moet dan zodanig zijn dat de historische voorwerpen de kunstvoorwerpen ondersteunen maar niet overheersen. De toelichting bij de tentoonstelling moet zo volledig zijn dat de bezoeker het kan begrijpen en niet halverwege het overzicht kwijtraakt. De geschiedenis moet van alle kanten belicht worden zodat het beeld dat opgeroepen wordt, ook aan de werkelijkheid voldoet. Het Rijksmuseum maakt het zichzelf erg moeilijk wanneer het een goede weergave van de Nederlandse geschiedenis wil geven. Deze opgave gaat in deze hoedanigheid nooit lukken; dat is zonde van de kunst van het Rijksmuseum. Wanneer blijkt dat er wel behoefte is voor een museum dat de nationale identiteit tot uitdrukking brengt, zal zoiets als een nationaal historisch museum een goede oplossing bieden.

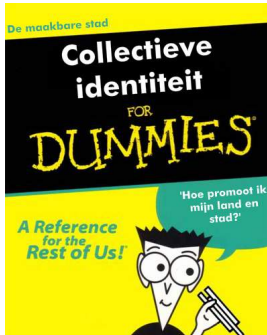

Janine Kraaijeveld is derdejaars student Kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht.

Onlangs schreef zijn een paper over moderne kunst in het Rijksmuseum, naar aanleiding van het eerste twintigste-eeuwse kunstwerk dat het Rijksmuseum aankocht: de Oostzijdse molen aan het Gein bij maanlicht van Piet Mondriaan. Enkele conclusies uit haar paper zijn in dit artikel verwerkt.

Martin Harthoorn studeert theologie en bestuur- en organisatiewetenschappen. Hij houdt zich voornamelijk bezig tussen het raakvlak van deze twee gebieden, met religieuze organisatiekunde en beleidsvorming op het gebied van religie.

'Hoe promoot ik een land?' en 'Wat is een goede marketingtechniek voor een stad?' . Als Nederlander kan ik spreken over 'ons Nederlanders'. Tegelijkertijd is het een ambigu verhaal, wat ik bedoel met 'ons Nederlanders' kan nogal verschillen van mijn buurman die dezelfde uitspraak doet. Prinses Maxima vertelt in 2007 dat de Nederlandse identiteit volgens haar onduidelijk is, ondanks het sterke nationale gevoel.¹ Collectieve identiteit, zoals de identiteit van een stad of een land, betekent niet alleen om je heen kijken en terug kijken, maar juist vooruit kijken! Tijdens mijn stage bij Utrecht2018 deed ik onderzoek naar stedelijke identiteit. In dit artikel staan de dingen die jij nodig hebt om je groep of collectief in de markt te zetten!

Hoe maak ik een collectief? Wat is eigenlijk een groep? Als eerste heeft een groep, een collectief of een samenleving een gemene deler nodig. Zonder een gemene deler zoals gender, ras, seksuele geaardheid, beroep of taal kun je niet van een groep spreken. Ook sociaal-geografische of historische aspecten kunnen die functie vervullen. Daarnaast is een verschil een typische eigenschap: een mens beschouwt zichzelf ten opzichte van een dier, een vrouw beschouwt zichzelf als vrouw tegenover een man. Zo is voor groepen het verschil met andere groepen van belang

om de eigen identiteit te kunnen bevestigen. Het gaat erbij om groep meestal niet om wat die gemene deler is, zolang de identificatie ermee maar sterk genoeg is.

Tip 1: Bedenk een verhaal

Narratief

Een sterke basis voor een collectieve identiteit is een verhaal. Een verhaal vertelt waar je vandaan komt, waar je bent en waar je naar toe gaat. Volgens de 20e-eeuwse Franse filosoof Paul Ricoeur is dit verhaal niet een simpele feitelijkheid: 'The notion of narrative identity also indicates its fruitfulness in that it can be applied to a community as well as to an individual. We can speak of the self-constancy of a community, just as we spoke of it as applied to an individual subject. Individual and community are constituted in their identity by taking up narratives that become for them their actual history.'² Ricoeur introduceert hier de term narratief. Narratief is niet per se een verhaal maar vooral de keuze van verhalen. De volgorde waarin gebeurtenissen verteld worden, welke gebeurtenissen wel en niet worden verteld en ook de lijn die er in wordt aangegeven. Een narratief is zodoende een keuze, bewust of onbewust, die het heden in perspectief plaatst en een richtlijn aangeeft voor de toekomst.

Toepassing: in het land

De geschiedenis van een land kan niet beschouwd worden als een simpele opsomming van feitelijke verhalen maar als een gekleurde keuze. Over het ontstaan van Nederland zijn bijvoorbeeld verschillende verhalen te vertellen, zoals het verhaal van

de eerste bewoners van deze rivierdelta, de opstand tegen Filips II en de vestiging van de Republiek, of de nieuwe grondwet in 1848. De opstand heeft een meer patriottistisch karakter, terwijl de nadruk op de nieuwe grondwet beter past in een liberaal verhaal.

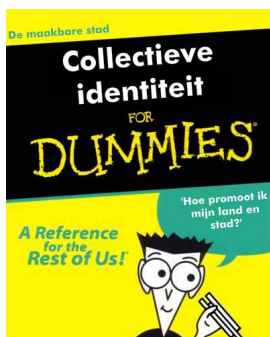
Toepassing: in de stad

In de theorie van City Branding komt hetzelfde principe naar voren: 'Aan de stad van vroeger worden die elementen toegeschreven die de identiteit van nu kunnen accentueren, in bevestigende ('altijd al een handelsstad') dan wel contrasterende zin (van industrie naar cultuurstad). Een ingebeeld verleden draagt aldus bij aan de constructie van de identiteit van nu. Naar de stad van de toekomst vindt projectie plaats.'³ Selectieve kleuring, bewust of onbewust, komt hier ook naar voren. Wat opvalt is dat die kleuring niet totaal willekeurig kan zijn op stedelijk niveau. Volgens M. Kavaratzis, die promoveerde op het onderwerp stadsmarketing, moeten de aspecten van dit beeld wel zichtbaar worden in de stad, anders zal men zich er niet in herkennen.⁴ Een verhaal moet ingebouwd worden in de structuur van de stad om een te grote afstand tussen de gebruiker, inwoner, en het verhaal te voorkomen. Je verhaal is in dat geval niet meer geloofwaardig!

Tip 2: Gebruik de verbeelding

Verbeelding

Verbeelding is de eigenschap zaken voor te kunnen stellen die (nog) niet daadwerkelijk onze zintuigen bereiken. Onze verbeelding verbindt informatie aan zaken die van zichzelf

weinig informatie bevatten. Er zijn twee manieren om de verbeelding in te zetten voor het ontwerpen van jouw identiteit:

Karakteristieken

Onderzoekers Dormans, van Houten en Lagendijk stellen in het rapport De verbeelding van de stad dat tekstuele karakteriseringen, zoals slogans, de verbeelding kunnen oproepen. Volgens hen kunnen we ruwweg drie categorieën onderscheiden. Fysieke, economische en sociale karakteristieken.⁵ Fysieke karakteriseringen gaan over ligging, infrastructuur en bebouwing. De leus: 'Groningen Waterstad' past in deze categorie. In de economische categorie spreken we over welvaart, werkgelegenheid, vestigingsklimaat zoals: 'Groningen, City of talent'. Een thema als 'De multiculturele stad' is een voorbeeld van de sociale categorie waarbij zaken als welzijn, cultuur en omgangsvormen horen.

Toepassing in het land

De kleur oranje en de nationale driekleur zijn herkenbare visuele symbolen voor Nederland. Symbolen verwijzen niet naar zichzelf maar naar iets anders, ze bevatten van zichzelf weinig informatie maar zijn door hun verwijzing symbool voor vele

betekenissen. Vanwege de herkenbaarheid gebruikt men ze ter identificatie. Wanneer een Nederlandse voetbalsupporter rondloopt bij het WK dan zal deze zijn of haar landgenoten herkennen aan de oranje kleur.

Toepassing in de stad

We denken bijvoorbeeld aan beeldmerken en logo's, maar bij een stad zijn er nog andere elementen aanwezig. Alle zichtbare elementen die zich in de stad bevinden kunnen symbool zijn voor de stad, zoals kerken, grachten en de domtoren in Utrecht. Een goed voorbeeld van een synthese is het logo van Zutphen en die van een stadspartij van Utrecht in de afbeeldingen hieronder.

Rituelen

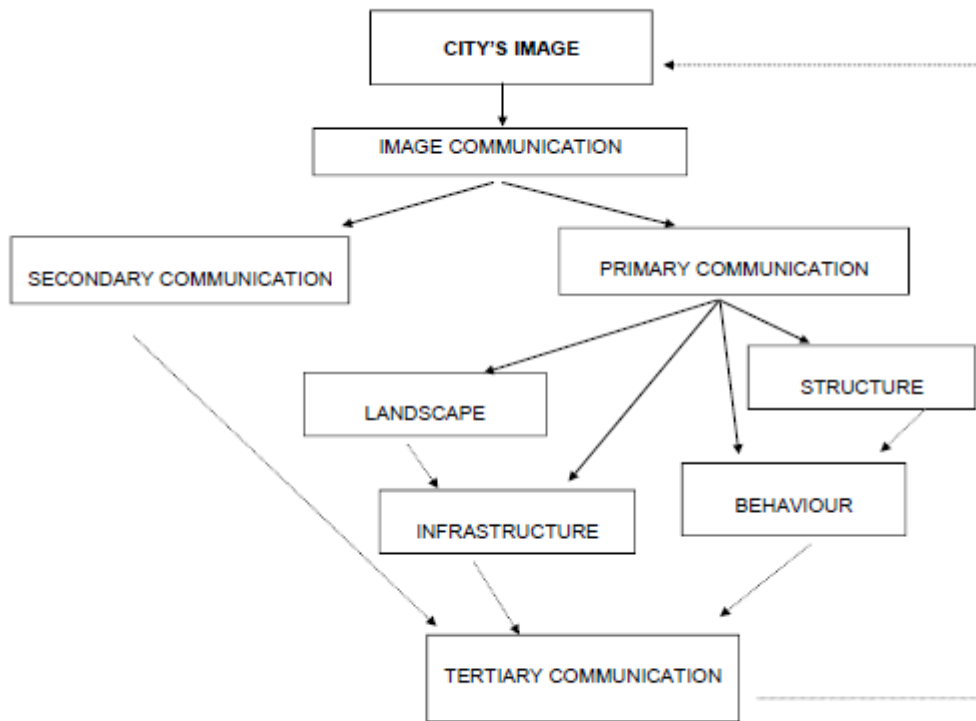
Ook rituelen kunnen een identiteit verbeelden. Een bedevaart naar Mekka voor een moslim, de wekelijkse kerkgang van een christen maar ook de jaarlijkse gay-parade zijn voorbeelden van handelingen die een verbondenheid verbeelden waarmee identiteit in stand gehouden wordt.

Hoe banaal ze ook lijken, vanwege de eenvoud en de herkenbaarheid zijn symbolen en rituelen erg belangrijk, en dat komt doordat het een appèl doet op de verbeelding. Het oranje is dan niet zomaar een kleur, maar het staat voor alle betekenis die gegeven wordt aan Nederland en alle emotie en herinnering die men daaraan koppelt.

Tip 3: Communiceer je verhaal

Communicatie

Na het volgen van de eerste twee tips begint de derde stap: de communicatie van je gecreëerde identiteit. Volgens Kavaratzis komt bij het opbouwen van een (stads)identiteit meer kijken dan alleen een tekentafel en een vergaderzaal. Het is een proces zonder begin of eind omdat identiteit constant opnieuw gedefinieerd wordt. Kavaratzis onderscheidt drie vormen van communicatie. De primaire communicatie van een stad is de manier waarop de infrastructuur, het gedrag en het landschap vorm gegeven worden om een bepaalde inhoud en een bepaald beeld te vormen. Te denken valt aan het aanleggen en bijhouden van plantsoenen, ringwegen, bedrijventerreinen en parken. Ook op nationaal niveau zijn dit soort dingen

zichtbaar, er wordt bijvoorbeeld in Nederland veel aandacht besteed aan landschapsbeheer. Wat Kavaratzis wil zeggen is dat inhoud daadwerkelijk een vorm van communicatie is: 'Places do not suddenly acquire a new identity, thanks to a slogan and a memorable logo. This would imply that what gave meaning and value to the paintings of Pablo Picasso was the characteristic signature he used and not the innovative ideas and style of his art.'⁶ De communicatie die zichtbaar is, is secundaire communicatie (zie afbeelding), zoals de gangbare vormen van marketing zoals logo's, websites en reclamefilmpjes. Primaire

communicatie gaat verder, die verandert namelijk de daadwerkelijke structuur van het object of het collectief. Tertiaire communicatie, de laatste categorie, wordt gevoed door de eerste twee. Tertiaire communicatie is dat wat plaats heeft tussen mensen, een gesprek over de heg, op de hoek van de straat of in de supermarkt, maar ook bijvoorbeeld in de media. Tertiaire communicatie is de buzz die je creëert, maar die ook spontaan ontstaat.

Afsluitend

Zoek een verhaal en een narratief om de lijnen uit te zetten voor je identiteit, maar let op: je verhaal moet op de een of andere manier terugkomen in de realiteit, anders is het niet meer geloofwaardig! Gebruik symbolen. Hoe banaal ze ook lijken, vanwege de eenvoudigheid en de herkenbaarheid zijn symbolen erg belangrijk. Dankzij de verbeelding voegen we er betekenis aan toe. Een kleur is niet zomaar een kleur en een vorm niet zomaar een vorm. Weet jij een buzz te creëren? Dan heb je in drie stappen succesvol een collectieve identiteit gecreëerd!

BRONVERANTWOORDING

RE: Multiculturaliteit, droom of realiteit?

1. Valerie Frissen en Jos de Mul, *Under Construction. Persoonlijke en culturele identiteit in het multimediatijdperk* (Amsterdam 2000) 19.
2. David Herman e.a., *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* (Londen 2005) 85.
3. *Ibidem*, 12.
4. Nilüfer Güle, 'Contemporary Islamist movements and new sources for religious tolerance', *Journal of Human rights* 2.1 (2003) 18.
5. *Ibidem*, 19.

1. T. Tellegen, *Misschien wisten zij alles. 313 verhalen over de eekhoorn en de andere dieren* (Amsterdam 2003) 173.
2. De Beeldenstorm, <http://entoen.nu/12/02/2011>.
3. P. Zagorin, *How the Idea of Religious Tolerance Came to the West* (Princeton 2003) 148-152.
4. *Ibidem*, 152-154.
5. J. Marshall, John Locke, Toleration, and Early Enlightenment Culture: Religious Intolerance and Arguments for Religious Tolerance in Early Modern and 'Early Enlightenment' Europe (New York 2006) 335.
6. Marshall, John Locke, Toleration, and Early Enlightenment Culture, 336-344.
7. Zagorin, *How the Idea of Religious Tolerance Came to the West*, 154-172.
8. *Ibidem*, 179.
9. L. Hunt, M.C. Jacob en W.W. Mijnhardt, *The Book That Changed Europe: Picart & Bernard's Religious Ceremonies of the World* (Cambridge 2010) 77.
10. Zagorin, *How the Idea of Religious Tolerance Came to the West*, 164.
11. Hunt, Jacob en Mijnhardt, *The Book That Changed Europe*, 88.
12. *Ibidem*, 78.
13. C. Roth, *A History of the Marranos* (New York 1974) 29-73.
14. Hunt e.a., *The Book That Changed Europe*, 175.
15. D. Swetschinski, *Reluctant Cosmopolitans: The Portuguese Jews of Seventeenth-Century Amsterdam* (Londen 2000) 13.
16. J.S.S. Rosa, *Geschiedenis Der Portugeesche Joden Te Amsterdam 1593-1925* (Amsterdam 1925) 6-23.
17. *Ibidem*, 103.
18. J. Michman, 'Amsterdam', in: F. Skolnik, M. Berenbaum (ed.), *Encyclopaedia Judaica, Volume 2* Alr-Az. (Farmington Hills 2007) 109.
19. Marshall, John Locke, Toleration, and Early Enlightenment Culture, 344-345.
20. Voltaire, *Traité sur la tolérance*, (ed.) John Kenwick (Oxford 1999) 5, 17.
21. Hunt e.a., *The Book That Changed Europe*, 72.

Van Mies Bouwman tot X-Factor

1. Kristin Thompson en David Bordwell, *Film History* (2e druk; New York 2003) 328.
2. Piet Bakker en Otto Scholten, *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie* (7e druk; Amsterdam 2009) 91.
3. Beeld en Geluid, 'Historie televisie 1950 - 1959' http://beeldengeluidwiki.nl/index.php/Historie_televisie_1950_-_1959 (26 februari 2011).
4. *Ibidem*.
5. Beeld en Geluid, 'Historie televisie 1960 - 1969' http://beeldengeluidwiki.nl/index.php/Historie_televisie_1960_-_1969 (26 februari 2011).
6. Friso Wielenga, *Nederland in de Twintigste Eeuw* (Amersfoort 2009) 248-249.
- 7, 8. *Ibidem*, 236-237. *Ibidem*, 248.

Ooit gehoord van Merah Putih?

1. VPRO, 'De Algerijnse Onafhankelijkheid', (September 25, 2010), weblogs.vpro.nl/ineuropa/2008/09/25/de-algerijnse-onafhankelijkheid/ (17/05/2011).
2. BBC, 'Cannes protest over Algerian film Hors la Loi', (21/05/2010), www.bbc.co.uk/news/10132151 (27/05/2011).
3. Tijdschrift Studies, 'La bataille des mémoires. Herinneringen aan de Slag om Algiers in Historia Magazine' (28/12/2010), tijdschriftstudies.library.uu.nl/index.php/TS/article/viewFile/27/03/2011.
4. De Wereld Morgen, 'De Wereld van Morgen, Bouchareb vraagt met 'Hors la loi' aandacht Algerijnse vrijheidsstrijd' (04/10/2010) <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/10/04/bouchareb-vraagt-met-hors-la-loi-aandacht-algerijnse-vrijheidsstrijd/> (27/05/2011).
5. James Mackenzie, 'Algerian independence film stirs protest at Cannes', (21/05/2010), <http://www.reuters.com/article/10132151> (27/05/2011).
6. BBC, 'Cannes protest over Algerian film Hors la Loi', (21/05/2010), <http://www.bbc.co.uk/news/10132151> (27/05/2011).
7. De Wereld Morgen, 'De Wereld van Morgen, Bouchareb vraagt met 'Hors la loi' aandacht Algerijnse vrijheidsstrijd' (04/10/2010) <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/10/04/bouchareb-vraagt-met-hors-la-loi-aandacht-algerijnse-vrijheidsstrijd/> (27/05/2011).
8. BBC, 'Cannes protest over Algerian film Hors la Loi', (21/05/2010), <http://www.bbc.co.uk/news/10132151> (27/05/2011).
9. De Wereld Morgen, 'De Wereld van Morgen, Bouchareb vraagt met 'Hors la loi' aandacht Algerijnse vrijheidsstrijd' (04/10/2010) <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/10/04/bouchareb-vraagt-met-hors-la-loi-aandacht-algerijnse-vrijheidsstrijd/> (27/05/2011).
10. Schoolbieb, 'Indonesië', [http://www.schoolbieb.nl/voortgezet_onderwijs_doelgroep/1_44_2_vmbio_\(onderwijsniveau\)/geschiedenis/de_canon_van_nederland/indonesië_235_46_geen_nederlandse_kolonie_meer_](http://www.schoolbieb.nl/voortgezet_onderwijs_doelgroep/1_44_2_vmbio_(onderwijsniveau)/geschiedenis/de_canon_van_nederland/indonesië_235_46_geen_nederlandse_kolonie_meer_) (27/05/2011).
11. Landelijke Vereniging Indische Na-Oorlogse Generatie, 'De Indonesische Onafhankelijkheidsstrijd', http://www.inog.org.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=67 (27/05/2011).
12. Koninklijke Bibliotheek, 'Indonesië, zestig jaar zelfstandig' (21/12/2009), <http://www.kb.nl/dossiers/indonesiëonafhankelijk/index.html> (27/05/2011).
13. Cinemasia film festival, http://www.cinemasia.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=177&lang=en (27/05/2011).
14. Ipubicist, 'Epic war film Merah Putih a box office Smash Hit' draws 400,000 during first week in theaters', <http://www.merahputihintheim.com/redandwhite.com/eng/press.html> (27/05/2011).

Welkom in Stormfrontia

1. Don Black, 'Welcome' (versie 26 oktober 2001), <http://www.stormfront.org/forum/t4359/> (15 maart 2011).
2. Megan Boler, *Digital media and democracies: tactics in hard times* (Cambridge 2008) 409-410.
3. Benedict Anderson, *Imagined Communities* (Londen 2006).
4. *Ibidem*, 6.
5. Willem de Koster en Dick Houtman, 'Toevluchtsoord voor een bedreigde soort: Over virtuele gemeenschapsvorming door rechts-extremisten', *Sociologie* 2:3 (2006) 2.
6. Anderson, *Imagined Communities*, 7.
7. Thomas H. Erikson, *Ethnicity and Nationalism* (Londen 2002) 60.
8. De Koster en Houtman, 'Toevluchtsoord voor een bedreigde soort', 6.
9. *Ibidem*, 7.
10. <http://www.stormfront.org/forum/t4359/> (15/05/2011).
11. Lynn Thiesmeyer, 'Racism on the Web: Its rhetoric and marketing', *Ethics and Information Technology* 1 (1999) 120.
- 12, 13, 14. *Ibidem*, 120. *Ibidem*, 122. *Ibidem*, 122.
15. Dr. Ford, 'Intro Material for People New to StormFront' (versie 6 november 2008), <http://www.stormfront.org/forum/t538924/> (15 maart 2011).

Nationale identiteit vs. nationaal imago

1. Volkskrant (versie 5 oktober 2007) http://www.vkblog.nl/bericht/158008/De_toespraak_van_Maxima_28lees_5627m729 (16 februari 2011).
2. Goedgelovig, http://goedgelovig.files.wordpress.com/2007/10/trau_antile_der_spiegel.jpg (8 maart 2001).
3. F.L. Jones & P. Smith, 'Individual and National Bases of National Identity. A comparative multi-level analysis', *European Sociological Review* 2 (2001) 103-118. L. Gong, 'Ethnic identity and identification with the majority group. Relations with national identity and self-esteem', *International Journal of Social Interactions* 31 (2007) 503-523.

Erasmus-studenten en de zoektocht naar Europa's identiteit

1. NRC Handelsblad, 'Maxima: 'Nederlandse identiteit nog niet ontdekt' (versie 25 september 2007) http://www.nrc.nl/binnenland/article1846825.ece/Maxima_Nederlandse_identiteit_nog_niet_ontdekt (1 maart 2011).
2. NOS, 'Europa weggezuip' (versie 30 mei 2009) http://headlines.nos.nl/forum.php/list_messages/15902 (1 maart 2011).
3. Europa Nu, 'Opkomst EU-verkiezingen in Nederland 47 procent' (versie 14 april 2009) http://www.europa-nu.nl/id/v147uom6n2e/nieuws/opkomst_eu_verkiezingen_in_nederland_47c7c=vgkhr5f855ms (1 maart 2011).

Identificatie en solidariteit in Nederland

1. <http://nos.nl/artikel/188117-iedereen-gaat-jets-van-bezuinigingen-merken.html>, geraadpleegd op 19 maart 2011.
2. <http://nl.wikipedia.org/wiki/VOC-mentaliteit>, geraadpleegd op 19 maart 2011.
3. WRR, 'Identificatie met Nederland (Amsterdam 2007). Dit rapport is te downloaden van de website www.wrr.nl.
8. Misschien nog interessanter: een collega van mij, Jan Welling, vertelde onlangs dat zijn vriendin (van oorsprong fervent aanhangster van Feyenoord) tijdens een bekerwedstrijd aan het zwaaien was met een Ajax-sjaal. Het object van identificatie kan blijkbaar altijd wijzigen!
9. WRR, 218.
- 10, 11. *Ibidem*, 204. *Ibidem*, 206.
12. Voor het belang van zichtbaarheid en onzichtbaarheid in een sociale en etnische context zie: Axel Honneth en Avishai Margalit, 'Invisibility', vertaald door Maev Cooke and Jeff Seitzer, *Proceedings of the Aristotelian Society. Supplementary Volumes* 8 (2001) 111-126.
13. Axel Honneth, *The Struggle for Recognition*, vertaald door Joel Anderson (Cambridge 1995).
- 14, 15, 16, 17, 18. *Ibidem*, 25. *Ibidem*, 128. *Ibidem*, 128-9. *Ibidem*.
19. David Owen, 'Reflections on Honneth's Social and Political Ideal', in: Bert van den Brink en David Owen (ed.), *Recognition and Power* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 314.
20. Owen, 314.
21. *Ibidem*, 314-5.

Cultureel erfgoed en de Nederlandse identiteit

1. (afbeelding) Floor nature, http://www.floornature.com/media/photos/30/4609/wr459_1_popup.jpg, (23 februari 2011).
2. Rijksoverheid, 'Uitvoering motie 249, Nationaal Historisch Museum' (versie 14 september 2008) <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2006/09/14/uitvoering-motie-249-nationaal-historisch-museum.html> (23 februari 2011).
3. Nationale UNESCO Commissie, 'Werelderfgoed' (versie 6 december 2010) <http://www.unesco.nl/themas/cultuur/werelderfgoed> (23 februari 2011).
4. Nationale UNESCO Commissie, 'Immaterieel Erfgoed' (versie 10 januari 2011) <http://www.unesco.nl/themas/cultuur/immaterieel-erfgoed> (23 februari 2011).
5. C. Smits, 'Aardewerk met een oranjegevoel' http://www.zilverbank.nl/cache/05_02_aardewerk.shtml, (23 februari 2011).
6. R. Beeldsnijder, 'De tong van Johan de Witt, Een politieke afrekening' <http://www.onvoltooidverleden.nl/index.php?id=141> (23 februari 2011).
7. Entoen.nu, <http://www.regiocanons.nl/zuid-holland/zuid-holland/de-moord-op-de-geborendes-de-witt>, (23 februari 2011).

Het Rembrandthuis: een beleving

1. Richard Prentice, 'Heritage-baiting', *Past and Present in Contemporary Society* (1994) 259-275.
2. Aldus het promotiefilmpje op <http://www.the-dungeons.nl/amsterdam.nl/index.htm>.
3. Jaarverslag Museum het Rembrandthuis (2009).
4. Onderstaande paragraaf is gebaseerd op Geschiedenis Rembrandthuis op de website van Museum het Rem-brandthuis, http://www.rembrandthuis.nl/cms_pages/index_sub.php?l=12004 (23 februari 2011).
5. Jaarrekening Museum het Rembrandthuis (2009).
6. Leonore van Sloten in een gesprek op 08-03-2011. Ook de rest van het stuk is op dit gesprek gebaseerd.

De nationale canon

1. www.entoen.nu, geraadpleegd op 20-03-2011.
2. E. Jonker, *Historie: over de blijvende behoefte aan geschiedenis* (Assen 2007).

De maakbare stad

1. <http://www.nos.nl/artikel/64608-maxima-de-nederlander-bestaat-niet.html> (23/03/2011).
2. P. Riecor, *Time and Narrative* (Chicago 1984) 247.
3. W. Frijhoff, 'De stad en haar geheugen', in: S. Cusveller e.a. (ed.), *Stad: de stad en haar identiteit* (Hoeve, 1994) 29-36.
4. M. Kavaratzis, *From City Marketing to City Branding* (Groningen 2008) 60-61.
5. S. Dormans, H. van Houten, A. Legendijk, 'De verbeelding van de stad: Constructie van stedelijke identiteit' (Nijmegen 2003) 17.
6. Kavaratzis, *From City Marketing to City Branding*, 57.
- 7 en afbeelding: Kavaratzis, *From City Marketing to City Branding*, (Groningen 2008) 41.

COLOFON

Redactie

Anne de Brouwer

Nathanje Dijkstra

Jos Grootjans

Maaïke Wolfs

Vormgeving

Luuk Schokker

Contact: luuk.schokker@live.nl

Fotografie

Floor Zweerink

Contact: floorzweerink@hotmail.com

Opdrachtgevers

**Thijs de Beus en Eggo Müller namens het
Humanities College**

Met medewerking van

Wiljan van den Akker

Nadine Arendsen

Thijs de Beus

Margot van Dijk

Martin Harthoorn

Hendrik Henrichs

Eva Huson

Carolien Jonker

Janine Kraaijeveld

Susanne Lek

Claire van der Meer

Sigrid van der Mersch

Eggo Müller

Thomas van de Ven

Tjamke van der Ven

Susanna de Vries

Marij de Wit

Drukkerij

Libertas

Contact

e.mueller@uu.nl

thijs.debeus@phil.uu.nl

Website Humanities College

<http://www.uu.nl/humanitiescollege>

Universiteit Utrecht
FACULTEIT GEESTESWETENSCHAPPEN

**DOOR STUDENTEN VAN HET
Humanities College**